

VREEMDELING IN DE KETEN

Inventariserend casuïstiekonderzoek CTER (contra-terrorisme, extremisme en radicalisering) Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV) 2018-2021

SHERAZADE ADVIES

WWW.SHERAZADE.NL
INFO@SHERAZADE.NL

Vreemdeling in de keten

Inventariserend casuïstiekonderzoek CTER (contra- terrorisme, extremisme en radicalisering)
Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV) 2018-2021

Eindrapport

Colofon

Datum: Mei 2022
Opdrachtgever: Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen
Auteur: Annebregt Dijkman
Organisatie: Sherazade Advies, Amsterdam
Regel voor citaat: Dijkman, A. (2022). *Vreemdeling in de keten. Inventariserend casuïstiekonderzoek CTER (contra- terrorisme, extremisme en radicalisering) casuïstiek Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen*. Zeist: Landelijk Steunpunt Extremisme

Samenvatting	6
Dankwoord	11
1 Introductie	12
1.1 Inleiding en leeswijzer rapport.....	12
1.2 Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen LIV.....	12
1.3 Landelijk Steunpunt Extremisme	13
1.4 Doel van het onderzoek: inventarisatie als leerinterventie	13
1.5 Hoofd- en deelvragen.....	13
1.6 Aard & benadering van het onderzoek.....	15
2 Analysekader	17
2.1 Inleiding en leeswijzer.....	17
2.2 Operationalisering van begrippen uit de hoofd- en deelvragen.....	17
2.3 Veranderende complexiteit als lens op het CTER fenomeen en beroepspraktijk	18
2.4 Risico- en beschermingsfactoren bij radicalisering (in de vreemdelingenketen)	19
2.5 Risico- en beschermingsfactoren psychische gezondheid in relatie tot radicalisering & vluchtelingen.....	25
2.6 Duidingssystematiek en risicotaxatie	27
2.7 LIV methodiek & LSE duidingsmethodiek.....	28
2.8 Werken en leren in de beroepscontext van CTER.....	32
2.9 Conclusie: analysekader	35
3 Onderzoeksresultaten	36
3.1 Inleiding en leeswijzer.....	36
3.2 Resultaten algemene gegevens dossiers en dossieropbouw.....	37
1.1 Risicofactoren radicalisering (dossiers)	40
3.3 Beschermingsfactoren radicalisering (dossiers).....	44
3.4 Risicofactoren radicalisering (interviews).....	45
3.5 Beschermingsfactoren radicalisering (interviews)	47
3.6 Samenvatting risico- en beschermingsfactoren dossiers & interviews	48
3.7 Methodisch werken op papier & in de praktijk.....	49
3.8 Profiel van de (duidings)professional.....	50
3.9 Integraal werken- en leren in de (vreemdelingen) keten	52
3.10 Samenvatting: overzicht potentiële risico- en beschermingsfactoren	53
4 Conclusie	56
4.1 Inleiding en leeswijzer.....	56
4.2 Over dossiers en opbouw.....	56

4.3	Conclusie t.a.v. risico- en beschermingsfactoren radicalisering	56
4.4	Conclusie t.a.v. de criteria bij aanmelding van de LIV-casuïstiek	57
4.5	Methodisch werken	59
4.6	Dilemma's bij duiden.....	60
4.7	Signaleren, werken – en leren in de (vreemdelingen) keten	61
4.8	Het (veiligheids)risico van vreemdelingen die tijdens een LIV traject uit beeld raken	61
4.9	Tot slot: vreemdeling in de keten	61
5	Discussie & toekomst	63
5.1	Inleiding en leeswijzer	63
5.2	De context van het ontstaan van het LIV: grip op onzekerheid en risico's	63
5.3	Grondslag voor het LIV en mogelijke gevolgen voor inrichting en signalering (in de keten)	64
5.4	Preventie in de vreemdelingenketen en de potentiële rol van het LIV	65
5.5	Onderzoek tussen theorie en praktijk: realist impact evaluation bij complexe verandering.....	66
5.6	Toekomstig dossier & casuïstiek onderzoek LIV	66
6	Onderzoeksmethode.....	68
6.1	Inleiding en leeswijzer	68
6.2	Inrichting onderzoeksproces.....	69
6.3	Literatuur & analysekader	70
6.4	Dossieronderzoek.....	72
6.5	Interviews.....	73
6.6	Privacy & ethische afwegingen	73
6.7	Beperkingen onderzoek.....	74
Bijlagen	76	
	Lijst van afkortingen en termen	76
	Literatuurlijst.....	77
	Onderbouwing & proces dossierselectie	79
	Dossiervragenlijst – topics.....	81
	Semi gestructureerde interviewvragenlijst – topics	82
	Format LIV: IND Ministerie van Veiligheid en Justitie	84
	Privacy statement respondenten interviews.....	85
	Overzicht respondenten	86
	Samenstelling klankbordgroep.....	87
Over de auteur	88	

Samenvatting

Het Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen

- Het Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV) is in 2017 als pilot opgericht om de vreemdelingenketen van duidingsexpertise te voorzien op contra- terrorisme, extremisme en radicalisering (CTER). Het LIV wordt gefinancierd door het Directoraat-Generaal Migratie van het ministerie van Justitie en Veiligheid. De coördinatie is in handen van het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE);
- De vreemdelingenketen bestaat uit verschillende organisaties zoals de Immigratie- en Naturalisatie Dienst (IND); Politie (AVIM); Koninklijke Marechaussee (KMar); Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) en Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Gemeenten maken geen deel uit van deze keten maar zijn wel betrokken bij het LIV;
- De vreemdelingenketen heeft gezamenlijk de taak om de vreemdeling die mogelijk radicaliseert en daarmee een gevaar voor zichzelf en anderen kan zijn, te signaleren en hiervan melding te maken bij de relevante partners. Signalen en zorgen komen bij het LIV binnen via het COA en/ of gemeente of het Landelijk Radicalisering Overleg (LRO). Daarin hebben o.a. de KMar, IND, en politie, zitting;
- Het LIV maakt een afweging bij het eventueel aannemen van een casus. Bij aanname zet het LIV zowel de medewerkers van het LSE in als experts uit de (externe) expertpool waaronder duiders en behandelaren zoals psychiaters. Een LIV duiding wordt afgesloten met een samenvattend adviesrapport aan de opdrachtgever. Dat kunnen zowel het COA als gemeente zijn;
- De werkwijze van het LIV is in 2021 extern geëvalueerd op het werkproces onder andere t.a.v. de doelstellingen (AnderssonElffersFelix, 2021). De LIV-werkwijze die ook gehanteerd wordt voor de ideologische duiding is herzien in 2021. Begin 2022 is een implementatiefase van het brede werkmodel van het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE) gestart waarin de LIV/ ideologische duiding is opgenomen als onderdeel van de werkwijze van het LSE.

Inventariserend casuïstiekonderzoek LIV

- In opdracht van het LIV is een inventariserend onderzoek uitgevoerd naar de CTER- casuïstiek van het LIV. De hoofdvraag van het onderzoek is: welke risico- en beschermingsfactoren voor mogelijke radicalisering blijken uit de LIV-casuïstiek (2018-2021) en hoe kan deze informatie bijdragen aan de toekomstige werkwijze van het LIV, zowel binnen het LSE als in de vreemdelingenketen? Om tot een zorgvuldige beantwoording te komen zijn er elf deelvragen geformuleerd. Dit onderzoek is kwalitatief van aard en geen evaluatie- of oordeel over functioneren van het LIV-team en experts uit de LIV expertpool of professionals in de vreemdelingenketen;
- Het onderzoek richt zich op zowel op: 1. de inhoud van de casuïstiek, 2. methodisch werken en 3. het werken- en leren in de vreemdelingenketen t.a.v. de LIV casuïstiek. De resultaten van het onderzoek zijn gebaseerd op een analysekader (literatuur & documenten), dossieronderzoek en interviews.
- In de wetenschappelijke literatuur en eigen documentatie van het LIV is gekeken naar verschillende begrippen die voortvloeien uit de hoofd- en deelvragen. Op basis daarvan is het analysekader ontwikkeld met (beperkte) theorie over: 1. radicalisering, 2. risico- en beschermingsfactoren radicalisering algemeen en specifiek t.a.v. asiel- en vluchtelingencontext 3. Psychische gezondheid van jonge vluchtelingen; 4. duiden en risicotaxatie en 5. werken en leren in de CTER- beroepspraktijk; de werkwijze van het LIV en LSE. Met het analysekader zijn de bevindingen in de dossiers en de interviews beoordeeld en gespiegeld.

Onderzoeksresultaten

- Er zijn in de literatuur verschillende risico- en beschermingsfactoren te vinden t.a.v. radicalisering, waaronder psychisch lijden en gezondheid. T.a.v. radicalisering in de context van asiel en in de vreemdelingenketen is de literatuur beperkt. Ook t.a.v. het doen van ideologische duidingen bij CTER is de literatuur beperkt, er zijn wel eerste criteria als het gaat om duidingssystematiek en het gebruik van risicotaxatie. Verder is er gebruik gemaakt van literatuur vanuit het paradigma van veranderende complexiteit (wicked problem) zowel t.a.v. het fenomeen van CTER als de CTER beroepspraktijk;
- In dit onderzoek is een onderscheid aangebracht tussen risico- en beschermingsfactoren t.a.v. radicalisering op drie niveaus: 1. het land van herkomst, 2. de vlucht en 3. verblijf in Nederland;
- T.a.v. de risicofactoren in het land van herkomst kan geconcludeerd worden dat: de casuspersonen in de LIV casuïstiek in het land van herkomst (en tijdens de vlucht) veelvuldig blootgesteld geweest zijn aan een gewelddadige context (culture of violence) ook met de aanwezigheid van ideologisch gemotiveerd geweld (value based violence). Daaronder valt bijvoorbeeld slachtoffer en getuige zijn van: rekrutering door extremistische groepen, marteling, ideologisch strijdgeweld en dodelijke oorlogsslachtoffers. In sommige gevallen hebben de casuspersonen (onder gedwongen omstandigheden) zelf ook geweld toegepast;

- Ook in Nederland zijn er in de casuïstiek verschillende voedingsbodems of triggerfactoren aangetroffen t.a.v. radicalisering, namelijk op het niveau van: 1. contact met de overheid en hulpverlening; 2. asielprocedure; 3. maatschappelijk; 4. familie en hechting; 5. persoonlijk (waaronder psychisch lijden) en 6. sociaal economisch;
- Zowel in het land van herkomst, tijdens de vlucht als in Nederland is ook sprake van de aanwezigheid van beschermingsfactoren t.a.v. radicalisering, namelijk als het gaat om: 1. familie en hechting; 2. culture of peace; 3. contact met overheid en hulpverlening; 4. asielprocedure; 5. maatschappelijk; 6. familie en hechting; 7. persoonlijk (waaronder psychische gezondheid) en 8. sociaal economisch.

Conclusies

- Dit onderzoek doet geen algemene uitspraak over het bestaan van radicalisering in de vreemdelingenketen. Het doet wel een uitspraak over de casussen die bij het LIV zijn binnengekomen, aangenomen, geduid en van een adviesrapport zijn voorzien aan de opdrachtgevers;
- Uit dit onderzoek blijkt dat op basis van zorgen en signalen uit de keten weliswaar in ca. de helft van de LIV casussen terechtzorg zijn over het normatieve referentiekader van casuspersonen in combinatie met psychisch lijden/ psychopathologie, maar dat er in geen van de LIV- casussen sprake is van radicalisering (CTER);
- Er is dus geen sprake van geïnternaliseerde ideologische geweldsmotivatie bij casuspersonen op basis van de blootstelling aan de culture of violence in het land van herkomst. Symptomen van psychisch lijden die daardoor wel worden veroorzaakt worden waarschijnlijk niet altijd als zodanig geduid door ketenorganisaties. Het gaat dan met name om suïcidaal en agressief gedrag, bijvoorbeeld vanwege een Post Traumatische Stresstoornis (PTSS);
- Risico- en beschermingsfactoren blijken afhankelijk van de context. Ze kunnen namelijk ook elkaars omgekeerde zijn. Het blootgesteld zijn aan een culture of violence zou mogelijk een contra-indicatie kunnen zijn voor de LIV casuïstiek. Het is immers vaak ook de reden waarom mensen gevlucht zijn. Tegelijk geldt dat vaak als aanleiding voor zorgen en signalen in de keten, zowel feitelijk als vermoeden. Mede vanwege de complexiteit van mensen, hun gedrag en motivatie is het belangrijk om altijd die context als uitgangspunt te nemen binnen het LIV;
- Op basis van dit onderzoek kan geen conclusie getrokken worden over de mogelijke positieve effecten van de beschermingsfactoren t.a.v. de risicofactoren als verklaring voor de afwezigheid van radicalisering. In algemene zin kan wel worden verondersteld dat beschermingsfactoren een dempende werking kunnen hebben op risicofactoren. Uit de casuïstiek blijkt vooral een psychisch lijden in Nederland maar ook veerkracht van casuspersonen, zeker gezien de ingrijpende en schokkende gebeurtenissen die zij hebben meegemaakt;
- Voor de onderzoeksresultaten geldt de kanttekening dat de instroom van de LIV casuïstiek aan de voorkant gefilterd is: er komen bijvoorbeeld geen CTER-casussen binnen die (al) onderdeel zijn van een strafrechtelijke procedure. Tevens is een indicatie van (dreigend) geweld door de casuspersoon een contra-indicatie voor het aannemen van een casus. Bijvoorbeeld incidenten op een COA-locatie waar de politie in een eerder stadium al betrokken is;
- Het LIV lijkt op basis van de inhoud van de casuïstiek vooral de functie vervuld te hebben om daadwerkelijk CTER casussen uit te sluiten. Bijvangst daarbij is dat het contact met duiders en de hulpverleners, zoals een psychiater, mogelijk bijgedragen hebben aan dat casuspersonen zich gehoord en gezien voelen. De inzet van experts uit de expertpool van het LIV t.a.v. de duidingen lijken daarmee tot nu toe een kruising te zijn geweest tussen duiding en interventie;
- De bevindingen van dit onderzoek ondersteunen een eerdere onderzoeksbevinding, namelijk: de aanwezigheid van een mogelijk veiligheidsrisico van vreemdelingen die uitgeprocedeerd zijn of uitstromen uit de asielprocedure en waar geen zich meer op is én die niet uitzetbaar zijn (Van Wijk & Bolhuis, 2017);
- De uitkomsten van dit onderzoek zijn ondersteunend aan de implementatiefase van het brede werkmodel van het LSE. Daarin ligt wat betreft het LIV de nadruk op: strikter uitlopen van meldingen en signalen aan de voorkant (frontoffice), meer eerste duidingen binnen het LSE (LIV team en LSE breed), toetsingscriteria voor duiden, en gerichtere inzet van de expertpool. Daarmee wordt ook het capaciteitsvraagstuk uit de externe evaluatie uit 2021 geadresseerd. Bij de implementatie van het nieuwe werkmodel zou nog meer een expliciete afweging gemaakt kunnen worden t.a.v. proportionaliteit, legitimiteit van de inzet van het LIV t.a.v. bijvoorbeeld privacy van LIV-doelgroep. Ook gezien de context van actuele discussies over de gehele vreemdelingenketen op het gebied van (mogelijke) schending van privacy. Ook omdat (onbedoeld) of ervaren stigma een voedingsbodem kan zijn voor radicalisering.

Discussie & aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek zijn een aantal aanbevelingen ter discussie opgeworpen t.a.v. inhoud van de casuïstiek, methodisch werken en samenwerken- en leren in de vreemdelingenketen:

- Op peil brengen van LIV-dossiervorming ten bate van onderbouwing en navolgbaar zijn t.a.v.: inzet van experts, beslissingen en wegenen t.a.v. risicofactoren- en beschermingsfactoren en operationalisering daarvan, en advies aan de opdrachtgever. Tevens voor het kunnen doen van toekomstig dossieronderzoek. Voor het doen van dossier/ casuïstiek onderzoek kan overwogen worden om de zogenaamde *realist impact evaluation* methode te gebruiken. Deze gaat uit van de vraag: hoe bepaalde elementen uit een aanpak werken, wanneer en in welke omstandigheden. Het maakt daarbij inzichtelijk welke omstandigheden (context) er zijn, welke mechanismen (mechanism) en welke uitkomsten (outcome);
- N.a.v. de bevinding dat er geen sprake is van radicalisering in de LIV casuïstiek het heroverwegen/ anders inrichten afweging(scriteria) van het LIV bij binnenkomst van signalen uit de keten;
- N.a.v. de bevinding dat er geen sprake is van radicalisering in de LIV casuïstiek; het signaleringsvermogen van de vreemdelingenketen t.a.v. LIV-casussen heroverwegen/ herinrichten (dus niet CTER breed). Met name meer aandacht voor aspecten van trauma en psychisch lijden dat uitgedrukt wordt in (onbegrepen) gedrag;
- Het fenomeen van CTER is van een complexe veranderende aard. Dat levert dilemma's op in zowel de bestudering van fenomeenontwikkelingen als die van de beroepspraktijk. Een terugkerend dilemma is bijvoorbeeld dat de CTER-data/ casuïstiek beperkt is, waardoor harde uitspraken lastig zijn. Maar ook de verschillende perspectieven, belangen, wettelijke kaders en taakstellingen van ketenorganisaties zorgen voor begripsverwarring en samenwerkingsuitdagingen. Daarnaast blijft de beleids- en professionele aanpak van veranderende complexiteit van CTER vooral aangestuurd vanuit een politiek- bestuurlijk perspectief. Een professioneel primaat dat door uitvoeringsorganisaties zelf wordt georganiseerd is nog geen realiteit. Het is echter wel belangrijk om CTER expertise te onderhouden in de keten en bij het LIV, ook in relatief rustige periodes. Op gezette tijden hypothetische casuïstiek draaien/ oefenen met scenario's is daarvoor een beproefde methode. Dat kan ook samen met organisaties in de vreemdelingenketen;
- N.a.v. de bevinding dat er geen sprake is van radicalisering in de LIV casuïstiek de vraag: kan het LIV ook meer preventief van betekenis zijn in de vreemdelingenketen? Met name voor (jonge) mensen die vanuit een culture of violence een nieuw bestaan moeten opbouwen in een samenleving die vaak wezenlijk anders is als het land van herkomst en daarbij de nodige uitdagingen tegenkomen. (Vergelijkbaar met problematiek van kindsoldaten). Het gaat dan om (culturele) acculturatie problemen, ook in contact met overheid en hulpverlening, binnen de asielprocedure, psychisch lijden t.a.v. verlies, trauma en rouw, ontworteling, de ontwikkeling van een normatief referentiekader en religieuze socialisatie en de sociaal (economische) positie en toekomst in de samenleving. Daarmee kan het LIV/ LSE zich focussen op de primaire zorgtaak en toch legitiem en bijdrage leveren vanuit de expertise van CTER. Bovendien kan op die manier wellicht een preventievere werking uitgaan van het LIV. Dat vraagt waarschijnlijk wel om (ook) een ander financierend ministerie, bijvoorbeeld VWS.
- Tot slot is het belangrijk om de fenomeenontwikkelingen goed te volgen en waakzaam te blijven op mogelijke effecten op de instroom van vluchtelingen die mogelijk bereid zijn ideologisch gemotiveerd geweld te plegen. Denk bijvoorbeeld aan de ontwikkelingen in Afrikaanse Sahel t.a.v. het jihadisme, maar ook aan de oorlog tussen Oekraïne en Rusland en de extreemrechtse milities die daar strijden.

Overzichtsfiguren potentiële risico- en beschermingsfactoren

Tot slot zijn de figuren van de risicofactoren en beschermingsfactoren in deze samenvatting opgenomen. Daarbij geldt de expliciete waarschuwing dat deze niet als indicatorenlijst gebruikt moeten worden bij signaleren van potentiële CTER-casuïstiek. Uit het onderzoek komt namelijk naar voren dat risicofactoren ook beschermingsfactoren kunnen zijn en andersom, afhankelijk van de context waarin ze aanwezig zijn en betekenis krijgen. Bovendien doet dit onderzoek geen uitspraak over de verhouding en effecten tussen het bestaan van risico- en beschermingsfactoren. Uit de literatuur blijkt dat: er bij radicalisering vaak een samenspel is van verschillende factoren; dat hoe meer factoren aanwezig zijn de kans groter is dat er radicalisering ontstaat, maar dat tegelijkertijd een grote hoeveelheid van factoren niet perse leidt tot radicalisering. Verder is radicalisering grillig en onvoorspelbaar omdat het over individuele menselijke processen gaat, al dan niet in combinatie met groepsprocessen. Dit onderzoek bevestigt deze uitgangspunten. De overzichten zijn daarom vooral bedoeld als verdieping op de complexiteit van radicalisering en als houvast bij verdere professionalisering van methodisch werken met LIV-casuïstiek.

Potentiële risicofactoren land van herkomst

Culture of violence

Bekenden en geliefden zijn ernstig gewond geraakt of gedood/ overleden tijdens oorlog/ extremistisch geweld

Getuige zijn van schietpartijen, gewapende personen en/ of bombardementen

Moeten vluchten voor (oorlogs)geweld

Spanning, en angst en dreiging ervaren voor (oorlogs)geweld

Meerdere jaren leven in/ aanwezig zijn geweest in strijdgebied

Getuige zijn van stoffelijke overschotten van volwassen mensen

Getuige zijn van stoffelijke overschotten van kinderen uit de eigen familie

Slachtoffer van lichamelijk en psychisch geweld en/of marteling

Getuige zijn van executie

Beschermd moeten worden door militairen

Desensivering voor geweld

Wapentraining en of verdedigings- of beschermingstechnieken

Blootstelling aan (rekrutering door) extremistische groepering

Als minderjarige getuige zijn van (zelfmoord)aanlagen door leden van de eigen referentie groep (peers)

Gedwongen gevechts- of geweldshandelingen uitvoeren door extremistische groepering

Met geweld ontvoerd door extremistische groepering

Tijdens de vlucht

Risicofactoren

Ervaren dreiging en contact met criminele netwerken/ mensenhandel

Nederland

In contact met overheid en hulpverlening

Ervaren van cultuur, taal en generatiekloof met hulpverlener en/ of advocaat

Niet open staan voor/ wantrouwen naar hulpverlening

Asielprocedure

(Ervaren van) onzekerheid over (vertraagde) asielprocedure

(Ervaren van) onduidelijkheid over asielprocedure

Afwijzing asielaanvraag

Vertraagde of beperkte mogelijkheden gezinshereniging

Naar land met gewapende conflicten terugkeren vanwege onduidelijke toekomst in NL

Maatschappelijk

Ervaren van maatschappelijk anti islam debat

Ervaren van negatief maatschappelijk klimaat t.a.v. vluchtelingen/ afwijzing en minorisering

Beperkingen in sociaal contact en toekomstmogelijkheden (door uitbraak van COVID19)

Blootstelling in NL aan criminele of extremistische groepering of personen

Familie en hechting

Verlies of gemis van een ouder(figuur)

Parentificatie /vaderrol als dwingend rolmodel

Hechtingsproblematiek in land van herkomst (komt met de vlucht mee)

Scheiding of relatiebreuk /kind

Familieleden in NL die ernstig ziek zijn

Verdenking aansluiting bij terroristische organisatie

Persoonlijk

(Mentale) gezondheid en vaardigheden (waaronder herbeleving/PTSS, suicidedreiging)

Middelengebruik

Weinig tot geen vrienden

Betrokken bij geweldincidenten

Zich onveilig voelen

Sociaal economisch

Beperkt of geen inkomen

Beperkt of geen dagbesteding/ hobby

Beperkt opleidingsniveau

Beperkte taalvaardigheden

Beperkt sociaal netwerk

Geen passende woonplaats

Potentiële beschermingsfactoren land van herkomst

Culture of peace/ non-violence

Afwezigheid van 'moral engagement' van geweld tegen anderen op basis van waarden en overtuiging

Afwezigheid van signalen van normalisering of conditionering van extremistische levensbeschouwing of ideologie

Differentiatie in ideologische (religieuze en levensbeschouwelijke) oriëntatie

Morele afwegingen hebben moeten maken t.o.v. van context van culture of violence

Veilige religieuze/ levensbeschouwelijke socialisatie (ingebed in traditie en institutie)

Familie en hechting

Gezonde hechting en sterke familiebanden

Tijdens de vlucht

Beschermingsfactoren

Familieleden die vlucht (financieel en moreel) steunen

Nederland

Culture of peace/ non violence

Afwezigheid van 'moral engagement' van geweld tegen anderen

Afwezigheid van signalen van normalisering of conditionering extremistische ideologie

Differentiatie in ideologische (religieuze en levensbeschouwelijke) oriëntatie

Zoekend naar invulling van levensbeschouwelijk/ religieuze opvattingen

Morele afwegingen hebben moeten maken t.o.v. van context van culture of violence

Afwezigheid van een extremistisch netwerk en grooming/ rekrutering

Open zijn naar andere opvattingen en leefstijlen dan de eigen

Religie / levensbeschouwing ervaren als een bron van kracht en vertrouwen

Ouders die kinderen kunnen begeleiden bij het ontwikkelen van een geweldloze levensovertuiging

Kritisch kunnen kijken naar contradicties binnen extremistische ideologie en ideologisch gemotiveerd handelen

Slachtoffer of getuige zijn van een culture of violence

Sterke distantie voelen t.o.v. ontvoerders en gedwongen socialisatie extremistische ideologie

Intrinsiek gemotiveerd verlaten van een (fysieke) context van culture of violence

In contact met overheid en hulpverlening

Open staan voor gesprekken

Openstaan voor gesprekken met duider & identificatie

Asielprocedure

Duidelijkheid over asielprocedure

Toewijzing verblijfsvergunning

Familie en hechting

Willen zorgen (financieel) voor familie

Parentificatie die gezond vertaald wordt naar steun aan ouders/ broers en zussen

Keuzes van ouder(s) kunnen plaatsten in context (van oorlog/ geweld en vlucht)

Goede band met familieleden buiten het kerngezin

Steun van levenspartner(s)

Persoonlijk

(Mentale) gezondheid en vaardigheden: waaronder adequate coping skills

Hebben van een duidelijk doel en passie

'Normaal' intelligentieniveau of hoger

Toekomst georiënteerd (in Nederland)

Hebben van vriendschappen

Sociaal economisch

Behoeftes hebben aan zingevend werk

Zich goed verstaanbaar kunnen maken

Goede schoolresultaten en motivatie voor leren / academische opleiding

Dagbesteding / werk

Beschikken over voldoende financiële middelen voor levensonderhoud

Dankwoord

Op een lentedag zit ik in een speciaal voor mij gereserveerde kamer van het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE) met een stapel dossiers. De casuïstiek die ik tegen die tijd voor ogen krijg, is in sterk contrast met de zonnige setting op kantoor en buiten. Terwijl ik me op papier een weg baan door de gruwelijke effecten van oorlog en ideologisch gemotiveerd geweld en lees over ontwortelde en onzekere toekomsten in de casuïstiek van het Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV), komt mijn opdrachtgever en tevens manager van het LSE even binnenlopen. Na de professionele thuiswerkdagen vanwege de coronamaatregelen en de drama's in de dossiers, is dit spontane gesprek een welkome verandering. Na verloop van tijd worden we onderbroken door de officemanager. Ik verontschuldig me dat ik de tijd van de manager in beslag neem. Maar ze kijkt me aan zoals alleen zij dat kan. 'Ik kom niet voor de manager, ik kom j'ouw tijd bewaken', zegt ze, 'zodat jij in alle rust je onderzoekswerk kunt doen.' En manoeuvreert de lachende manager vervolgens vakkundig de kamer uit. Met haar professionele en menselijk benadering vertegenwoordigt zij voor mij het kloppende hart van de organisatie.

Vlak na de start van dit onderzoek kreeg de projectleider van het LIV een nieuwe baan. Ze heeft het onderzoek desondanks op de rit gezet, samen met collega's die het werk als opdrachtgever voortvarend hebben overgenomen. Mijn dank gaat tevens uit naar de manager van het LSE en de leden van de klankbordgroep. Zij hebben de moeite genomen om met mij mee te denken, terwijl ze één voor één drukbezette deskundigen en professionals zijn die hun tijd ook anders hadden kunnen besteden. Dat geldt ook voor de respondenten van dit onderzoek. Zonder hun ervaringen en inzichten had ik de casuïstiek van het LIV niet in context kunnen plaatsen.

Hoewel ik de personen die in de dossiers worden beschreven niet ken, wil ik hen toch noemen. Hun vlucht uit vaak gruwelijke omstandigheden, die ook wel een 'culture of violence' genoemd kan worden, hun asielsituatie in Nederland en hun bereidheid om, ondanks maar vooral vanwege zorgen over hun mogelijke radicalisering, in gesprek te gaan met duiders en psychiaters van het LIV, hebben geleid tot meer inzicht in risico- en beschermingsfactoren van radicalisering in de vreemdelingenketen. Hun stem is niet letterlijk gehoord in dit onderzoek, maar ik hoop dat ik met de onderzoeksmethode ook recht heb kunnen doen aan een menselijke benadering. Daar is een antropoloog uiteraard veel aan gelegen. Uit de literatuur blijkt keer op keer dat veerkracht in de praktijk niet alleen een individuele aangelegenheid is, maar vooral ook een gezamenlijke.

Wat moeten we dus zonder elkaar als er mogelijk gevaar dreigt? En geweld is er in vele vormen.

Annebregt Dijkman

Amsterdam, mei 2022

1 Introductie

1.1 Inleiding en leeswijzer rapport

Dit rapport bevat een inventariserend onderzoek naar contra- terrorisme, extremisme en radicalisering (CTER) casussen van het Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV). Het is uitgevoerd in opdracht van het LIV, onder coördinatie van het Landelijk Steunpunt Extremisme. In dit rapport worden zes hoofdstukken gepresenteerd: Introductie; Analyse kader; Resultaten; Conclusies; Discussie en Methode van onderzoek. Daarnaast is er een Samenvatting opgenomen en verschillende Bijlagen.

Ieder hoofdstuk is onderverdeeld in verschillende paragrafen. Deze worden in ieder hoofdstuk benoemd bij de inleiding & leeswijzer van het betreffende hoofdstuk. Deze paragrafen zijn indien relevant nog onderverdeeld naar sub paragrafen. Voor de leesbaarheid zijn deze niet opgenomen in de centrale inhoudsopgave.

1.2 Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen LIV

Het Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV) is in 2017 opgezet als pilot vanuit de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en ondersteunt gemeenten en het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) door middel van duiding en advies op het moment dat zij zorgen over radicalisering bij statushouders of asielzoekers hebben. De pilot is in twee jaar tijd ontwikkeld van een initiatief met een paar aanvragen per jaar, tot een organisatie met negen medewerkers en 37 casussen in 2020. De organisatie wordt op dit moment gefinancierd door het Directoraat-Generaal Migratie (DGM) van het ministerie van Justitie en Veiligheid (AnderssonElffersFelix, 2021). Het LIV gaat in op meldingen van het COA of de gemeente of meldingen die via het Landelijk Regieoverleg Radicalisering in de Vreemdelingenketen (LRO) binnenkomen. Bij het LRO waren volgens AnderssonElffersFelix (2021) de volgende partijen aangesloten: NCTV, Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), politie, Koninklijke Marechaussee (KMar), Immigratie- en Naturalisatie Dienst (mede namens COA en Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V)) en het Openbaar Ministerie (OM). In het LRO wordt o.a. casuïstiek over (mogelijke) radicalisering binnen de vreemdelingenketen besproken. Een melding kan eventueel ook via een maatschappelijke organisatie of een betrokkene uit de omgeving komen (AnderssonElffersFelix, 2021). In 2022 zijn echter alleen de volgende partijen aangesloten: Politie, Koninklijke Marechaussee (KMar), Immigratie- en Naturalisatie Dienst (mede namens COA en DT&V).

De coördinatie van het LIV ligt bij het Landelijk Steunpunt Extremisme. Het LIV beschikt over een multidisciplinair team met expertise op het gebied van radicalisering, jihadisme en/of (oorlogs)trauma en beoordeelt of er sprake is van (toenemende) radicalisering en geeft een inschatting of psychische problematiek een rol speelt. Het LIV team adviseert lokale partijen over de juiste zorg en ondersteuning, ook t.a.v. veiligheid. Dit betreft zowel minderjarigen als volwassenen (NCTV, 2019).

Nadat in een multidisciplinair overleg (vanuit zorg en duiding) is afgewogen of een nieuwe melding inderdaad om een LIV-casus gaat, wordt een startgesprek gevoerd met de opdrachtgever. De doelgroep van het LIV bestaat uit asielzoekers en statushouders die vermoedelijk hebben verbleven in strijdgebied en waarbij er sprake is van (mogelijke) radicalisering. (Psychische) ondersteuning kan het middel zijn om radicalisering tegen te gaan/te voorkomen. Vervolgens wordt er een onderzoeksvraag geformuleerd en wordt het verdere proces besproken. Op basis daarvan gaat de door het LIV aangewezen casuscoördinator op zoek naar de juiste experts. Vervolgens worden meerdere duidingsgesprekken met de persoon in kwestie gevoerd door de aangewezen duider en/ of psychiater. De betrokken lokale professionals (bijvoorbeeld van de gemeente) krijgen op basis van de bevindingen uit deze gesprekken antwoord op de vraag over mogelijke signalen van radicalisering en/of extremisme. Ook krijgen zij advies over eventueel passende ondersteuning van deze persoon. Naast de duidingen kan het LIV ook voor een korte of lange periode met professionals meedenken in de vorm van een consultatie en/of trajectadvies. Hierbij denkt het LIV kort (consultatie) of langdurig (trajectadvies) mee met de persoon die de vraag stelt, of met een andere betrokken professional (AnderssonElffersFelix, 2021).

1.3 Landelijk Steunpunt Extremisme

Het LSE fungeert als landelijke expert op het gebied van hulp en advies bij het voorkomen en tegengaan van radicalisering en (gewelddadig) extremisme. De organisatie is gespecialiseerd in de omgang met- en aanpak van personen die radicaliseren of geradicaliseerd zijn en hun omgeving. Naast het bieden van trajectbegeleiding aan geradicaliseerde individuen en ondersteuning voor familie van geradicaliseerde personen, heeft het LSE een informatie-, advies- en consultatiefunctie voor professionals en burgers. Daarnaast heeft ze een kennis- en expertisefunctie binnen het werkveld. Ten behoeve van verschillende diensten verrichten medewerkers van het LSE (ideologische) duidingen. Niet alleen als onderdeel van een individueel begeleidingstraject, maar ook ten behoeve van trajectadvies en advisering binnen het Landelijke Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV) en het Landelijk Adviesteam Minderjarige Terugkeerders (LAT) (Website LSE, april 2022).

1.4 Doel van het onderzoek: inventarisatie als leerinterventie

Dit onderzoek brengt in kaart welke risico- en beschermingsfactoren radicalisering er uit de LIV-casuïstiek (2018-2021) blijken. Het is daarmee een inventariserend onderzoek. Het doel van het onderzoek is om te leren van de inhoud van de casuïstiek (risico- en beschermingsfactoren) en deze lessen te verwerken in toekomstige werkwijzen, zowel binnen het LIV specifiek, LSE breed als in de (vreemdelingen) keten op een effectieve, legitieme, doelmatige en ethische manier. Het gaat dan concreet om:

1. Vast te stellen of de criteria die nu gebruikt worden voor het aannemen van LIV-casuïstiek aangescherpt of aangepast dienen te worden (bijvoorbeeld bijstellen van het afwegingskader);
2. Vast te stellen of het primaire werkproces van de huidige LIV- methodiek (van aanmelding tot afsluiting of doorverwijzing of (warme) overdracht) aangescherpt of aangepast dient te worden;
3. Hoe de integratie van de LIV-methodiek in de brede LSE werkwijze vormgegeven kan worden. Met name op het aspect van organiseren en duiden, d.w.z. het kunnen inschatten van risico- en beschermingsfactoren;
4. Welke expertise en competenties nodig zijn om de risico-en beschermingsfactoren goed in te kunnen schatten in het werken met LIV-casuïstiek;
5. Het delen van kennis uit dit onderzoek en uitleren daarvan in de (vreemdelingen)keten ter bevordering van het effectief, legitiem, doelmatig en ethisch werken met radicaliseringscasuïstiek.

Dit onderzoek is geen evaluatieonderzoek of waardeoordeel over het functioneren van de betrokken interne- en externe medewerkers van het LIV/LSE of van de vreemdelingenketen ten aanzien van de (brede) CTER-casuïstiek.

1.5 Hoofd- en deelvragen

In deze paragraaf worden de hoofd- en deelvragen van het onderzoek gepresenteerd. Daarna, en in het Hoofdstuk Methode is een matrix opgenomen waarin wordt aangegeven in welk specifiek hoofdstuk de antwoorden op deze vragen te vinden zijn. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

Welke risico- en beschermingsfactoren voor mogelijke radicalisering blijken uit de LIV-casuïstiek (2018-2021) en hoe kan deze informatie bijdragen aan de toekomstige werkwijze van het LIV, zowel binnen het LSE als in de vreemdelingenketen?

Om tot een antwoord te kunnen komen op deze hoofdvraag is deze opgedeeld in verschillende deelvragen:

Beschermings- en risicofactoren

1. Wat zegt de literatuur over risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering?
2. Wat zegt de literatuur over risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering in de vreemdelingenketen?
3. Welke algemene risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering zijn terug te vinden in de LIV-casuïstiek?
4. Welke specifieke risico- en beschermingsfactoren (vanuit de context van de vreemdelingenketen) bij mogelijke radicalisering zijn terug te vinden in de LIV casuïstiek?
5. Zijn er potentiële risico- en beschermingsfactoren gevonden in de LIV casuïstiek die nog niet in de literatuur/theorie terug te vinden zijn? Zo ja, welke?

Methodisch

6. Hoe ziet het primaire werkproces van de huidige LIV methodiek er uit: aanmelding, duiding, advies en afsluiting, overdracht en doorverwijzing?
7. Hoe verhouden de genoemde risico- en beschermingsfactoren die in de huidige LIV methodiek genoemd worden zich tot de inzichten uit deelvraag 1 en 2? (Ter inzicht in de afweging aan de voorkant bij afwegingskader)
8. Hoe ziet het primaire werkproces van de nieuwe LSE brede duidingsmethodiek er uit?
9. Passen de gevonden risicofactoren- en beschermingsfactoren voor mogelijke radicalisering bij de doelstelling en werkwijze van het LIV. Waarom wel/niet? (Bijv. ten aanzien van het aanscherpen van criteria in het afwegingskader van het LIV of ten aanzien van mogelijk vals positieve uitslagen in casuïstiek door zorgen over psychopathologie).
10. Op welke wijze kan de LIV-casuïstiek geïntegreerd worden in de nieuwe algemene duidingsmethodiek van het LSE? En zo ja, op wat? (Vraagt dat bijvoorbeeld nog om aanpassing van de nieuwe werkwijze of inrichting van het multidisciplinair overleg (MDO) en over welke tijdsperiode idealiter?)

Samenwerken- en leren in de keten

11. Welke inzichten kunnen gedeeld worden/ uitgeleerd in de vreemdelingenketen ter bevordering van de signalering, meldstructuur, kennisdeling en de algemene (integrale) samenwerking en feedbackloop? (Ook met het oog op (toekomstige) (geopolitieke) ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op verschijningsvormen van radicalisering. Zoals de oorlog in Oekraïne?).

Opbouw van het onderzoek en de vindplaats van de antwoorden op de deelvragen:

Nr.	Deelvraag	Hoofdstuk
1	Wat zegt de literatuur over risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering?	Analysekader en Conclusie
2	Wat zegt de literatuur over risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering in de vreemdelingenketen?	Analysekader en Conclusie
3	Welke algemene risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering zijn terug te vinden in de LIV-casustiek?	Resultaten en Conclusie
4	Welke specifieke risico- en beschermingsfactoren (vanuit de context van de vreemdelingenketen) bij mogelijke radicalisering zijn terug te vinden in de LIV casuïstiek?	Resultaten en Conclusie
5	Zijn er potentiële risico- en beschermingsfactoren gevonden in de LIV casuïstiek die nog niet in de literatuur/ theorie terug te vinden zijn? Zo ja, welke?	Resultaten en Conclusie
6	Hoe ziet het primaire werkproces van de huidige LIV methodiek er uit: aanmelding, duiding, advies en afsluiting, overdracht en doorverwijzing?	Analysekader en Conclusie
7	Hoe verhouden de genoemde risico- en beschermingsfactoren die in de huidige LIV methodiek genoemd worden zich tot de inzichten uit deelvraag 1 en 2? (Ter inzicht in de afweging aan de voorkant bij afwegingskader)	Conclusie en Discussie
8	Hoe ziet het primaire werkproces van de nieuwe LSE brede duidingsmethodiek er uit?	Analysekader en Conclusie
9	Passen de gevonden risicofactoren- en beschermingsfactoren voor mogelijke radicalisering bij de doelstelling en werkwijze van de huidige LIV-methodiek. Waarom wel/niet? (Vraagt dat bijvoorbeeld om aanscherping van criteria in het afwegingskader?)	Conclusie en Discussie
10	Op welke wijze kan de LIV-casuïstiek geïntegreerd worden in de nieuwe algemene duidingsmethodiek van het LSE? En zo ja, op wat? (Vraagt dat bijvoorbeeld nog om aanpassing van de nieuwe werkwijze of inrichting van het multidisciplinair overleg (MDO) en over welke tijdsperiode idealiter?)	Discussie
11	Welke inzichten kunnen gedeeld worden/ uitgeleerd in de vreemdelingenketen ter bevordering t.a.v. signalering, meldstructuur, kennisdeling en de algemene (integrale) samenwerking en feedbackloop? (Ook met het oog op (toekomstige) (geopolitieke) ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op verschijningsvormen van radicalisering. Zoals de oorlog in Oekraïne?)	Discussie

1.6 Aard & benadering van het onderzoek

Om dit onderzoek goed vorm te kunnen geven en effectief te kunnen sturen op de doel- en de vraagstelling, wordt in deze paragraaf de benadering (visie) van het onderzoek geformuleerd. Deze visie stelt de onderzoeker in staat te verantwoorden hoe het onderzoek vormgegeven wordt en waarom, hoe de onderzoeker inhoudelijk- en procesmatig koers kan houden tijdens de uitvoering van het onderzoek, en hoe de onderzoeksresultaten geanalyseerd worden (binnen de doelstellingen van het onderzoek). Bovendien stelt een heldere visie op het onderzoek de onderzoeker ook in staat om samen met de opdrachtgever en de klankbordgroep verwachtingen te bespreken op bovengenoemde punten.

1.6.1 *Radicalisering als veranderend complex fenomeen*

De onderzoeker beschouwt de vraagstelling van het onderzoek vanuit het paradigma van veranderende complexiteit. Dat wil zeggen dat het CTER-vakgebied niet alleen te maken heeft met een fenomeen dat voortdurend in verandering is, maar als gevolg daarvan ook een dynamische en veranderende beroepspraktijk kent. Bijvoorbeeld: de huidige focus van overheidsbeleid verschuift momenteel van het jihadisme meer naar het rechtsextremisme en naar de (ideologische) vermenging van protesten rondom het coronabeleid, complottheorieën en wantrouwen richting de overheid (NCTV, 2022a; 2022b).

Dat roept bijvoorbeeld de vraag op wat er nodig is op het gebied van (ideologische) duiding en waarin dat bijvoorbeeld verschilt van specifieke (duiding van) het jihadisme. Maar ook de lokale ontwikkelingen in herkomstlanden van de LIV-casus met conflictgebieden zoals Syrië en Irak of Mali zijn van invloed op de manifestatie van radicalisering, in het bijzonder het jihadisme. In de wetenschappelijke literatuur over (de beroepspraktijk van) CTER wordt bij veranderende complexiteit ook wel van een 'wicked problem' gesproken. De kenmerken van CTER als een wicked problem zijn in het kort (Dijkman, 2021a):

- Er is geen eenduidige (wetenschappelijke) probleemdefinitie;
- Voortdurende verandering van inhoud en verschijningsvorm;
- Het is vooraf niet bekend wat er geweten moet worden;
- Perspectiefverschil op oorzaak en gevolg (van radicalisering);
- Geen enkelvoudige oplossing alleen beter/ slechter;
- Ieder onderdeel van een wicked problem raakt een ander wicked problem;
- Diverse betrokkenen met perspectieven & belangen;
- Gaat over grenzen heen: lokaal, nationaal, internationaal (maar ook online/offline);
- Heeft geen stopregel: wanneer is er genoeg ingezet op bijvoorbeeld beleid en wetgeving;
- Er is geen telbare verzameling standaard oplossingen.

Het CTER-onderwerp is vanuit de theorie van veranderende complexiteit ook een gepolitiseerd vraagstuk waarin (ook) normatief gekeken wordt naar dreiging, ook door professionals. Er spelen dan ook vragen als: wie heeft (definitie)macht?, hoe komt deze tot uiting?, is deze gereguleerd of is deze willekeurig? en welke eventuele mechanismen van uitsluiting of bias spelen een rol?, en voor wie is wat transparant? Kortom de vraag: welke invloed heeft de ethische kant van de (ideologische) duiding op professioneel handelen? Dat maakt dat dit onderzoek naast een fenomenologisch inhoudelijk vraagstuk ook een professioneel methodisch vraagstuk is. Het gaat immers ook over de aandacht voor onderbouwde en toetsbare criteria en voldoende professionele vorming. Bovendien zou het gebruik van risicotaxatie-instrumenten en methoden idealiter ook ingebed moeten zijn in de competentie 'professioneel oordeelsvermogen'.

In het analyse kader wordt verder ingegaan op de implicaties van radicalisering als een complex veranderend fenomeen voor de fenomeenbestudering en de beroepspraktijk.

2 Analysekamer

2.1 Inleiding en leeswijzer

Dit hoofdstuk bevat een analysekamer en heeft als doel om de onderzoeksdata uit de dossiers en interviews te kunnen spiegelen/ toetsen. Met het analysekamer wordt inhoudelijk richting te geven aan de beantwoording van de hoofd- en deelvragen van het onderzoek en draagt daarmee bij aan de doelstellingen van het onderzoek. De vindplaats van de antwoorden in het rapport zijn opgenomen in het voorgaande hoofdstuk en in het laatste hoofdstuk: Methode van onderzoek. Het analysekamer is opgesteld op basis van documentatie van het LIV en een literatuurscan. Op basis van dit analysekamer zijn de (concept) dossiervragenlijst en de (concept) interviewvragenlijst opgesteld. Na de eerste klankbordgroep bijeenkomst is dit analysekamer bijgesteld en verder uitgewerkt. Op basis daarvan is ook opnieuw naar de vragenlijst voor de dossiers en de interviews gekeken en zijn deze op een aantal punten aangepast. Met name de scherpstelling van de operationalisering van de begrippen zoals die in de hoofd- en deelvragen genoemd zijn en specificering in de hoofd- en deelvragen.

In de conclusie aan het einde van dit hoofdstuk is het analysekamer schematisch weergegeven. Op basis van de onderwerpen en begrippen uit de deelvragen is in dit hoofdstuk achtereenvolgens aandacht besteed aan inzichten t.a.v.:

1. Operationalisering van begrippen uit de hoofd- en deelvragen (paragraaf 2.2)
2. Radicalisering als veranderend complex fenomeen en de implicatie voor werken met CTER (paragraaf 2.3)
3. Risico- en beschermingsfactoren bij radicalisering (in de vreemdelingenketen) (paragraaf 2.4)
4. Risico en beschermingsfactoren t.a.v. psychische gezondheid van vluchtelingen (paragraaf 2.5)
5. Duidingscriteria en risicotaxatie (paragraaf 2.6)
6. LIV methodiek & LSE duidingsmethodiek (paragraaf 2.7)
7. Werken – en leren in de beroepscontext van CTER (paragraaf 2.8)
8. Conclusie: analysekamer (paragraaf 2.9)

2.2 Operationalisering van begrippen uit de hoofd- en deelvragen

In de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek worden verschillende begrippen gebruikt. Om tot een zorgvuldige beantwoording te komen van de vragen, worden deze begrippen in deze paragraaf opgesomd. Tevens wordt er verwezen naar het hoofdstuk waarin zij aan bod komen of verder worden toegelicht.

- Asielzoeker, statushouder, vluchteling, casuspersoon, doelgroep LIV: hoofdstuk 1
- Vreemdelingenketen: Hoofdstuk 1
- Radicalisering, CTER en jihadisme: Hoofdstuk 1
- Risico- en beschermingsfactoren radicalisering: Hoofdstuk 2
- Extremistische ideologie: Hoofdstuk 2
- Culture of violence: Hoofdstuk 2
- Value based violence: Hoofdstuk 2
- Voedingsbodem en triggerfactoren radicalisering: Hoofdstuk 2
- Veranderende complexiteit (wicked problem): Hoofdstuk 2
- Duidingssysteematiek en risicotaxatie(- instrument): Hoofdstuk 2
- Beroepspraktijk van contra- terrorisme, extremisme en radicalisering CTER: Hoofdstuk 2
- Psychische gezondheid t.a.v. radicalisering: Hoofdstuk 2
- Psychische gezondheid van jonge vluchtelingen: Hoofdstuk 2
- LIV werkwijze: Hoofdstuk 1 en 2
- LSE duidingsmethodiek/ werkmodel: Hoofdstuk 2

2.2.1 Gebruik van de term *asielzoeker*, *statushouder* en *casuspersoon*

Er worden in de (wetenschappelijke) onderzoeksliteratuur en overheidsrapportages verschillende termen gebruikt om personen die gevlucht zijn naar Nederland aan te duiden. Onder andere: vluchtelingen, asielzoekers, statushouders, vreemdelingen, alleenstaande minderjarige asielzoekers, en vergunninghouders. De termen zijn in meer of mindere mate gekleurd door een juridisch- of politiek frame. Het LIV gebruikt in haar documenten de term *asielzoekers* en *statushouders* (LIV, 2021). In dit onderzoek wordt daarom gebruik gemaakt van deze termen indien er gesproken wordt over de doelgroep van het LIV. In het geval dat er direct verwezen wordt naar een persoon of personen uit de LIV-casuïstiek dan wordt de term *casuspersoon* gebruikt.

2.3 Veranderende complexiteit als lens op het CTER fenomeen en beroepspraktijk

Terrorisme, extremisme en radicalisering zijn als complexe fenomenen voortdurend in beweging en verbonden en afhankelijk van de context. In de literatuur ook wel wicked problems genoemd (Dijkman 2021a). Zoals in de introductie al bleek, zijn kenmerken van wicked problems onder andere dat er geen eenduidige definitie is over radicalisering, er verschil van inzicht is over oorzaak en gevolg van radicalisering, er geen duidelijk begin en einde is, er verschillende belangen en perspectieven mee gemoeid zijn, dat er geen stopregel is voor het inzetten van beleid, interventies en ontwikkelen van (nieuwe) wetgeving, en dat er geen standaard oplossingen zijn (Dijkman 2021a).

Omdat bekend is dat werken met veranderende complexiteit bij CTER - bijvoorbeeld in het maken van beleid, wetgeving maar ook in de (hulpverlenings-)relatie met personen die mogelijk radicaliseren - de neiging heeft om zich normatief te manifesteren (o.a. Gielen 2020; Dijkman 2021a; 2021b) en dat witte vlekken en vooroordelen (bias) ook inherent zijn aan normativiteit, is het extra van belang daar aandacht voor te hebben. Uit onderzoeken naar bijvoorbeeld de rol van- en relatie met geweld van vrouwen binnen CTER blijkt dat deze soms (onbewust) anders opgevat en geduid wordt dan bij mannen (o.a. Gielen 2020; Dijkman 2021a). Dit is een voorbeeld van bias die ook strafrechtelijke consequenties kan hebben. Ook wie 'we' identificeren als de 'dreigende ander' is onderdeel van deze bias. Ook indachtig de actuele (media)aandacht in Nederland voor institutionele discriminatie en racisme en etnisch profileren (risicotaxatie) binnen de verschillende overheidsketens (Belastingdienst, KMar, voorgestelde wet fraudebestrijding, Politie) is het relevant om bij het normatieve aspect stil te staan omdat het van (juridische) invloed is hoe we risicoactoren en risicovolle anderen vaststellen en duiden.

Bij het werken met CTER het is vaak onduidelijk wat er precies geweten moet worden en wanneer er genoeg gedaan is en. Dat kenmerk van veranderende complexiteit maakt dat er geen stopbord is als wettelijke bevoegdheden worden opgeschroefd in het voorkomen en tegengaan van terrorisme door bijvoorbeeld de overheid. Niemand vertelt professionals, politici en beleidsmakers exact wanneer veiligheid, of de honger naar informatie om grip te krijgen op veiligheid, teveel prevaleert op andere (grond)rechten. Het is daarmee een risico voor het onbedoeld ondergraven van de democratische rechtsstaat en daarmee onbedoeld bijdragen aan het doel van terrorisme zelf (Dijkman, 2021a).

Het werkveld van radicalisering kenmerkt zich door een aantal spanningsvelden die inherent zijn aan het werken met een wicked problem. Er bestaat niet zoiets als een vastomlijnde beroepspraktijk, de functie van radicaliseringwerker bestaat immers niet. Het is eerder een verzameling van verschillende reguliere beroepsgroepen en professionals die in meer of mindere mate een specialisatie hebben in het werken met radicalisering. Vaak afhankelijk van hun taak of specifieke werkperspectief, zoals veiligheid of zorg, onderwijs of beleid. Die beroepspraktijk is relatief jong en is de afgelopen jaren uitgebreid naar verschillende sectoren. Voor professionals is het belangrijk dat ze over voldoende veerkracht beschikken in het werken met radicalisering. Factoren en acties die daarbij helpen staan in Figuur 1.5 weergegeven bij de paragraaf Werken en leren in de beroepscontext van CTER.

Dat betekent ook dat de ideologische duidingen binnen het LIV niet alleen gericht zijn op een veranderend fenomeen maar ook nog eens plaatsvinden in een veranderende beroepspraktijk. Die is immer mede het gevolg van het fenomeen

en de keuzen die daarin door overheid, politiek en professionals worden gemaakt. Daarnaast is (ideologische) duiding ook een professioneel en methodisch vraagstuk omdat het in de beroepspraktijk gaat om het vellen van een professioneel oordeel over (de mate) van (ideologische) radicalisme/extremisme. In die praktijk zijn er tal van ethische vraagstukken en dilemma's bij professionele oordeelsvorming. Het gaat dan immers ook over de vraag hoe we grondrechten beschermen zoals privacy en vrijheid van meningsuiting en levensbeschouwing, discriminatie en bescherming van minderheden en minderjarigen, enzovoorts. In de paragraaf over werken en leren in de beroepspraktijk van CTER wordt verder op dilemma's ingegaan.

Het paradigma van veranderende complexiteit heeft ook implicaties voor dit onderzoek. Veranderende complexiteit houdt per definitie rekening met/ gaat uit van veranderende omstandigheden. In de rest van dit hoofdstuk wordt ingegaan op onderwerpen zoals die uit de hoofd- en deelvragen gedestilleerd zijn. Deze onderwerpen worden zoveel mogelijk benaderd vanuit literatuur of theorie die uitgaat of rekening houdt met veranderende complexiteit, en dan met name het belang van context.

2.4 Risico- en beschermingsfactoren bij radicalisering (in de vreemdelingenketen)

2.4.1 *Definiëring van radicalisering*

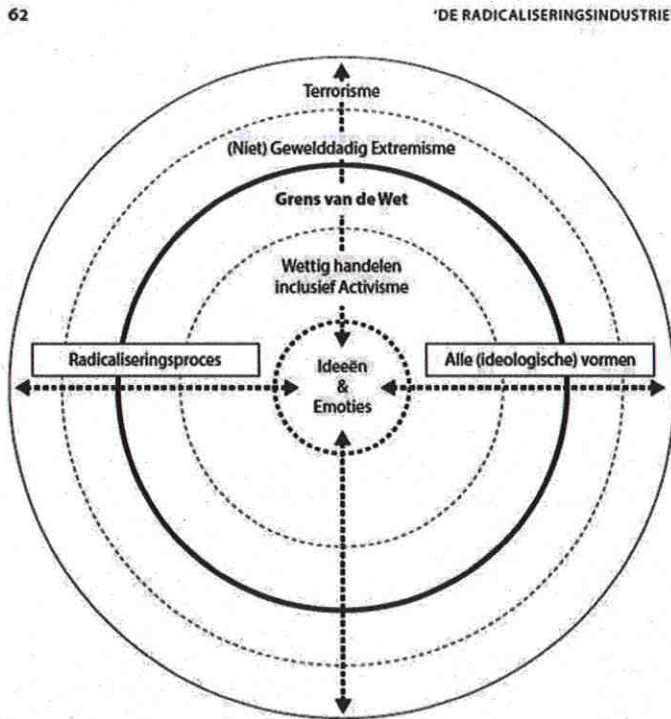
Het begrip radicalisering kent geen eenduidige definitie, zowel wetenschappelijk als in het gebruik door de Nederlandse overheid (Dijkman, 2021a). Verschillende overheidsorganisaties gebruiken verschillende begrippen, bijvoorbeeld de NCTV, AIVD maar ook het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Een term die met name door de politie en in de veiligheidsketen wordt gebruikt is contra- terrorisme, extremisme en radicalisering (CTER). Daarin worden de begrippen terrorisme, extremisme en radicalisering samengetrokken. Er wordt door de AIVD geen definitie gegeven van radicalisering. Wel van terrorisme en extremisme. De AIVD maakt een onderscheid gemaakt in (niet) gewelddadig extremisme. Waarbij het niet gewelddadige deel net zo goed wetsovertredend kan zijn, bijvoorbeeld als het gaat om rekrutering of verspreiden van propaganda. Andere definities gaan soms minder uit van het veiligheidsperspectief en leggen nadruk op de pedagogische context, identiteitsontwikkeling en wij- zij denken.

Als ideologie leidt tot gewelddadig gedrag dan spreken we van een radicaliseringsproces dat kan uitmonden in (niet) gewelddadig extremisme of zelfs terrorisme. Radicalisering als proces kan zowel binnen de democratische kaders van de wet vallen als daarbuiten. In principe zijn radicale opvattingen niet verboden in Nederland, ook niet als zij gebaseerd zijn op een extremistische ideologie. Problematisch wordt het als een persoon dreigt schade aan te brengen aan zichzelf, of aan anderen (Dijkman, 2021a). Voor het gebruik van het begrip radicalisering in dit onderzoek wordt de beschrijving en Figuur 1.1 ter toelichting gehanteerd:

Radicalisering is geen lineair proces, mensen kunnen immers veranderen, zich aanpassen en ze zijn ook in staat om te deradicaliseren. Bij deradicaliseren is sprake van afstand nemen van extremistische ideeën. Indien mensen afstappen van gewelddadig gedrag of bereidheid daartoe, of besluiten ze een nieuwe omgeving op te zoeken buiten het oude netwerk dan wordt er meestal gesproken van disengagement. Radicaliseren kan zowel binnen de kaders van de democratische ruimte plaatsvinden en binnen de kaders van de wet als daarbuiten. Met name het gebied tegen de grens van de wet is een grijs gebied waar (professioneel) handelen onder druk komt te staan. Omdat het weliswaar binnen de grenzen van de wet valt maar het toch onwenselijk wordt gevonden. Radicaliseringsprocessen kunnen allerlei ideologische inhoud hebben waarbij de inhoud, samenstelling en uitingsvorm van de ideologie in de loop der tijd ook kan veranderen. Bijvoorbeeld religieus geïnspireerde radicalisering die (mogelijk) leidt tot extremisme en terrorisme, maar ook specifiek politiek, links en rechts of op klimaat en dierenwelzijn geïnspireerde radicalisering (Dijkman, 2021a).

Figuur 1.1 Radicaliseringsproces in het kader van de democratische rechtstaat (Dijkman 2021, P. 62).

Figuur 1 Cirkelmodel: Radicaliseringsproces in de context van de democratische rechtsstaat

De AIVD definieert terrorisme als:

'Het uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij ontwrichtende schade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden.' (AIVD, 2020, p. 25 uit Dijkman 2021a)

In het Nederlandse strafrecht wordt terrorisme als begrip niet gedefinieerd. Wel is er een definitie van het begrip *terroristisch oogmerk* (artikel 83a) en die luidt als volgt:

Onder terroristisch oogmerk wordt verstaan het oogmerk om de bevolking of een deel der bevolking van een land ernstige vrees aan te jagen, dan wel een overheid of internationale organisatie wederrechtelijk te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden, dan wel de fundamentele politieke, constitutionele, economische of sociale structuren van een land of een internationale organisatie ernstig te ontwrichten of te vernietigen.

Bij CTER- (straf)rechtszaken die voor de rechter komen gaat de rechter bijvoorbeeld na of bewezen kan worden of een verdachte gehandeld heeft vanuit terroristisch oogmerk. Voor die bewijslast is vaak een (ideologische) duiding nodig van (de mate van) radicalisering, maar omdat er in Nederland geen algemeen erkend en wetenschappelijk onderbouwde duidingssysteem is, kan een duiding daar niet aan worden getoetst. Rechterlijke uitspraken lopen in Nederland op het punt van (de mate van) radicalisering dan ook uiteen (Dijkman, 2021a) In de paragraaf over duiden en risicotaxatie wordt hier verder op ingegaan.

2.4.2 De term jihadisme

In dit onderzoek wordt de term jihadisme gebruikt. Deze term is met name belangrijk omdat in bijna alle gevallen van de LIV- casuïstiek het om een vermoeden van jihadisme gaat. Indien het niet om het jihadisme gaat, gaat het wel om Sherazade Advies 2022

casuspersonen met een islamitische achtergrond. In dit onderzoek wordt de volgende omschrijving van jihadisme gebruikt:

'Onder jihadisme wordt verstaan: salafi-jihadisme (al-salafijyya al-jihadiyya). Dit is een moderne politieke ideologie (ca. jaren vijftig vorige eeuw) die bestaande (soennitische) theologische kaders heeft ingelijfd, specifiek die van het salafisme en wahabisme als moderne (politiek)-fundamentalistische stromingen (ca. midden achttiende eeuw). Hoewel het salafi- jihadisme een aantal theologische leerstellingen deelt met dit salafisme, onderscheiden jihadisten zich naar eigen zeggen door een verschil in methodologie, namelijk die van 'jihad'. De term jihad waarnaar verwezen wordt is binnen de reguliere islamitische theologie een belangrijk en positief concept. In de voornaamste betekenis gaat het om inspanning voor het goede (grote jihad) en in tweede instantie (kleine jihad) om defensieve geweldsbereidheid als gemeenschapsplicht (fard kifaya) binnen reguliere kaders van oorlogsrecht. Het jihadisme waarnaar verwezen wordt verwerpt deze laatste betekenis en propageert dus offensief(e) geweld(s-bereidheid) zonder wettelijke kaders en als individuele plicht (fard 'ayn).³¹ Hun extremistische opvatting over de leerstelling van verkettering (takfir) passen zij namelijk toe als een 'license to kill' principe op alle (islamitische) overheden en op iedere (islamitische) 'ander', die niet aan de door hen gestelde norm voldoet. Het jihadisme is als ideologie niet statisch en vertoont steeds verdere ideologische vernauwing en organisatorische versplintering zoals gebruikelijk is voor alle sektarische bewegingen. Desondanks is het een beweging die wereldwijd bedreigend is, ook voor Nederland.'

(Dijkman, 2021a. P. 60)

2.4.3 Voedingsbodem en triggerfactoren voor radicalisering (risicofactoren)

In de literatuur over radicalisering wordt vaak gesproken over voedingsbodems (root causes) en zogenaamde triggerfactoren (Ranstorp, 2016; Dijkman, 2021a) Die eerste zijn vaak (structurele) omstandigheden die als (oorzakelijke) factor bij kunnen dragen aan radicalisering. Bijvoorbeeld relatieve maatschappelijke deprivatie, ervaren van discriminatie of uitsluiting etc. De tweede soort verwijst naar concrete gebeurtenissen die een doorslag kunnen geven in een (de)radicaliseringsproces (Feddes et al., 2015) Feddes et al. definiëren triggerfactoren als:

'Concrete gebeurtenissen (bijvoorbeeld incidenten, problemen, keuzes) die aanwijsbaar een (verdere) (de-) radicalisering in gang zetten. Triggerfactoren kunnen globaal op twee manieren impact hebben op het radicaliseringsproces: ze kunnen een keerpunt inleiden in het leven van een persoon en een proces van radicalisering in gang zetten of omkeren (de-radicalisering), of ze kunnen een katalysator zijn die het radicaliseringsproces versnelt of vertraagt in de richting van verdere radicalisering of de-radicalisering.'

(Feddes et al. 2015 p. 96)

De aanwezigheid van deze triggerfactoren betekent dus niet automatisch dat een persoon radicaliseert. Er wordt in de literatuur in het algemeen van uitgegaan dat er een combinatie van factoren aanwezig moet zijn. Feddes et al (2015) gaan er ook van uit dat radicalisering afhankelijk is van de eigenschap van de betreffende triggerfactor. En dat hoe meer factoren, hoe krachtiger en langduriger- en in combinatie met de eigenschappen van de persoon, de kans op radicalisering toeneemt. Echter is een bepaalde mate van aanwezigheid geen automatische kans op radicalisering. Zij wijzen er op dat uitwerking van triggerfactoren afhankelijk is van de typologie, leeftijd, geslacht, opleiding en, mogelijk, gedragsproblematiek. Feddes et al. (2015) onderscheiden drie soorten niveaus van triggerfactoren, namelijk: 1. Micro niveau (individueel), 2. Meso niveau (groep) en 3. Macro niveau (samenleving /nationaal).

2.4.4 Radicalisering in de vreemdelingenketen

In hun onderzoek naar jihadisme in de vreemdelingenketen laten Van Wijk en Bolhuis (2016) zien dat er rond 2013 en 2014 mede door mediaberichtgeving en politieke reactie (medialogica) de potentiële aanwezigheid van jihadisten die mogelijk mee konden reizen met vluchtelingenstromen, op de (politieke) agenda kwam te staan. Verschillende veiligheidsdiensten in Nederland en Europa gaven in eerste instantie aan dat het niet ging om structurele aanwezigheid maar incidentele. Na verschillende incidenten, waaronder de aanslagen in Parijs in 2015 stelden een aantal diensten die inschatting bij. De instroom van vluchtelingen was inmiddels toegenomen door de oorlog in Syrië, het aantal meldingen bij de diensten was gestegen en de diensten schatten de signaleringscapaciteit van de vreemdelingenketens in Europa in als mogelijk te beperkt. Tegelijk bleven zij dit beeld ook nuanceren. De (potentiële) risico's betroffen: 1.) Dat jihadisten met de migratiestroom Europa binnen kunnen reizen (en asiel aanvragen) 2.) Dat onder asielzoekers met jihadistisch oogmerk wordt geronseld en 3.) Dat asielzoekers tijdens het verblijf in de opvangcentra radicaliseren (Van Wijk en Bolhuis, 2016). In het onderzoek bleek verder dat het in alle gevallen waar sprake was van bijvoorbeeld risico', zoals ronselen, het om mannen ging, en dat tevens moeilijk was vast te stellen op basis van welke signalen specifieke personen onder de aandacht van de autoriteiten kwamen en komen.

Volgens van Wijk en Bolhuis (2016) laat de door hen onderzochte literatuur zien dat er geen goede evaluaties voorhanden zijn van de effectiviteit van bestaande methodieken om kwetsbare of risicovolle personen in de vreemdelingenketen, maar ook in andere domeinen, te signaleren. Ze stellen een spanningsveld vast tussen enerzijds een vergroting van bewustwording van de mogelijk risico's van radicalisering in de vreemdelingenketen en anderzijds een niet vast te stellen oordeel of de doelgroep ook daadwerkelijk meer gesignaleerd wordt. Ook het komen tot een betrouwbare systematiek van signaleren is volgens hen weerbarstig. Het gebruik van risicoprofielen en/of indicatorenlijsten noemen zij controversieel. Ook waarschuwen zij dat er vraagtekens gesteld kunnen worden bij de effectiviteit ervan en er wordt gewezen op diverse neveneffecten, zoals de inbreuk op de privacy en stigmatisering die het tot gevolg kan hebben. Bovendien geven zij aan dat professionals zich in de keten soms ook overvraagd voelen.

Van wijk en Bolhuis (2017) concluderen ook dat het identificeren van vermeende oorlogsmisdadigers en jihadisten complex is en dat de omvang van de groep ongewenste, maar onuitzetbare (vermeende) daders onder asielzoekers en statushouders in zowel Nederland als andere landen de komende jaren zal toenemen, terwijl nog niet is voorzien in een sluitend beleid hoe met hun 'limbosituatie' om te gaan. Zij suggereren om hen, onder bepaalde voorwaarden, een tijdelijke verblijfsstatus te verschaffen.

Het Radicalisation Awareness Network (RAN) stelt in een paper ook een onderzoekshiaat vast naar deze specifieke doelgroep van asielzoekers en vluchtelingen (RAN, 2019). Daarin stelt de RAN onder andere de volgende twee vragen:

1. Hoe zijn asielzoekers en statushouders opgenomen in nationale actieplannen en beleid van EU landen ten aanzien van preventie van radicalisering?
2. Wat is de schaal en de urgentie van radicalisering onder asielzoekers en statushouders? Hoe groot is het probleem feitelijk? Zijn er cijfers en hoeveel casussen zijn er onderzocht en hoeveel daarvan waren vals alarm? Hoeveel van de aanslagen zijn gepleegd door asielzoekers en statushouders?

Met dit inventariserende onderzoek kan iets worden gezegd ten aanzien van de Nederlandse situatie als antwoord op de eerste vraag. Daarvoor is namelijk het LIV specifiek opgericht. Ten aanzien van de tweede vraag kan specifiek vanuit het LIV ook iets worden gezegd. Het onderzoek zegt echter niets over het bestaan van CTER-gerelateerde casuïstiek in de bredere vreemdelingenketen.

2.4.5 Risico- en beschermingsfactoren bij radicalisering

In de literatuur over radicalisering zijn zowel risico- als beschermingsfactoren beschreven (Dijkman & Gielen, 2021, Dijkman 2021a;). Door Campelo et al. (2018) is een systematisch literatuuronderzoek gedaan naar risicofactoren bij Europeanen. Zij tonen aan dat er verschillende risicofactoren kunnen zijn. In Figuur 1.2 laten zij zien dat ze op drie niveaus kijken naar risicofactoren. Te weten: 1. Macro contextuele factoren (maatschappij); 2. Micro contextuele factoren (sociaal niveau) en 3. Persoonlijke factoren. Bij de macrofactoren gaat het bijvoorbeeld om polarisatie op samenlevingsniveau, het idee dat de eigen groep bedreigd wordt, de rol van religie en ideologie en geopolitieke omstandigheden. Op sociaal niveau gaat het om contact en vriendschappen met geradicaliseerde leeftijdsgenoten, problemen in het gezin, en sympathieën voor dehumanisering als legitimatie voor geweld. Op persoonlijk niveau gaat het om triggerfactoren, ervaringen met verlies, mentale en psychische kwetsbaarheden, gevoelens van onzekerheid en trauma.

Figuur 1.2: A tree level model: risk factors of radicalisation among European youth (Uit: Campelo et al. 2018. P. 11)

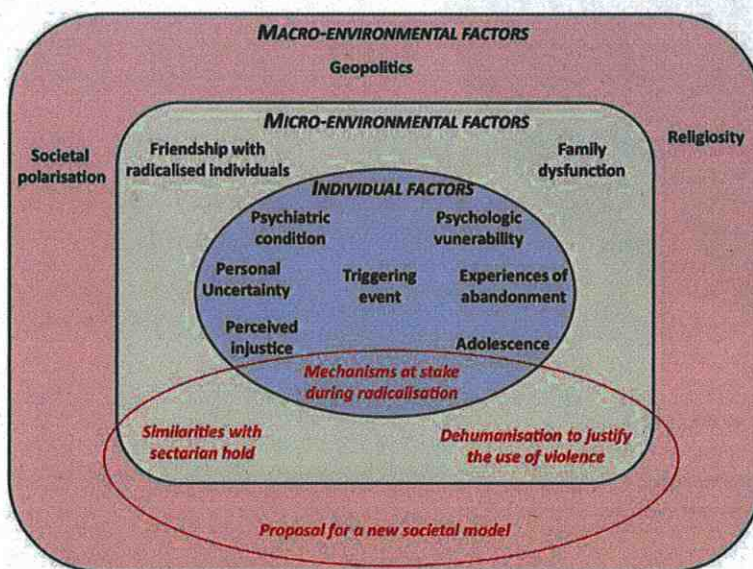

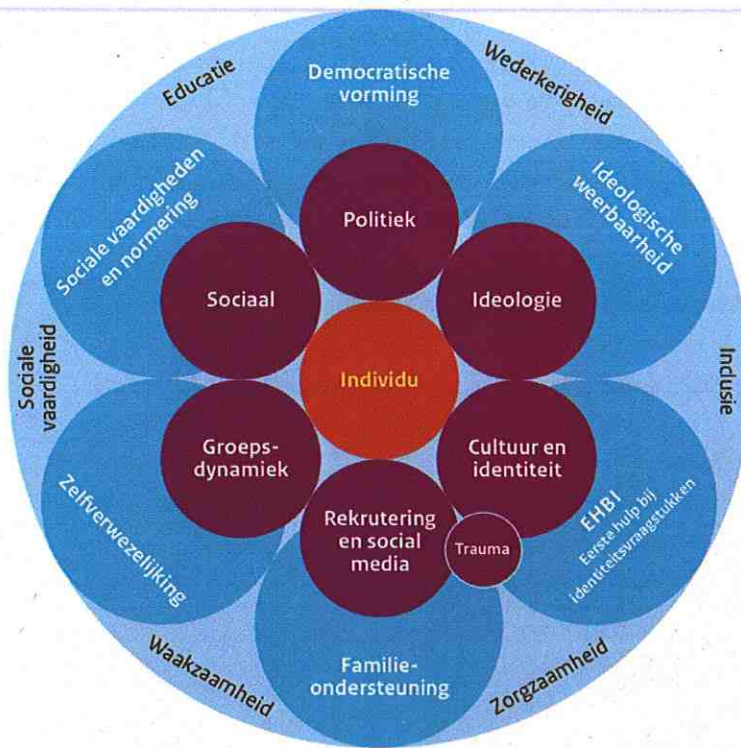
Fig. 2. Risk factors of radicalisation among European youth: a three-level model.

Ook Ranstorp (2016) geeft een overzicht van verschillende risicofactoren. Hij presenteert er negen, namelijk: 1. Individuele factoren; 2. Sociale factoren; 3. Politieke factoren; 4. Ideologische factoren; 5) identiteitscrisis (versterkt door een migratieachtergrond of door een 6. Post traumatisch stresssyndroom (PTSS). Hij onderscheid verder nog 7. Groepsdynamiek; 8. Rekrutering strategieën en 9. Sociale media (Ranstorp, 2016).

Sieckelink en Gielen (2018;2020) ontwikkelden een model dat naast risicofactoren bij radicalisering ook uitgaat van beschermende factoren en waar op ingezet kan worden met interventies en versterken van veerkracht. Het gaat ook hier niet specifiek om radicalisering bij (jonge) asielzoekers en statushouders maar om radicalisering maar om (jonge) mensen in het algemeen. Zij onderscheiden de volgende factoren:

Figuur 1.3: Model voor veerkracht (Uit: Sieckelincx & Gielen, 2020, P.4)

Model voor veerkracht

- Het individu met zijn persoonlijke eigenschappen en kenmerken
- De risicofactoren die samenhangen met de omgeving van het individu
- De thema's waarop beschermende programma's zich richten
- De waarden waarop de beschermende programma's en interventies zijn gestoeld

2.4.6 *Culture of violence en Value based violence en 'culture of peace/ non violence*

In de dossiers blijkt de term 'culture of violence' en 'value based violence' gebruik te worden. Deze terminologie wordt niet geëxpliciteerd in de dossiers, nog in de LIV werkwijze (2021) en de LSE werkmethode (2021). Wel wordt er soms een overzicht gepresenteerd wat daar onder verstaan wordt. In het Hoofdstuk 3 Resultaten zijn verschillende tabellen over risicofactoren in het land van herkomst opgenomen. Daarmee wordt de inhoud van de term inhoudelijk duidelijk. Hoewel deze terminologie niet specifiek gebruikt wordt in de literatuur over radicalisering (maar bijvoorbeeld wel in literatuur over gezinsgeweld en gender gerelateerd geweld), is het hier een toepasselijke term. Met name omdat bij een culture of violence de *context* onderdeel is van de terminologie. Het gaat immers om een 'cultuur' van geweld. Die incorporatie van context past zowel goed bij de veranderende complexiteit van het fenomeen van radicalisering, als ook bij de complexiteit van menselijk gedrag en motivatie, die vooral reageert en tot stand komt in een context. Bovendien laat het ook ruimte voor verschillende soorten geweld, zoals fysiek, maar ook psychisch geweld. In de werkwijze geldt het verblijven in een culture of violence ook als een indicatie van mogelijke radicalisering. Immers er wordt uitgegaan van de veronderstelling dat dit o.a. zou leiden tot een lagere geweldsdrempel en mogelijke sensivering voor geweld. Zie daarvoor de paragraaf over de LIV werkwijze en LSE werkmethode.

Voor de term value based violence geldt hetzelfde. Deze term wordt op het eerste gezicht ook niet specifiek gebruikt in de literatuur over radicalisering. Ook hier maakt de term echter direct duidelijk waar het om gaat, namelijk om: waardengedreven geweld (of geweldsbereidheid). Omdat ook deze term niet uitgelegd wordt, is het onduidelijk of hier zowel 'normaal' politiek of ook extremistisch ideologisch gemotiveerd geweld onder valt. In dit onderzoek wordt uitgegaan dat het ook over een extremistische ideologie kan gaan.

Omdat er geen tegenhanger als term wordt gebruikt voor een context waarin vrede de norm is in plaats van geweld, maar er in de dossiers wel beschermingsfactoren gevonden zijn die hieronder zouden kunnen vallen, is de term 'culture of peace' en culture en 'culture of non- violence' geïntroduceerd. In het eerste geval gaat het om de positieve formulering, in het tweede geval om een formulering waarbij er uitgegaan wordt van de afwezigheid van geweld. Dat hoeft echter niet hetzelfde te zijn als een context van vrede als norm omdat het bij de laatste ook een actieve en bekrachtigende houding/cultuur geïmpliceerd wordt.

Deze termen tezamen bieden de mogelijkheid om een complex vraagstuk nader te bekijken en van taal te voorzien.

2.4.7 Intergenerationele overdracht en internalisering van value based violence

In de literatuur is ook geschreven over kinderen die opgroeien in een gewelddadige context. Bijvoorbeeld over kindsoldaten en kinderen die opgroeien in een extremistisch milieu en op welk manier zij zich moreel ontwikkelen. Kinderen verhouden zich niet alleen emotioneel en psychisch t.a.v. van context van geweld maar ook t.o.v. hun morele en normatieve ontwikkeling (Wainryb & Pasupathi 2008). In Nederland is er recent onderzoek gedaan naar intergenerationele (jihadistische) overdracht van ouders op kind waaruit blijkt dat er voorzichtige aanwijzingen zijn dat dit inderdaad plaats kan vinden in de gezinscontext (Van Wieringen et al., 2021).

2.5 Risico- en beschermingsfactoren psychische gezondheid in relatie tot radicalisering & vluchtelingen

In de literatuur over radicalisering wordt ook vanuit psychologisch perspectief geschreven en onderzoek gedaan. (Dijkman 2021a). Met name als het gaat op sociaal- psychologische factoren die eventueel bij kunnen dragen aan een (de)radicaliseringsproces (Feddes et al., 2015; Van der Bos, 2019; Kruglanski et al., 2019; Weenink, 2019). Het gaat dan om zowel de aanwezigheid van risicofactoren als beschermingsfactoren.

Uit een studie van Weenink (2019) naar radicalisering van uitgereisde Nederlanders naar jihadistisch strijdgebied in Syrië en Irak - ook wel Syriëgangers genoemd of internationaal als foreign terrorist fighters - op basis van politiedossiers, kwam ook het aspect van psychische gezondheid naar voren. Op de onderzoeksvraag: in hoeverre kampen Nederlandse jihadisten met problemen op het gebied van geestelijke gezondheid, bleek dat: in totaal bij 28 procent van de dossier sprake was van in enige mate tot duidelijke ggz- problemen. Voor de leeftijdscategorie waarin de onderzochte casuspersonen/dossiers zich bevonden had een prevalentie van 8 procent een normaal verdeling geweest. Nederlandse bekeerlingen onder de Syriëgangers waren met 53 procent zwaarder vertegenwoordigd. Vrouwen scoorden daaronder nog weer hoger op psychosociale problemen, namelijk 80 procent.

Volgens Weenink is het duidelijk dat een substantieel deel van de Syriëgangers te maken heeft gehad met problemen met de geestelijke gezondheid, los van de kwestie van over- of ondervertegenwoordiging. De LIV-doelgroep van dit onderzoek heeft een omgekeerde route afgelegd. Zij zijn juist van een (ook ideologisch gemotiveerde) gewelddadige context gevlucht naar Nederland. Zij verschilt in dat op zicht wezenlijk van de doelgroep die in de meeste literatuur over radicalisering wordt beschreven.

Omdat radicalisering vooral als contextfenomeen gezien kan worden (Dijkman, 2021a) is het ook relevant om te kijken naar recente inzichten uit de psychiatrie als het gaat om psychische gezondheid van mensen. Marsman et al. (2020) laten bijvoorbeeld met een studie zien dat omgevingsfactoren en de sociale omstandigheden vele mate belangrijker zijn voor psychische aandoeningen dan genetische aanleg. In het onderzoek is ook gekeken naar verschillende vormen van psychisch lijden. Zij vonden geen grote verschillen voor wat betreft aanleg voor autisme, schizofrenie en depressie. Zij spreken daarom liever met een overkoepelende term van psychisch lijden in plaats van stoornissen. De term stoornissen impliceert dat er iets stuk is terwijl psychisch lijden meer recht doet aan de reikwijdte van mensen om met verschillende aspecten van het leven om te gaan. Juist ook omdat het ervaren van klachten gepaard gaat met de onvoorspelbaarheid en complexiteit van mensen. Met name jeugdtrauma en frustratie over de sociale situatie, waarbij er een kloof bestaat tussen

de gewenste en de reële sociale status, zorgen voor psychisch lijden (Marsman et al., 2020). Dat psychisch lijden soms familie specifiek-of bepaald lijkt, kan verklaard worden doordat families vaak in dezelfde omstandigheden leven. Dat geldt ook voor intergenerationale overdracht van trauma. In dat licht kunnen de ingrijpende omstandigheden van vluchtelingen die de doelgroep zijn van de LIV casuïstiek mogelijk ook gezien worden.

Ook ten aanzien van psychische gezondheid van jonge vluchtelingen is er literatuur te vinden. Zo laat een studie van Pharos, kennisinstituut voor gezondheidsverschillen en de Radboud Universiteit (2017) op basis van meerdere bronnen en studies zien dat er zowel beschermings- als risicofactoren zijn. Waarbij deze onderverdeeld kunnen worden in factoren op: 1. Individueel niveau, 2. Familie/ gezins niveau en 3. De maatschappij. Deze indeling lijkt ook op de indeling zoals bijvoorbeeld Feddes et al. (2015) en Campelo (2018) hanteren. Daar gaat het immers ook om een individueel-groeps- en samenlevingsniveau. In onderstaande Tabel 1.1 wordt duidelijk wat de specifieke beschermings- en risicofactoren zijn t.a.v. de psychische gezondheid van jonge vluchtelingen:

Tabel 1.1 Risico- en beschermingsfactoren jonge vluchtelingen (Bron: Pharos 2017 p. 8)

1.2 Risico- en beschermende factoren

Tabel 1. Risico- en beschermende factoren voor het ontwikkelen van psychische problemen

Beschermende factoren	Risicofactoren
Individueel	
Zelfbeschikking	Directe blootstelling aan geweld
Zelfvertrouwen/persoonlijke trots	Cumulatieve blootstelling aan schokkende gebeurtenissen
Sociaal vaardig en empathisch	Slechte levensomstandigheden voorafgaand, tijdens en na de vlucht
Gezond en normale intelligentie	Pre-existente ziekten
Familie/gezin	
Gezinsleden aanwezig in alle fasen van migratie	Niet gelijktijdig reizen, familieleden elders, onderweg of omgekomen Alleenstaande minderjarige vreemdeling
Sterke gezinscohesie	Ontbreken van emotionele nabijheid
Familieleden in Nederland	Psychische problematiek ouders (met name moeder)
Ouderlijke steun en betrokkenheid	Kindermishandeling
Maatschappij	
Goed sociaal netwerk	Moeizame integratie
Peer support	Sociaal isolement
Toegang tot school/positieve schoolervaring	Discriminatie/pesten
Hoge sociaal-economische status	Financiële problemen

Volgens de studie van Pharos (2017) worden naast posttraumatische-stressstoornis (PTSS) ook angststoornissen en depressiviteit veelvuldig beschreven. Het aanwezig zijn/ prevalentie is afhankelijk van de bevolkingsgroep, het type en de ernst van de gebeurtenissen waaraan men heeft blootgestaan. Het ontwikkelen van PTSS lijkt volgens Pharos (2017) meer gerelateerd aan het oorlogsverleden en de opgelopen psychotrauma's, terwijl problemen in het land van bestemming (zoals een moeilijke integratie of financiële problemen) eerder leiden tot een depressie (Heptinstall et al., 2004 in Pharos 2017). Volgens Pharos kan dit worden verklaard omdat PTSS een stoornis is van het verwerken van herinneringen, terwijl depressie te maken heeft met het gevoel van eenzaamheid en verlies van hoop.

Uit de literatuur blijkt dat vluchtelingen die in Nederland opnieuw geweldservaringen opdoen, een vergrote kans hebben op het ontwikkelen van PTSS. Daarnaast komen ook aanpassingsstoornissen, slaapstoornissen, concentratiestoornissen, somatoforme (lichamelijke) stoornissen, dissociatieve stoornissen, opnieuw bedplassen, depressie en gedragsstoornissen voor bij deze doelgroep (Pacione et al., 2013; Ehntholt & Yule, 2006 in Pharos 2017). In het algemeen geldt dat ziekten of stoornissen die voor de migratie ook al aanwezig waren de kans vergroten op het ontwikkelen van psychische problematiek in de post-migratiefase. De onderstaande Tabel 1.2 laat zien wat leeftijdsspecifieke reacties zijn op schokkende gebeurtenissen. Daaruit blijkt dat bij pubers en jong- volwassenen onder andere een radicale gedragsverandering een normale reactie kan zijn. Maar ook woede, alcohol- en drugsgebruik en risicovol gedrag.

Tabel 1.2 Leeftijdsspecifieke reacties na schokkende gebeurtenissen (Bron: Beer et al. 2007 in Pharos 2017 p.8)

Tabel 3. Leeftijdsspecifieke reacties na schokkende gebeurtenissen (Beer et al., 2007)

Peuters/kleuters	Schoolkinderen	Pubers/adolescenten
Angstig hechtgedrag	Concentratieproblemen	Verminderd functioneren op school
(Separatie)angst	Agressieve/angstige fantasieën	Schaamte voor gevoel van kwetsbaarheid
Regressief gedrag (verlies van zindelijkheid/taalvaardigheden)	Overdreven bezorgdheid over eigen veiligheid of die van anderen	Schaamte voor afhankelijkheid van ouders
Slaapproblemen	Re-enactment play	Radicale gedragsverandering
Agressief/destructief gedrag		Risicovol (thrill seeking) gedrag
Vertraging ontwikkelingsmijlpalen		Alcohol-/drugsgebruik
		Woede en wraakfantasieën
		Angst voor controleverlies over fantasieën

Factoren die bijdragen aan veerkracht van vluchtelingenkinderen en jong volwassenen zijn: 1. Zelfbewustzijn: waaronder creativiteit en oplossingsvermogen, deze geven meer controle over de eigen situatie; 2. Sociale intelligentie en empathie; 3. Geloof en hoop voor de toekomst: het kunnen dromen en najagen van dromen; en tot slot 4. sociale steun. Veerkracht is namelijk niet alleen een individueel proces maar ook een sociaal proces (Pharos 2017).

2.6 Duidingssystematiek en risicotaxatie

Het gaat in dit onderzoek ook over vragen over inzet van ideologische duidingen in de professionele CTER praktijk. Er is op het eerste gezicht beperkt literatuur beschikbaar over ideologische duidingssystematiek en risicotaxatie specifiek bij CTER (Dijkman, 2021a). Deze literatuur loopt uiteen en betreft vaak verkennende studies over specifieke CTER-gerelateerde instrumenten of methode van signalering, weging en beoordeling (o.a. Van de Weert & Eijkman, 2017; Lloyd, 2019; Van der Heide & Van der Zwan & Van Leyenhorst, 2019; Wijn & Hemert, 2021). De instrumenten die besproken worden zijn echter niet allen even valide of betrouwbaar. Dat hangt ook samen met de beperkte doelgroep, de benaderbaarheid van de doelgroep en de openbaarheid van de instrumenten (Van Halderen et al., 2022). Tegelijk is er wel literatuur over duidingen en risicotaxatie instrumenten een basis hebben in criminologisch, forensisch of psychologisch en psychiatrisch perspectief. Deze vormen dan ook vaak de basis voor CTER risicotaxatie of duidingsmethodiek.

In de literatuur over CTER wordt verschillend gedacht over oorzaken en motieven voor radicalisering, waarbij de ene stroming ideologie als verklarende factor van radicalisering beschouwd en de andere meer sociaal- economische en psychologische factoren. Daartussen bevinden zich wetenschappers die beide oorzaken omarmen en meer uitgaan van veranderende context (Dijkman, 2021a). Op de achtergrond speelt hier ook de discussie tussen professionals over de vraag of we radicalisering niet teveel medicaliseren; de neiging om dat wat we niet van mensen begrijpen als (psychische) ziekte af te doen. Een ziektebeeld, of dat nu fysiek of mentaal is, komt tegemoet aan de algemene behoefte om zaken te ordenen. Juist omdat het bij CTER om veranderende complexiteit gaat wordt die behoefte aan grip en duidelijkheid groter. Er is immers een politieke- en professionele druk om te weten hoe we moeten handelen bij potentiële dreiging (Dijkman, 2021a; 2021b; 2021c).

In een uitgewerkte casestudy over de (ideologische) duiding van de Amerikaanse Unabomber (Theodore Kaczynski) laat Draaisma (2016) zien hoe ingewikkeld ideologisch duiden is. Hij doet dat door de problemen met de duiding van Kaczynski vanuit het specifieke perspectief van geheugen en herinnering te benaderen. Hij laat overtuigend zien dat een zaak waar jarenlang meerdere (soorten) duiders aan hebben gewerkt vanuit verschillende professionele opvattingen en werkwijzen, er geen sprake is van een sluitende professioneel oordeel en verklaring voor zijn daden en gedachten.

Uit de literatuur zijn echter wel een aantal randvoorwaarden te vinden als het gaat om ideologische duiding(systematiek) specifiek bij CTER. In Dijkman (2021a) worden de volgende criteria genoemd t.a.v. duidingssystematiek:

- Duidingsethiek zoals integriteit, houding en privacywetgeving;
- Duidelijke afbakening van het duidingsonderwerp en de opdracht;
- Algemene en specifieke kennis en vaardigheden van de duidingsspecialist;
- Duidingsvragen doorlopen aan de hand van bestaande kennismodellen;
- Duidelijkheid over de informatiebron voor de duiding: primair, secundair of tertiair;
- Duidingsrapportage of product;
- Omschrijving van de ontvanger van de duiding;
- De context waarin de duiding gedaan wordt;
- De periode waar de duiding betrekking op heeft;
- Het betrekken van een duidingspartner en vier-ogen of meer-ogen beleid;
- Duidingsrisico's en afbreukrisico's van een duiding zoals juridisch of (media)beeldvorming die schade kunnen toebrengen aan de duider of geduide;
- Duidingsvoorwaarden zoals veiligheid, risicotaxatie instrument, contact en bejegening;
- De termijn of periode waarbinnen de duiding geldend is.

Voor het gebruik van risicotaxatie-instrumenten die al of niet ingebed zijn in methodisch werken of duidingssystematiek is er idealiter informatie beschikbaar over (Dijkman, 2021a):

- De taak van de organisatie die het instrument gebruikt;
- De inbedding van het instrument in methodisch handelen van de organisatie en of er een duidingssystematiek is die ten grondslag ligt van het instrument, en zo nee wat dan de inhoudelijke en juridische kanttekeningen zijn bij het gebruik van het instrument;
- De opgaaf waar het instrument voor is en de context daarvan;
- Het specifieke doel van het instrument;
- De doelgroep op wie het instrument toegepast wordt;
- De theoretische en empirische onderbouwing van het instrument;
- De juridische kaders waarin het gebruikt wordt;
- De mate waarin de zienswijze van de beoordeelde onderdeel is van de boordeling;
- De mate waarin de beoordeelde op de hoogte is van het gebruik van het instrument;
- De relevante leefgebieden en domeinen waar het instrument iets over zegt;
- De gebruiksvoorwaarden van het instrument: door wie, voor wat, wanneer en waarom;
- De instructies van het gebruik van het instrument of de richtlijn;
- De opvolgings- en handelingsmogelijkheden na gebruik of uitkomst;
- De manier waarop de uitkomsten van het instrument (eventueel) vastgelegd worden;
- Voor wie de uitkomsten inzichtelijk zijn (en koppeling met persoonsgegevens).

2.7 LIV methodiek & LSE duidingsmethodiek

2.7.1 LIV-methodiek

In het werkmodel van het LIV (2021) wordt aangegeven dat er op een holistische manier gekeken wordt naar de duidingsopdracht. Ondanks dat er volgens het werkmodel nog geen eenduidige typologie is van de triggerfactoren die mogelijk kunnen leiden tot radicalisering bij de doelgroep - en dat deze zeer divers zijn - wordt er in de werkwijze wel rekening gehouden met verschillende aspecten: mensen die uit strijdgebied komen hebben veel meegemaakt en is er

mogelijk sprake van onder andere (meervoudig) trauma. Voor een goede duiding en effectief advies is kennis op het gebied van zowel zorg en de vreemdelingenketen als ideologie en veiligheid noodzakelijk volgens het werkmodel (LIV 2021).

Interculturele sensitiviteit wordt als onmisbaar gekwalificeerd. Het LIV zet daarom ook diverse expertises en rollen in om de gewenste holistische en multidisciplinaire benadering te kunnen waarborgen. Het LIV-team bestaat uit duidingsexperts en zorgexperts met kennis van radicalisering, jihadisme, geografische & taalkundige context, geopolitieke historie en ontwikkelingen, (ontwikkelings-)psychologie en (oorlogs-)trauma. De experts worden per casus gekoppeld op basis van relevante achtergrond, expertise en ervaring. Het team van het LSE brengt daarnaast ervaring en kennis in vanuit een combinatie van religiewetenschap, theologie, radicaliseringsprocessen, levensbeschouwing, pedagogiek, maatschappelijk werk, antropologie en de vreemdelingenketen (LIV 2021). Het LIV werkt met een aantal principes (LIV 2021) Naast de multidisciplinair en holistische manier van kijken naar casuïstiek wordt het zogenaamde vierogen principe gehanteerd. Onder duiden verstaat het LIV:

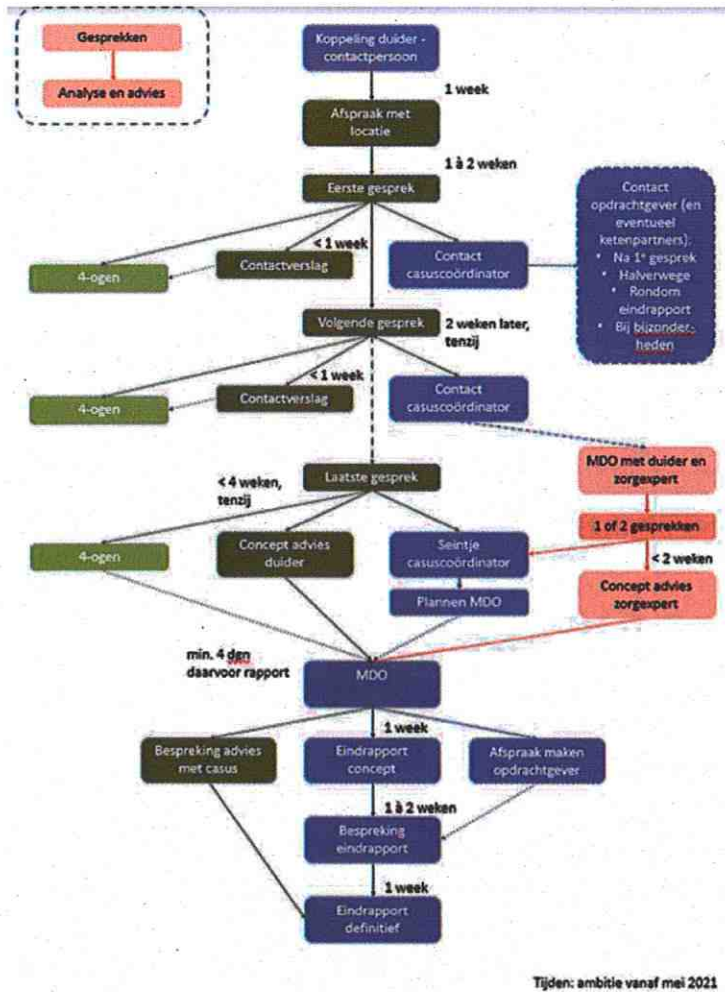
'Het proberen te verklaren, uitleggen en interpreteren van informatie in de juiste context op basis van specifieke expertise en onderzoek in de breedste zin van het woord. We werken daarbij vanuit het vier-ogen principe: er denkt en/of kijkt altijd iemand mee met dezelfde veronderstelde expertise en waar passend ook een expert vanuit een andere discipline. (LIV 2021, p. 6)

De andere principes die gehanteerd worden zijn die van:

1. (Fysieke) veiligheid, zowel voor de betrokken professional of expert als de casuspersoon of het gezinsysteem: met verschillende maatregelen wordt aandacht besteed aan zowel subjectieve als objectieve veiligheid, inclusief het eventueel aanwezig zijn van extremistische netwerken. Als aanvullende documentatie wordt verwezen naar handreiking 1: "Veiligheidsmeldingen en Protocol" in het bijlagenboek van Forsa voor voorbeelden van veiligheidsrisico's en de werkwijze. Specifieke aanpassingen voor LIV zijn nog in ontwikkeling;
2. Transparantie naar de casuspersoon/ geduide: Hiervoor wordt ook verwezen naar het 'Privacyreglement Fier', 'Aanvullend Privacyreglement Landelijk Steunpunt Extremisme', en 'Toestemmingsverklaring LIV'. Voordat die kan worden ingevuld wordt het formulier 'Gegevensverwerking bij ontbreken toestemming' ingevuld.
3. Maatwerk: de LIV werkwijze gaat uit van complexiteit van casuïstiek en voorziet daarom in maatwerk. Waarin maatwerk zich kenmerkt t.o.v. gestandaardiseerde casuïstiek wordt verder niet uitgelegd;
4. Afstand- nabijheid: met dit principe wordt bedoeld het (noodzakelijke) opbouwen van een vertrouwensband met de casuspersoon/ client en de afspraken over bereikbaarheid van de betrokken professionals/ experts. Er wordt ook verwezen naar handreiking 3: "Afstand en nabijheid" in het bijlagenboek voor voorbeelden van afspraken over bereikbaarheid en manier van contact met de casuspersoon/ cliënt.

In het onderstaande stroomschema Figuur 4 wordt het werkproces van het LIV weergegeven:

Figuur 1.4 Stroomschema werkproces LIV (2021)

Het LIV hanteert ook criteria t.a.v. de casus en of deze wel of niet aangenomen wordt. In het onderstaande overzicht worden deze criteria opgesomd:

Criteria LIV-casus:

- Asielzoekers en statushouders
- Vermoeden dat ze hebben verbleven in strijdgebied*
- Sprake van (mogelijke) radicalisering
- (Psychische) ondersteuning kan het middel zijn om radicalisering tegen te gaan/te voorkomen

* 'Personen die uit strijdgebied komen en op een dusdanige manier in aanraking zijn geweest met oorlogsgeweld dat hun geweldsrempel laag is. Dat maakt hen kwetsbaar voor radicalisering, gebruik van geweld en ronseling en/of het voortzetten van terroristische activiteiten uit thuisgebied'.

De opbouw van het LIV adviesrapport ziet er volgens het werkmodel (LIV, 2021) als volgt uit:

1. Inleiding
2. Reden van aanmelding
3. Processtappen
4. Analyse:
  - Narratieve analyse
  - Persoonlijke analyse
  - Sociale omgevingsanalyse

- Ideologisch referentiekader
- Gewelddadigheid en extremisme
- Veiligheid algemeen
- Beschermende factoren

5. Conclusies

6. Adviezen

In de LIV werkwijze wordt het begrip radicalisering niet nader omschreven (LIV 2021). Dat betekent dat bevindingen t.a.v. radicalisering in dit onderzoek niet inhoudelijk getoetst kunnen worden aan de eigen definitie/ omschrijving van het LIV. Er wordt daarom gekeken naar de eigen constatering van het LIV of er wel of niet sprake is van radicalisering, en anders aan de omschrijving zoals die gegeven is in subparagraaf 2.4.1. In dat geval gaat het dus om radicalisering als proces, dat zowel binnen de kaders van de wet kan blijven als mogelijk daarbuiten. Door het LSE wordt wel een omschrijving gegeven van het begrip radicalisering, namelijk:

'Radicalisering is een proces waarbij een persoon geraakt wordt door radicaal gedachtegoed, steeds meer zwartwit gaat denken en zich afzet tegen andersdenkenden. Iemand distantieert zich steeds verder van de maatschappij. Het is een proces van een toenemende mate van bereidheid om de idealen in polariserende daden en maatschappelijk conflict om te zetten. Radicalisering kan leiden tot extremisme. We spreken van extremisme als een persoon of groep een gedachtegoed hanteert dat vijandig is naar de maatschappij en de democratische rechtsstaat, waarbij men vanuit die idealen de samenleving ingrijpend wil veranderen door geweld of het overtreden van de wet.' (Website LSE, april 2022)

2.7.2 LSE-(duidings)methodiek

Het LIV werkt niet met een eigen risicotaxatie instrument maar met de duidingsmethodiek van het LSE. Voor dit onderzoek is het nieuwe werkmodel van het LSE (2021) bestudeerd om inzichtelijk te krijgen wat de criteria zijn waarom getoetst en gewerkt wordt als het gaat om de duidingen. De aanleiding voor het werkmodel van het LSE is de volgende:

'Op verschillende momenten in het radicaliseringsproces worden door diverse professionals op het snijvlak van zorg en veiligheid duidingen verricht. Dit betekent dat eerstelijnsprofessionals die werken met individuen die potentieel (gewelddadig) extremistische denkbeelden hebben en deze mogelijk in daden kunnen omzetten, een belangrijke rol toebedeeld hebben gekregen bij vroegtijdige signalering van radicalisering en bij het adequaat interpreteren van signalen die hier op kunnen wijzen. Echter bestaat er geen consensus over kwaliteitsstandaarden bij de beroepsgroep die belast is met het verrichten van duidingen. Dit is een onwenselijke situatie, gezien het nationale belang dat hierbij in het geding is. Daarnaast is er landelijk een te grote afhankelijkheid van een kleine pool ervaren duiders, wat vanuit het oogpunt van duurzaamheid en continuïteit bijzonder kwetsbaar is. Dit onderstreept de noodzaak van een gedegen inhoudelijke beschrijving om duidingen te verrichten en het investeren in institutioneel geheugen.' (LSE, 2021. P.2)

De werkkaders duurzame en kwalitatieve duidingen van extremistisch gedrag van het LSE zijn bedoeld om te komen tot transparante, kwalitatieve en op feiten gebaseerde werkwijze. Daarmee moet het werkproces uniform en eenduidig worden en leiden tot navolgbaar handelen. Er is daarom ook een trainingsmodule verbonden aan dit werkkader. In de loop van het jaar (2022) wordt deze uitgeleerd binnen het LSE breed en ook binnen het LIV. Het werkmodel voor het LIV is opgenomen net als de werkmodellen voor Familieondersteuning, LAT en Forsa. Er komen daarmee heldere afspraken en termijnen over de duur en de wijze waarop een duiding tot stand komt.

Het document van de werkwijze bevat de volgende hoofdstukken: 1. Visie omschrijving; 2. De contexten waarbinnen duidingen tot stand komen; 3. Procesbeschrijving van de duiding, met daarin aandacht voor aanmelden, verzamelen

gegevens en weging en het startgesprek; 4. Gestructureerd analyseproces. 5. Analyse attitude individu & risico's in kaart brengen, met daarin aandacht voor dossieronderzoek, gespreksvoering, cognitieve interview, Observing Rapport-Based Interview Techniques (ORBIT) en de The Scharff Technique: University of Gothenburg; 6. Duidingsverslag (interpretatie van gegevens) 7. Voorleggen / Formaliseren duiding met opdrachtgever; 8. Profiel van professional die duidingen verricht, met daarin aandacht voor competenties op persoonlijk niveau, professioneel niveau en publiek (fenomeen) en perspectief (definitiemacht), rolverdeling tussen duider en seniorduider, toegang tot informatie, het nakomen van afspraken, kennis, analytische vaardigheden, praktische vaardigheden en veerkracht.

Het werkmodel besteedt ook aandacht aan de ethische kant van duiden. Daarvoor worden de kernprincipes van het analyseren van ethische situaties, zoals oorspronkelijk bedacht door Beauchamp en Childress, als uitgangspunt gebruikt: respect voor autonomie, weldoen, niet schaden en rechtvaardigheid¹. In het document is daarvoor de onderstaande indeling opgenomen:

Respect voor autonomie	Respect hebben voor het recht op het kiezen en belijden van een eigen levensbeschouwing. De aangeboden interventies op basis van de duiding hebben tot doel de autonomie van het individu te versterken om zo de kans op een positief toekomstperspectief en persoonsontwikkeling te vergroten. Autonomieprincipe sluit het sleutelen aan de religiositeit van het individu uit. Zie ook artikel 18 van de Universele verklaring van de rechten van de mens.
Weldoen	Werken in het belang van zowel individuele zorg als de collectieve zorg (de nationale en lokale veiligheid) door in te zetten op het faciliteren van middelen tot persoonsontwikkeling voor het individu. Duidingen hebben tot doel bij te dragen aan verbetering en bescherming van het individu als lid van een gemeenschap als de gehele gemeenschap door juiste analyses. Hierop kunnen gepaste interventies bedacht worden.
Niet schaden	Zich te allen tijden inspannen geen onnodige schade toe te brengen aan het individu. Overreactie of verkeerde duidingen kunnen de toekomst van een individu en daarmee van een gemeenschap ernstig schaden.
Rechtvaardigheid	De duidingen worden opgesteld op grond van een eerlijke en objectieve duiding. De persoon over wie het gaat heeft recht op inzage in zijn dossier en moet zich kunnen verweren tegen de geschetste beelden.

2.8 Werken en leren in de beroepscontext van CTER

De CTER beroepspraktijk kenmerkt zich door een aantal spanningsvelden die inherent zijn aan het werken met een wicked problem. Er bestaat niet zoiets als een vastomlijnde werkveld maar bestaat uit een opstelsom van verschillende reguliere beroepsgroepen. Het is eerder een verzameling van verschillende reguliere beroepsgroepen en professionals die in meer of mindere mate een specialisatie hebben in het werken met radicalisering. Vaak afhankelijk van hun taak of specifieke werkperspectief, zoals veiligheid of zorg, onderwijs of beleid. Die beroepspraktijk is relatief jong en is de afgelopen jaren uitgebreid naar verschillende sectoren, mede onder invloed van de brede Contrastrategie Terrorisme en Actieplannen van diverse kabinetten (Dijkman, 2021) Doordat wicked problems vaak een normatieve benadering in de hand werken (iedereen vindt er wat van vanuit verschillende belangen, posities en perspectieven) is het primaat van de aanpak van radicalisering in de eerste plaats politiek. Het professionele- en onderwijsveld waarin professionals worden opgeleid is ten opzichte van dat primaat nog veel minder zelf bepalend voor de professionele agenda (Dijkman, 2021b).

In Nederland bestaat er geen specifieke 'beroepsopleiding' voor het werken met radicalisering. Dat betekent dat professionals vaak al doende leren in de praktijk en zich daar belangrijke vaardigheden en kennis eigen moeten maken

¹ Beauchamp TL, Childress JF. Principles of Biomedical Ethics. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1983.

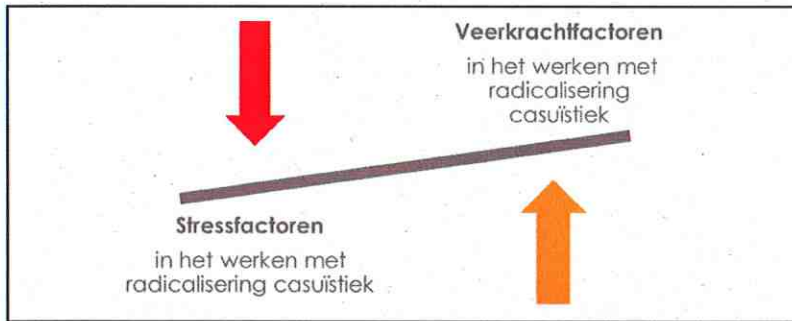
(Dijkman, 2021). Leren in de praktijk kan effectief zijn, maar niet als je daar als individuele professional de verantwoording voor draagt. Er is overigens wel een ruim aanbod aan leeractiviteiten waaronder trainingen, zowel in de private sector als aanbod van de overheid. Ruimte om te leren veronderstelt echter ook de ruimte voor het mogen maken van fouten en daar op kunnen reflecteren. Die ruimte is bij radicalisering echter beperkt. Verkeerde inschattingen of handelingen kunnen bijdragen aan ernstige consequenties in de praktijk, in het ergste geval geweld of een aanslag. Maar ook politieke of bestuurlijke consequenties werken soms belemmerend voor een open leercultuur (Dijkman 2021a; 2021b). Het gevolg daarvan is dat er veel spanning en druk staat op deze professionals.

Uit onderzoek naar leer- en ondersteuningsbehoeften van aandachtfunctionarissen radicalisering blijkt dat veel professionals die werken met radicalisering binnen het jongerenwerk en het onderwijs zich professioneel eenzaam voelen (Dijkman 2021a). Dat geldt ook voor professionals buiten deze sectoren en voor aandachtfunctionarissen radicalisering (Dijkman 2021b; 2021c). Deze professionals voelen zich verantwoordelijk, zijn intrinsiek gedreven maar missen soms handelingsperspectieven en steun vanuit hun organisaties en moeten zich zowel verhouden tot de veranderende complexiteit van het fenomeen als de gevolgen daarvan in het werkveld. Dat werkveld kent tal van spanningsvelden en dilemma's zoals informatiedelen binnen het integraal werken in de keten, zonder dat dat gesteund wordt door integrale wetgeving of überhaupt wetgeving als het gaat om radicalisering zoals bij de inrichting van de persoonsgerichte aanpak (PGA CTER). Maar ook het snijvlak van werken in zorg- en veiligheid en met verschillende professionele perspectieven maakt het een complexe omgeving om in te functioneren.

Noordegraaf et al. (2020) brengt in kaart hoe professionals leren in die veranderende complexiteit van CTER. Om tot effectief werken te komen is het belangrijk dat professionals zowel bewust leren op uitvoeringsniveau als op het niveau van de samenwerking in de keten. Gezamenlijk leren verdient de voorkeur omdat er in de praktijk ook samen gewerkt wordt en casuïstiek ook organisatie overschrijdend is. Een belangrijk aandachtspunt in het werken met radicalisering is de zogenoemde professionele oordeelsvorming. Immers, van CTER professionals wordt verwacht dat zij situaties goed kunnen inschatten, onderbouwde keuzes kunnen maken, weten wanneer ze moeten opschalen, afgewogen met informatiedelen kunnen omgaan. Voor aandachtfunctionarissen radicalisering geldt ook nog dat zij op juiste wijze adviseren richting hun organisaties of collega's. Er is veel behoefte aan richtlijnen bij die professionele oordeelsvorming. Voor het komen tot professionele oordeelsvorming zijn ondersteuning vanuit management, en tijd en middelen om dat te organiseren belangrijke randvoorwaarden (Dijkman, 2021a; 2021b; 2021c).

Figuur 1.5: Stress- en veerkrachtfactoren in het werken met radicaliseringscasuïstiek (Uit: Extreem Kundig, Dijkman, 2021b)

Stressfactoren door spanningsvelden

1. De cijfers versus de impact;
2. Breed fenomeen versus (vooral) focus op jihadisme;
3. Contextproblematiek versus taakgericht werken;
4. Een overheid versus ondermijning door diezelfde overheid;
5. Rijksoverheidsbeleid versus lokale verantwoordelijkheid;
6. Brede beleidsaanpak versus professionele specialisatie;
7. Gemeente als regievoerder versus afhankelijke informatiepositie;
8. Vertrouwelijke aanpak versus transparant werken;
9. Zorg als doel versus zorg als veiligheidsmiddel;
10. Reguliere organisaties versus specifieke problematiek;
11. Standaardwerkwijzen versus maatwerk;
12. Geduld van radicalisering versus gelimiteerde tijd van de professional;
13. De geprezen professional versus de verdachte professional.

Veerkrachtfactoren

1. Aanwezigheid van (verplichte) intervisie
2. Kennis van trauma/ rouw/verlies
3. Laagdrempelige toegang expertise extremisme
4. Laagdrempelige juridische toetsing
5. Doorlopende deskundigheidsbevordering
6. Duidelijke opdrachtformulering in het werken met casuïstiek
7. Instrumenten zoals risicotaxatie / intakevragenlijst/ plan van aanpak
8. Overzicht van interventiemogelijkheden van ketenpartners
9. Onderling vertrouwen en het gesprek daarover
10. Onderscheid kunnen maken tussen feiten en aannames
11. Functionele regievoering met oog voor relatie
12. Zichtbaar maken van werk en werkdruk
13. Afspraken over veiligheid, zowel fysiek als emotioneel
14. Erkenning en herkenning van leidinggevendenden
15. Afspraken rond informatie delen en dossiervorming
16. Persoonlijke en professionele motivatie

2.9 Conclusie: analysekader

Algemene gegevens dossiers en casuïstiek

1. Nummer dossier:
2. Jaartal:
3. Afsluitdatum:
4. Opdrachtgever:
5. Duider (code geanonimiseerd):
6. Land van herkomst:
7. Geboortjaar / leeftijd casuspersoon
8. Naam respondent (in codering):
9. Functie respondent
10. Werkzaam sinds: (evt. relevant voor werkervaringsjaren bij professioneel profiel)
11. Hoeveel heeft de casussen ongeveer geduid of behandeld: (evt. relevant voor werkervaringsjaren bij professioneel profiel)

Risico- en beschermingsfactoren radicalisering

1. Risicofactoren radicalisering

- a) Welke risicofactoren worden in het dossier beschreven/ en in de interviews genoemd? T.a.v.:
- Culture of violence
  - Value based violence (en overdracht)
  - Familie en hechting
  - Contact met overheid/ hulpverlening
  - Mentale gezondheid
  - Asielprocedure
  - Maatschappelijk
  - Persoonlijk
  - Sociaal- economisch

2. Beschermingsfactoren radicalisering

- b) Welke beschermingsfactoren worden in het dossier beschreven/genoemd? T.a.v.:
- Culture of peace/ non violence (en overdracht)
  - Familie en hechting
  - Contact met overheid/ hulpverlening
  - Mentale gezondheid
  - Asielprocedure
  - Maatschappelijk
  - Persoonlijk
  - Sociaal- economisch

Methodisch werken LIV/ LSE

3. Dossieropbouw LIV casuïstiek

- a) Aanwezigheid van aanmeldformulier
- b) Inzet duider en aanwezigheid van duidingsrapport of gespreksverslagen
- c) Aanwezigheid van samenvattend adviesrapport
- d) Inzet van behandelaar/psychiater en aanwezigheid verslag psychiater
- e) Overige gedocumenteerde informatiebronnen over de casus

4. Werkwijze LIV

- a) Aanwezigheid van elementen uit het afwegingskader LIV in dossiers
- b) Wat is er de dossiers en interviews terug te vinden van de LIV-werkwijze t.a.v.:
- route van aanmelden,
  - duiden,
  - multidisciplinair overleg (MDO)
  - afsluiten/ overdracht of doorverwijzen.

5. Integratie LIV binnen LSE werkwijze

- a) Wat is er terug te vinden in de dossier t.a.v.
- Multidisciplinair overleg (MDO)
  - Afwegingskader (inhoudelijke criteria)
  - Werkwijze (procesroute)
  - Inzet en expertise van (duidings)professionals (functieprofiel)
  - Facilitering (van de integratie) binnen het LSE (facilitering en organisatie)
  - Samenwerken in de keten (uitgangspunten en organisatie)

6. Profiel van de (duidings)professional

- a) Wordt er in het dossier specifiek verwezen naar een professioneel profiel en professionele oordeelsvermogen? T.a.v.:
- Kennis
  - Competenties
  - Houding
  - (Terugkerende) dilemma's en eventuele oplossingen

Samenwerken – leren in de vreemdelingenketen

7. Integraal leren- en werken in de (vreemdelingen) keten

- a) Wordt er specifiek gerapporteerd over het integraal leren- en samenwerken in de keten, ten aanzien van:
- Signalering en aanmelding casus;
  - Samenwerken tijdens duiding van casuïstiek;
  - Welke soort professionals zijn betrokken in de casus: duider, psychiater, klinisch psycholoog etc.;
  - Afsluiten, overdracht of doorverwijzing casus;
  - Taal en beroepsperspectief van partners;
  - Terugkerende dilemma's en oplossingen;
  - (Effectieve) vormen van leren en samenwerken.

3 Onderzoeksresultaten

3.1 Inleiding en leeswijzer

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten beschreven aan de hand van het dossieronderzoek en de interviews. De opbouw van dit hoofdstuk volgt de topics in het analysekader die leidend is geweest voor de vragenlijst voor zowel de dossiers als de interviews. Achtereenvolgens zijn dat: algemene gegevens en opbouw van de dossiers (paragraaf 3.2); risicofactoren radicalisering dossiers (paragraaf 3.3); beschermingsfactoren van radicalisering dossiers (paragraaf 3.4); risicofactoren radicalisering interviews (paragraaf 3.5); beschermingsfactoren van radicalisering interviews (paragraaf 3.6); samenvatting risico- en beschermingsfactoren dossiers en interviews (paragraaf 3.7); methodisch werken op papier & in de praktijk (paragraaf 3.8); profiel van de (duidings)professional (paragraaf 3.9); integraal werken- en leren in de vreemdelingenketen (paragraaf 3.10) en tot slot nog een samenvatting: overzicht potentiële risico- en beschermingsfactoren (paragraaf 3.11).

De feitelijke resultaten van dit hoofdstuk op basis van het dossieronderzoek worden voorzien van context met de resultaten uit de interviews. Het zwaartepunt van zowel het dossieronderzoek als de interviews ligt op de informatie over mogelijke risico- en beschermingsfactoren ten aanzien van radicalisering en methodisch werken op papier en in de praktijk en het integraal samenwerken- en leren in de keten. In het hoofdstuk over methodiek (Hoofdstuk 6) is een verantwoording opgenomen hoe de ordening van de factoren in de komende paragrafen over risico- en beschermingsfactoren tot stand is gekomen. Voor alle komende paragrafen geldt dat er een indeling van drie niveaus is gehanteerd, waarvan de eerste twee zijn:

Ordening/ niveau van risico- en beschermingsfactoren

1. Factoren in het land van herkomst
  - a. Culture of violence & culture of peace/non-violence
  - b. Familie en hechting
2. Factoren tijdens de vlucht
3. Factoren in Nederland
  - a. Culture of violence & culture of peace/ non-violence
  - b. In contact met overheid en hulpverlening
  - c. Asielprocedure
  - d. Maatschappelijk
  - e. Familie en hechting
  - f. Persoonlijk
  - g. Sociaal- economisch

Er zijn tevens verschillende tabellen en figuren in dit hoofdstuk opgenomen:

Tabel- en figuur overzicht bij dit hoofdstuk

Tabel 1 Algemene dossiergegevens	p. 37
Tabel 1.1 Leeftijdopbouw dossiers	p. 38
Tabel 1.2 Vreemdelingenstatus casuspersoon IND LfV Formulier	p. 38
Tabel 2 Dossieropbouw	p. 40
Tabel 3 Risicofactoren in land van herkomst (dossiers)	p. 41
Tabel 4 Risicofactoren tijdens vlucht (dossiers)	p. 41
Tabel 5 Risicofactoren in Nederland (dossiers)	p. 43
Tabel 6 Beschermingsfactoren radicalisering in land van herkomst (dossiers)	p. 44
Tabel 7 Beschermingsfactoren tijdens vlucht (dossiers)	p. 44
Tabel 8 Beschermingsfactoren in Nederland (dossiers)	p. 45
Tabel 9 Risicofactoren in Nederland (interviews)	p. 46
Tabel 10 Beschermingsfactoren in Nederland (interviews)	p. 48
Figuur 3.1 Overzicht potentiële risicofactoren	p. 54
Figuur 3.2 Overzicht potentiële beschermingsfactoren	p. 55

3.2 Resultaten algemene gegevens dossiers en dossieropbouw

Voor de algemene gegevens van de dossiers zijn de volgende onderwerpen onderzocht: de startdatum van het dossier; de einddatum van het dossier; de opdrachtgever; het land van herkomst; of het een minderjarige casuspersoon betreft; de betreffende duider (geanonimiseerd) en het aantal gesprekken dat door de duider gevoerd is met de casuspersoon. Ten aanzien van de opbouw van de dossiers zijn de volgende onderwerpen op aanwezigheid onderzocht: aanmeldformulier; plan van aanpak ingevuld; duidingsrapport; los(se) gespreksverslag(en) duider; samenvattend adviesrapport; gesprek psychiater; verslag psychiater; afsluitbrief aan casuspersoon; indicatie risicofactoren en indicatie beschermingsfactoren. De resultaten van deze onderwerpen zijn in kaart gebracht in Tabel 1 (algemene dossiergegevens), Tabel 2 (status IND), en Tabel 3 (dossieropbouw). Onderstaand volgt de omschrijving van de bevindingen.

Ten aanzien van de algemene gegevens van de dossiers (Tabel 1) gelden de volgende resultaten:

Er zijn dossier onderzocht uit: 2018 (1x); 2019 (2x); 2020 (5x) en 2021 (2x). In drie dossiers is de precieze startdatum opgenomen, in één dossier is een startdatum per maand terug te vinden en in zes dossiers gaat het om een startdatum waarvan alleen het jaar bekend is. De einddatum van de dossiers is in zes gevallen terug te vinden (maand of precieze datum) en van vier dossiers is de eventuele einddatum onbekend. Van de dossier waarvan de einddatum bekend is bestrijkt het dossier: een half jaar of korter (1x); een jaar (4x); twee jaar (1x). Van vijf dossiers was een gemeente de opdrachtgever en van vijf dossiers het COA. Van de landen van herkomst gaat het om Syrië (7x); Irak (1x); Afghanistan (1x) en Mali (1x). In twee dossiers gaat het om een minderjarige casuspersoon. (Zie Tabel 1.1 voor de leeftijdsopbouw). De oudste casuspersoon was zesendertig jaar de jongste zestien jaar. De grootste groep was tussen de achttien en achtentwintig jaar oud.

Er is in deze dossiers geen (extra) en/of andere informatie te vinden, bijvoorbeeld ten aanzien van privacy en toestemming of (duidings)interventies, ten opzichte van de rest van de dossiers waarin het om meerderjarige casuspersonen gaat. In geen enkel dossier is een zogenaamd Toestemmingsdossier LIV aangetroffen of 'Privacyreglement Fier', 'Aanvullend Privacyreglement Landelijk Steunpunt Extremisme zoals die in Hoofdstuk 2 beschreven zijn als onderdeel van de werkwijze. Dat geldt ook voor het formulier Gegevensverwerking bij ontbreken toestemming'.

In de onderzochte dossiers gaat het om de inzet van duider A (4x), duider B (1x) en duider C (5x). Van vijf dossiers is onbekend hoeveel gesprekken de duider gevoerd heeft met de casuspersoon. In de andere vijf gevallen gaat het om vijf tot acht gesprekken. Bij de gesprekken gaat het om fysieke ontmoetingen, telefonisch contact is daarbij niet meegerekend. Dat geldt eveneens voor handelingen of gesprekken die duiders mogelijk gehad kunnen hebben met ketenpartners ten behoeve van de casussen.

Tabel 1 Algemene dossiergegevens

Algemene dossiergegevens	Dossier code										
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
Startdatum dossier	2018	2019	2019	6-4-2020	2020	20-7-2020	feb-20	2020	3-6-2021	2021	
Einddatum dossier	apr-20	onbekend	nov-20	6-5-2021	onbekend	28-9-2021	aug-21	onbekend	23-9-2021	onbekend	
Opdrachtgever	Gemeente	Gemeente	Gemeente	Gemeente	COA	COA	COA	COA	COA	Gemeente	
Land van herkomst	Syrie	Irak	Syrie	Syrie	Syrie	Syrie	Afghanistan	Syrie	Mali	Syrie	
Minderjarige casuspersoon	nee	nee	nee	nee	nee	nee	ja	nee	nee	ja	
Duider (code geanonimiseerd)	A	A	B	A	C	C	C	C	A	C	
Aantal gesprekken duider	6	onbekend	onbekend	8	6	onbekend	onbekend	5	onbekend	5	

Tabel 1.1 Leeftijdsofbouw dossiers

Leeftijdsofbouw dossiers							
Leeftijd	16 - 20	21 - 25	26 - 30	31 - 35	36	Onbekend	Totaal
Aantal	N= 2	N= 3	N= 1	N= 1	N= 2	N=1	N=10

Ten aanzien van de dossieropbouw zijn de volgende resultaten gevonden:

Aanmeldformulier

Het aanmeldformulier was in acht van de tien dossiers aanwezig. Het ging dan om een aanmeldformulier van het LIV (front office), of van de IND (zie voor het formulier de bijlagen). In bijna alle gevallen was de informatie beperkt tot enkele zorgen en/ of signalen van mogelijke radicalisering. In het geval van de IND formulieren was er op een uitzondering na praktisch niets ingevuld terwijl het formulier zelf zeer uitgebreid is. Dat kan er mee te maken hebben dat vanwege privacy informatie aan de voorkant verwijderd wordt. In Tabel 2 is aangegeven welke status de casuspersoon in kwestie had. Deze is meegenomen vanuit de veronderstelling dat de status mogelijk invloed zou kunnen hebben op een mogelijk radicaliseringsproces.

Tabel 1.2 Vreemdelingenstatus casuspersoon IND LIV Formulier

Dossier code	Status
Dossier D	In bezit van vvr bep
Dossier E	In procedure, namelijk: asielaanvraag
Dossier G	In procedure, namelijk: niet gespecificeerd
Dossier H	In procedure, namelijk: aanvraag VVA-bep
Dossier I	Anders, namelijk: asielaanvraag

Plan van aanpak

Het plan van aanpak is in de helft van de gevallen ingevuld. Het gaat dan om een beperkte opsomming van zorgen en signalen en mogelijke interventies. Doelen ten aanzien van het LIV traject worden hier zeer beperkt geformuleerd, indien dat wel het geval is dan verschillen deze doelen van elkaar. Dat verschil in doelen is deels te verklaren omdat het LIV vanaf de oprichting in ontwikkeling is, dat wordt ook bevestigd in de interviews. Doelen ten aanzien van de casuspersonen zelf en de wijze waarop deze doelen idealiter behaald moeten worden, waren eveneens grotendeels afwezig. De bevindingen uit de dossiers en de interviews komen op dit punt overeen.

Duidingsrapport

In drie van de tien dossiers is een duidingsrapport opgenomen met daarin informatie over de signalen en zorgen, de ideologische duiding, mogelijke psychopathologie en de conclusie. Uit die drie duidingsrapporten komt naar voren dat er gesprekken zijn gevoerd met de casuspersoon. Er is niet vastgelegd welke specifieke interventies er tijdens die gesprekken door de duider ingezet zijn en waarom om tot een ideologische duiding te komen. De methodische onderbouwing om tot een vraagstelling, inzet, weging van de informatie en conclusie te komen ontbreekt grotendeels in de aanwezige rapporten.

Gespreksverslagen duider

In vier van de tien dossiers zijn losse gespreksverslagen opgenomen van gesprekken tussen de duider en de casuspersoon. Deze losse gespreksverslagen zijn per duider verschillend opgebouwd en er is tijdens het dossieronderzoek geen eenduidig gespreksformat vastgesteld. Tijdens de interviews is aangegeven dat een ontbrekend format onwenselijk wordt gevonden door de respondenten omdat het kan leiden tot willekeur in de beoordeling en weging van informatie en methodisch werken. Tegelijk wordt het door respondenten ook belangrijk gevonden om ruimte te laten voor verschillende interventies en maatwerk. Met name omdat de duider met zijn vaardigheden grotendeels zijn eigen instrument is. In paragraaf over het profiel van de (duidings)professional wordt daar verder op ingegaan.

Afsluitend adviesrapport LIV

In alle dossiers is een afsluitend adviesrapport aanwezig. Daarin wordt ingegaan op de signalen en de zorgen rond mogelijke radicalisering, de conclusie ten aanzien van die zorgen, en aanbevelingen voor de opdrachtgever. In de adviesrapporten is niet opgenomen of en hoe de weging gemaakt is ten aanzien van de signalen en zorgen. Uit de interviews blijkt echter dat die afwegingen wel gemaakt worden, namelijk in een multidisciplinair overleg (MDO). Van deze MDO's worden echter geen verslagen gemaakt. Uit de interviews komt geen inhoudelijk beeld naar voren of/ en zo ja welke systematiek of methode t.a.v. van weging en oordeelsvorming gebruikt wordt. De opbouw van het LIV adviesrapport staat beschreven in Hoofdstuk 2. Deze opbouw is in een deel van de dossiers niet op deze manier vormgegeven. Dat wil zeggen dat er wel een dergelijke opbouw is, maar dat met name het onderdeel analyse niet zo gestructureerd is als in de werkwijze beschreven is. De casuïstiek die onderzocht is in de dossiers is echter óók van voor 2021, het jaar van deze versie van de LIV werkwijze. In de paragraaf over methodisch werken wordt hier verder op ingegaan.

Gesprek en verslag psychiater

In zeven van de tien dossiers is terug te vinden dat er een gesprek gevoerd is door een psychiater met de casuspersoon. In één geval gaat het om een externe psychiater uit de keten wiens verslagen van meerdere gesprekken ook in het dossier opgenomen zijn. In alle andere gevallen gaat het om een psychiater verbonden aan de expertpool van het LIV en gaat het om één gesprek. In zes van de tien dossiers is een gespreksverslag van een psychiater opgenomen. Het gaat dan om een indicatie van mogelijke psychische klachten, mogelijke symptomen van trauma, kenmerken van mogelijke ontwikkelingsstoornissen of psychopathologie. In één geval is er in de dossiers een diagnose vastgesteld aan de hand van de DSM-5 classificatie. Deze classificatie is opgenomen in de paragraaf over risicofactoren van radicalisering. In sommige dossiers waarin geen psychiater betrokken is en/of geen verslagen opgenomen zijn, is wel gesproken in termen van mogelijke psychopathologie. Op basis waarvan die termen gebruikt zijn is niet te herleiden.

Afsluitbrief

In één dossier is een afsluitbrief aangetroffen voor de casuspersoon in het kader van overdracht naar een andere gemeente. Deze afsluitbrief staat in het teken van afspraken over privacy van gegevens. In geen van de andere dossiers is een afsluitbrief (of startbrief aangetroffen). Uit de interviews blijkt dat er recent wel een proef is gestart met het geven van een *startbrief* aan de casuspersoon:

'We hebben nu als experiment een startbrief opgesteld die het COA kan helpen om het gesprek met de cliënt aan te gaan, daarin leggen we uit wat we doen. Dit hebben we tot nu toe drie keer gedaan dus het effect daarvan kunnen we nog niet vaststellen. Mogelijk kan het helderheid bieden bij de cliënt. Tegelijkertijd kan het ook spanning bij de persoon oproepen omdat deze doelgroep de situatie vaak toetst aan personen die in dezelfde situatie als zij verkeren. Zij vragen dus bijvoorbeeld: 'Heb jij deze brief ook gehad?'. Omdat zij procedures vaak toetsen in informele setting kan er bijvoorbeeld wantrouwen ontstaan als ze zo'n brief nergens bevestigd krijgen.' Respondent D LIV coördinator

Indicatie risicofactoren en beschermingsfactoren

In alle dossiers zijn indicaties van mogelijke risicofactoren van radicalisering opgenomen. In negen van de tien dossiers zijn er ook indicaties van beschermingsfactoren voor radicalisering aangetroffen. In de komende paragrafen over risico- en beschermingsfactoren wordt ingegaan op de inhoud daarvan. In onderstaande tabel wordt schematisch weergegeven wat de resultaten zijn van de dossieropbouw zoals hierboven beschreven.

Tabel 2 Dossieropbouw

Dossieropbouw	Dossier code										%
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
Aanmeldformulier	LIV	nee	LIV	IND	IND	nee	IND	IND	IND	LIV	80%
Plan van aanpak ingevuld	ja	nee	nee	nee	nee	ja	ja	ja	nee	ja	50%
Duidingsrapport	ja	nee	nee	ja	nee	nee	ja	nee	nee	nee	30%
Los(se) gespreksverslag(en) chaidar	nee	nee	nee	nee	nee	ja	ja	ja	ja	nee	40%
Samenvattend adviesrapport	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	100%
Gesprek psychiater	ja	nee	ja	ja	nee	ja	ja	ja	ja	nee	70%
Verslag psychiater	ja	ja	ja	nee	nee	nee	ja	nee	ja	nee	60%
Afsluitbrief aan casuspersoon	nee	nee	nee	nee	ja	nee	nee	nee	nee	nee	10%
Indicatie risicofactoren	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	100%
Indicatie beschermingsfactoren	ja	ja	ja	ja	nee	ja	ja	ja	ja	ja	90%

1.1 Risicofactoren radicalisering (dossiers)

In het dossieronderzoek is gekeken naar wat er is vastgelegd ten aanzien van signalen, zorgen en vragen over risicofactoren van radicalisering. Deze factoren zijn in Tabel 3, 4 en 5 in een overzicht gepresenteerd en worden in deze paragraaf toegelicht. Er is daarbij een onderscheid gemaakt tussen risicofactoren in het land van herkomst (tabel 3), tijdens de vlucht (tabel 4) en in Nederland (tabel 5).

De risicofactoren in het land van herkomst (Tabel 3) hebben met name betrekking op het blootgesteld zijn geweest aan oorlogsgeweld. Het gaat hier om zowel oorlogsgeweld dat gekenmerkt wordt door een zogenaamde burgeroorlog waar ook extremistische en terroristische bewegingen en organisaties zich in mengen en of gebruik van maken. Het gaat bij deze blootstelling aan geweld dus om meerdere mogelijkheden, zowel die vanuit het eventuele regime (bijvoorbeeld Assad in Syrië en inmiddels formeel ook de Taliban in Afghanistan), oppositie- en burgergroepen en aanwezige extremistische en terroristische groepen in het land zelf (Afghanistan, Syrië, Irak, Mali). Deze blootstelling en het verkeren in een demografische setting waarin geweld aanwezig is, is te scharen onder de noemer 'culture of violence'. In Hoofdstuk 6 over de methode van onderzoek wordt het gebruik van deze term onderbouwd. In de verschillende risicofactoren gaat het om risicofactoren die onder te verdelen zijn in:

1. Wonen en leven in voortdurende oorlogsdreiging of dreiging van conflict en geweld;
2. Verliezen van geliefden en familieleden;
3. Ooggetuige zijn van oorlogsmisdaden of geweld zoals executies en stoffelijke overschotten van mensen;
4. Zelf gedwongen of semivrijwillig deelnemen aan gewapende training, voorbereidende activiteiten voor geweld, of het plegen van geweld;
5. Moeten vluchten of bescherming moeten krijgen van militairen.

Tabel 3 Risicofactoren in land van herkomst (dossiers)

Risicofactoren in land van herkomst

Culture of violence

- Bekenden en geliefden zijn ernstig gewond geraakt of gedood/ overleden tijdens oorlog
- Getuige zijn van schietpartijen, gewapende personen en/ of bombardementen
- Moeten vluchten voor oorlog(sgeweld)
- Spanning, en angst en dreiging ervaren voor oorlogsgeweld
- Meerdere jaren leven in/ aanwezig zijn geweest in strijdgebied
- Getuige zijn van stoffelijke overschotten van volwassen mensen
- Getuige van stoffelijke overschotten van kinderen uit de eigen familie
- Slachtoffer van lichamelijk en psychisch geweld en/of marteling
- Getuige zijn van executie
- Beschermd moeten worden door militairen
- Desensivering voor geweld
- Wapentraining en of verdedigings- of beschermingstechnieken
- Blootstelling aan (rekrutering door) extremistische groepering
- Als minderjarige getuige zijn van (zelfmoord)aanslagen door leden van de eigen referentie groep (peers)
- Gedwongen gevechts- of geweldshandelingen uitvoeren door extremistische groepering
- Met geweld ontvoerd door extremistische groepering

Tijdens de vlucht (Tabel 4) gaat het om risicofactoren die zowel het ervaren van gewelds- en oorlogsdreiging betreffen, als het in contact (kunnen) komen met mensenhandelaren en criminele netwerken.

Tabel 4 Risicofactoren tijdens vlucht (dossiers)

Factoren tijdens vlucht

- Ondergaan fysiek geweld tijdens vlucht
- Ervaren van spanning en dreiging
- Angst voor opsporing, vervolging en straf voor militair deserteren
- Contact met mensenhandelaren en of criminele netwerken

De risicofactoren die in de dossiers terug te vinden zijn over de situatie in Nederland (Tabel 5) betreffen de volgende categorieën:

1. Contact met overheid en hulpverlening;
2. Asielprocedure;
3. Maatschappelijk;
4. Familie en hechting;
5. Persoonlijk;
6. Sociaal- economisch.

Zoals uit Tabel 5 blijkt zijn er diverse risicofactoren aanwezig en benoemd in de dossiers. In de categorie Contact met overheid en hulpverlening, gaat het vooral om het ervaren van een taal- en cultuurbarrière met zowel ambtenaren als hulpverlening. Ook het niet open staan door de casuspersoon voor hulp of gesprek is in de dossiers terug te vinden als risicofactor. In de categorie Asielprocedure gaat het vooral om (ervaren) onduidelijkheid over procedures en regels, een onzekere toekomst of het uitstromen uit een asielprocedure. In de categorie Maatschappelijk gaat het om risicofactoren zoals het ervaren van een negatief maatschappelijk klimaat en debat t.a.v. islam en vluchtelingen, het in contact kunnen komen met extremistische- en criminele netwerken, het afgewezen worden in (islamitische) geloofsgemeenschappen en tijdens de uitbraak van COVID19 het ervaren van beperkt sociaal contact. In de categorie Familie en hechting gaat het om risicofactoren zoals verlies van een ouder figuur, parentificatie of juist een dwingend rolmodel (vader), maar ook scheiding van partner en/ of eigen kind, ernstig zieke familieleden en in één geval ook een verdenking van deelname aan een terroristische organisatie van een vader van een casuspersoon.

In de categorie Persoonlijk zijn in de dossiers verschillende risicofactoren gevonden. Een belangrijke en specifieke subcategorie hierin betreft de mentale gezondheid en vaardigheden van de casuspersoon. Het gaat dan om risicofactoren zoals gedachten aan en poging tot suïcide, beperkte vaardigheden t.a.v. mentale hygiëne, intelligentie, maar ook herbeleving en PTSS gerelateerde klachten. In één van de dossiers is een DMS 5 classificatie aangetroffen:

- 9 0 3.81 posttraumatische stressstoornis met dissociatieve symptomen
- 9 9 5.81 lichamelijke mishandeling van een volwassene door iemand die niet de levenspartner is
- 9 9 5.82 psychische mishandeling van een volwassene door iemand die niet levenspartner is
- v 6 2.4 acculturatie probleem
- v 6 2.5 doelwit van vermeende discriminatie of vervolging
- v 6 2.89 slachtoffer van terrorisme of marteling

Verder gaat het in de categorie Persoonlijk ook over middelengebruik (drugs en alcohol) beperkte sociale contacten (vrienden), het zich onveilig voelen en betrokken zijn bij geweldsincidenten. In de categorie Sociaal economisch gaat het om beperkt of geen inkomen, werk, dagbesteding, taalvaardigheden of sociaal/maatschappelijk netwerk.

Tabel 5 Risicofactoren in Nederland (dossiers)

Risicofactoren in Nederland

In contact met overheid en hulpverlening

- Ervaren van cultuur, taal en generatiekloof met hulpverlener en/ of advocaat
- Niet open staan voor/ wantrouwen naar hulpverlening

Asielprocedure

- (Ervaren van) onzekerheid over (vertraagde) asielprocedure
- (Ervaren van) onduidelijkheid over asielprocedure
- Afwijzing asielaanvraag
- Vertraagde of beperkte mogelijkheden gezinshereniging
- Naar land met gewapende conflicten terugkeren vanwege onduidelijke toekomst in NL

Maatschappelijk

- Ervaren van maatschappelijk anti islam debat
- Ervaren van negatief maatschappelijk klimaat t.a.v. vluchtelingen
- Ervaren van afwijzing door een van de Nederlandse geloofsgemeenschappen/ moskee
- Beperkingen in sociaal contact en toekomstmogelijkheden door uitbraak van COVID19
- Blootstelling in NL aan criminele of extremistische groepering of personen

Familie en hechting

- Verlies of gemis van een ouder (figuur)
- Parentificatie
- Vaderrol als dwingend rolmodel
- Hechtingsproblematiek in land van herkomst (komt met de vlucht mee)
- Scheiding of relatiebreuk
- Familieleden in NL die ernstig ziek zijn
- Geen omgang kunnen hebben met eigen kind
- Arrestatie en detentie van ouder wegens verdenking aansluiting bij terroristische organisatie

Persoonlijk

- (Mentale) gezondheid en vaardigheden
  - o *Rouw om verlies familie, land van herkomst, waardigheid, huis, thuis en toekomst*
  - o *Fysieke en mentale klachten en/of herbeleving door oorlog(trauma) en (C)PTSS*
  - o *Beperkte vaardigheden mentale hygiëne*
  - o *Beperkte intelligentie*
  - o *Beperkte sociale vaardigheden*
  - o *Krenking en zelfoverschatting*
  - o *Beperkte of verstoorde ontwikkeling gewetensfunctie*
  - o *Gevoelens van schaamte en schuld, moral injury en loyaliteitsconflict t.o.v. familie*
  - o *Afgevlakte emoties door medicijngebruik*
  - o *Suicidale gedachten en poging tot zelfmoord*
- Middelengebruik
- Weinig tot geen vrienden
- Betrokken bij geweldincidenten
- Zich onveilig voelen

Sociaal economisch

- Beperkt of geen inkomen
- Beperkt of geen dagbesteding/ hobby
- Beperkt opleidingsniveau
- Beperkte taalvaardigheden
- Beperkt sociaal netwerk
- Geen passende woonplaats

3.3 Beschermingsfactoren radicalisering (dossiers)

In de dossiers zijn verschillende beschermingsfactoren aangetroffen. Deze zijn in Tabel 6, 7, 8 opgenomen en toegelicht in de tekst. Ook hier is een onderverdeling gemaakt naar beschermingsfactoren in het land van herkomst, tijdens de vlucht en in Nederland.

De beschermingsfactoren in het land van herkomst (Tabel 6) betreffen zowel de categorie: Culture of peace/ non-violence als Familie en hechting. In de eerste categorie gaat het vooral om de afwezigheid van 'moral engagement' van geweld tegen anderen op basis van waarden en overtuigingen (value based violence). Maar ook veilige religieuze socialisatie binnen tradities en instituties, een differentiatie in levensbeschouwelijke oriëntatie en het hebben moeten maken van morele afwegingen in de blootstelling aan een culture of violence.

Tabel 6 Beschermingsfactoren radicalisering in land van herkomst (dossiers)

Beschermingsfactoren in land van herkomst

Culture of peace/ non-violence

- Afwezigheid van 'moral engagement' van geweld tegen anderen op basis van waarden en overtuiging
- Afwezigheid van signalen van normalisering of conditionering van extremistische levensbeschouwing of ideologie
- Differentiatie in ideologische (religieuze en levensbeschouwelijke) oriëntatie
- Morele afwegingen hebben moeten maken t.o.v. van context van culture of violence
- Veilige religieuze/ levensbeschouwelijke socialisatie (ingebed in traditie en institutie)

Familie en hechting

- Gezonde hechting en sterke familiebanden

Beschermingsfactoren die genoemd zijn in de dossiers tijdens de vlucht (Tabel 7) zijn familieleden die een vlucht steunen, zowel moreel als financieel.

Tabel 7 Beschermingsfactoren tijdens vlucht (dossiers)

Beschermingsfactoren tijdens vlucht

- Familieleden die vlucht uit een context van culture of violence (financieel en moreel) steunen

Ten aanzien van beschermingsfactoren in Nederland (Tabel 8) worden verschillende categorieën onderscheiden. Deze komen overeen met de categorieën die ook bij de risicofactoren zijn aangetroffen. Het gaat dan om: 1. Culture of peace/ non-violence; 2. Contact met overheid en hulpverlening; 3. Asielprocedure; 4. Maatschappelijk; 5. Familie en hechting; 6. Persoonlijk; en 7. Sociaal- economisch. Bij categorie 1 gaat het om de afwezigheid van 'moral engagement' van geweld tegen anderen, maar ook om ouders of opvoeders die kinderen kunnen begeleiden in een levensbeschouwelijke or religieuze socialisatie en het kunnen opvoeden met een geweldloze levensbeschouwing. Ook kritisch kunnen zijn t.a.v. contradicties in (de praktijk brengen van) extremistische ideologieën, een positieve houding t.a.v. andere levensstijlen en opvattingen zijn beschermende factoren, evenals kracht kunnen putten uit religie en levensbeschouwing. Zelfs het blootgesteld zijn geweest aan een culture of violence kan een beschermende factor zijn. Personen kunnen daardoor bewust afstand willen nemen, bijvoorbeeld als ze zelf slachtoffer zijn geweest of gedwongen dader.

Ook de afwezigheid van extremistische netwerken is een beschermende factor. In contact met hulpverlening helpt het als mensen open staan voor contact. Duidelijkheid over de asielprocedure of een toewijzing zijn eveneens beschermende factoren. Met name omdat daarbij bijgedragen wordt aan zicht op het kunnen bouwen van een toekomst. In het kader van Familie en hechting helpen goede familiebanden, een positieve identificatie met ouderrolmodellen en zorg willen dragen voor familie en gezinsleden. Op Persoonlijk vlak helpen goede coping vaardigheden, de afwezigheid van herbelevingen en bijvoorbeeld symptomen van PTSS. Maar ook een goede fysieke gezondheid draagt bij als bescherming, evenals het hebben van voldoende vriendschappen. Een oriëntatie op een toekomst in Nederland kan eveneens een beschermende factor zijn en dat geldt ook voor Sociaal economische factoren zoals het hebben van een academische opleiding (in het

land van herkomst) motivatie om naar school te gaan, een zinnige dagbesteding, werk inkomen en een vaste verblijfplaats.

Tabel 8 Beschermingsfactoren in Nederland (dossiers)

Beschermingsfactoren in Nederland

Culture of peace/ non violence

- Afwezigheid van 'moral engagement' van geweld tegen anderen op basis van waarden en overtuiging
- Afwezigheid van signalen van normalisering of conditionering extremistische ideologie
- Differentiatie in ideologische (religieuze en levensbeschouwelijke) oriëntatie
- Zoekend naar invulling van levensbeschouwelijk/ religieuze opvattingen
- Morele afwegingen hebben moeten maken t.o.v. van context van culture of violence
- Afwezigheid van een extremistisch netwerk en grooming/ rekrutering
- Open zijn naar andere opvattingen en leefstijlen dan de eigen
- Gelooft / levensbeschouwing ervaren als een bron van kracht en vertrouwen
- Ouders die kinderen kunnen begeleiden bij het ontwikkelen van een geweldloze levensovertuiging
- Kritisch kunnen kijken naar contradicties binnen extremistische ideologie en ideologisch gemotiveerd handelen
- Slachtoffer of getuige zijn van een culture of violence
- Sterke distantie voelen t.o.v. ontvoerders en gedwongen socialisatie extremistische ideologie
- Intrinsiek gemotiveerd verlaten van een (fysieke) context van culture of violence

In contact met overheid en hulpverlening

- Open staan voor gesprekken met hulpverlening
- Openstaan voor gesprekken met duider

Asielprocedure

- Duidelijkheid over asielprocedure
- Toewijzing verblijfsvergunning

Familie en hechting

- Willen zorgen voor- en voorzien van familie/ en gezin
- Parentificatie die gezond vertaald wordt naar steun aan ouders/ broers en zussen
- Keuzes van ouder(s) kunnen plaatsten in context (van oorlog/ geweld en vlucht)
- Goede band met familieleden buiten het kerngezin
- Steun van levenspartner(s)

Persoonlijk

- (Mentale) gezondheid en vaardigheden
  - o Afwezigheid van (zichtbare) symptomen van trauma en/of herbeleving van blootstelling aan oorlogsdreiging en geweld
  - o Adequate mentale en sociale coping t.o.v. van vluchtgeschiedenis, schuld schaamte, moral injury en nieuwe situatie in Nederland
  - o Gezond leeftijdsgebonden ontwikkelingsproces doorlopen
  - o Fysieke goede gezondheid
- Hebben van een duidelijk doel en passie
- 'Normaal' intelligentieniveau of hoger
- Toekomst georiënteerd (in Nederland)
- Hebben van vriendschappen

Sociaal economisch

- Behoeft hebben aan zingevend werk
- Zich goed verstaanbaar kunnen maken in het Nederlands of Engels
- Goede schoolresultaten en motivatie voor leren
- Dagbesteding
- Beschikken over voldoende financiële middelen voor levensonderhoud

3.4 Risicofactoren radicalisering (interviews)

Er wordt door de respondenten benadrukt dat het bij het LIV casuïstiek om unieke maar vooral specifieke casuïstiek gaat, namelijk personen die gevlucht zijn uit grotendeel Syrië en Irak. Hoewel ze ook aangeven dat radicalisering als fenomeen veranderlijk is en dus ook andere vormen kan hebben in de nabije toekomst. De risicofactoren die hier genoemd worden hebben dan ook betrekking op en zijn gekleurd door de huidige specifieke context van de casuïstiek (2017-2021). In tabel 9 worden alle risicofactoren in Nederland die in de interviews benoemd worden gepresenteerd. Bij een aantal categorieën worden quotes uit de interviews als toelichting gegeven. Ze dienen als illustratie en zijn soms door meerdere respondenten in verschillende bewoordingen aangedragen:

Tabel 9 Risicofactoren in Nederland (interviews)

Risicofactoren in Nederland

Culture of violence

- Kwetsbaar levensbeschouwelijk referentiekader (mogelijk violence based value)

In contact met overheid en hulpverlening

- Weinig ruimte binnen opvang voor eigen verhaal van cliënten
- Ervaren van gebrek aan toeleiding tot reguliere medische of psychologische hulp
- Onzekerheid (bij professionals) over psychologische diagnostiek: alleen een indicatie
- Verkeerde inschatting/ signalering in de keten bij symptomen van (C)PTSS

Asielprocedure

- Casuspersoon verlaat COA locatie uit onvrede: geen zicht op emoties en gedrag
- COA locatie moet verlaten worden vanwege procedure(uitgeprocedeerd): geen zicht
- Ervaren onduidelijke communicatie over regels en procedures

Maatschappelijk

- Ervaren van afwijzing door maatschappij (minorisering)
- Maatschappelijke focus op veiligheid (en stigma van woede en frustratie)

Familie en hechting

- Onveilige hechting in de jeugd in land van herkomst
- Familieproblemen zoals detentie, ziekte en loyaliteitsdilemma's

Persoonlijk

- Poging tot zelfdoding
- Suicidale gedachten, angst om 'gek' te worden
- Onzekere toekomst ervaren: teleurstelling, onvrede en wanhoop
- Onverwerkt trauma
- Na aankomst in Nederland alleen staan in het leven
- Beperkte intelligentie
- Parentificatie die op lange termijn problematisch is voor autonome keuzes
- Zich niet gehoord voelen, gegriefd zijn en boosheid voelen
- Ontwikkelingsstoornissen

Sociaal economisch

- Beperkte opleiding
- Beperkte sociale omgeving

Culture of violence

'Een casus zei: 'Ik werd als een probleem gezien omdat ik wapens had in de oorlog. Maar wat moet je als burger in een oorlog? Ik was het oneens met beide kanten en ik had geen extremistische ideologie maar wat moet je dan doen om jezelf te beschermen? Je verkeert in direct gevaar dus je moet daarin iets doen én je hebt tegelijk eigenlijk geen keus.'

Respondent E Duider

Contact met overheid en hulpverlening

'Cliënten ervaren een gebrek aan ondersteuning in de toeleiding naar medische of psychologische hulp. Een specifieke casus gaf aan niet gehoord te worden door het COA: deze persoon was door de huisarts gediagnosticeerd met kanker. Het heeft vervolgens ruim twee maanden geduurd voordat hij doorgestuurd werd naar het ziekenhuis.' Respondent B Casusregisseur LIV.

Asielprocedure

'Wat we ook zien in de casussen is dat de communicatie over de hoeveelheid regels en wetgeving soms tot frustratie leidt bij personen. Dat uit zich dan in dreigementen richting de omgeving maar ook naar zichzelf. Bijvoorbeeld met uitspraken als: 'Ik zet mezelf in de fik', of, 'voor mij hoeft het niet meer.' Respondent D LIV coördinator

Persoonlijk

'We zeggen in de psychiatrie wel eens gekscherend: je moet je ouders zorgvuldig uitkiezen. Dat heeft te maken met het belang van goede hechting en evenwichtig kunnen opgroeien. Als daar al het een en ander in schort dan neem je dat mee

in je latere leven. Dat geldt ook voor vluchtelingen die opnieuw moeten beginnen in een ander land. Het feit dat je je bijvoorbeeld hier in Nederland niet welkom voelt of niet gezien wordt kan dan door wat je meegenomen hebt als bagage, worden versterkt.' Respondent C Psychiater

'We zijn als LSE betrokken geweest bij een casus waarbij druggebruik en schizofrenie in het spel was. Deze persoon deed wel radicale uitspraken in zijn psychose, maar na behandeling van de psychose door de betrokken GGZ instelling gaf hij geen blijk van een herkenbaar radicaliseringsproces. Het is belangrijk te beseffen dat de inhoud van een psychose of een waan altijd te maken heeft met de eigen culturele en religieuze overtuigingen. Ook iemand in een psychose kan alleen maar iets zeggen vanuit de referentiekaders die ergens zijn opgeslagen. Deze worden mede gevormd door de cultuur en de taal waar je uit voortkomt. De inhoud van een waan of een psychose van een persoon die opgegroeid is in Syrië is daarom vaak anders gekleurd dan die van een persoon die opgegroeid is in Nederland.' Respondent C Psychiater

3.5 Beschermingsfactoren radicalisering (interviews)

In de interviews is er door respondenten ook gewezen op beschermingsfactoren in Nederland. Het gaat hier om de categorieën: 1. Culture of peace/ non-violence; 2. Contact met overheid en hulpverlening; 3. Asielprocedure; 4. Maatschappelijk; 5. Familie en hechting; 6. Persoonlijk en 7. Sociaal economisch.

Bij de categorie Culture of violence wordt aangedragen dat een verschuiving van een economische focus op een toekomst in Nederland naar een (ook) levensbeschouwelijke focus een beschermende factor kan zijn. Juist omdat de casuspersoon zich daarmee ook op een andere laag kan verbinden met Nederland ondanks een andere culturele context dan in het land van herkomst. In de dossiers kwam ook al naar voren dat casuspersonen die kracht putten uit hun religie of levensbeschouwing daar baat bij kunnen hebben.

In de categorie Contact met overheid en hulpverlening wordt aangedragen dat de identificatie van casuspersonen met de duider een beschermende werking kan hebben. Respondenten geven aan dat het feit dat een duider een goede maatschappelijke positie heeft, (in de LIV casuïstiek tot nu toe) islamitisch is, zich weet te verhouden tot de Nederlandse culturele context en zijn toekomst gericht is op Nederland, als een positief voorbeeld wordt gezien van hoe het ook kan. Het is de ogen van de respondenten een tegenwicht tegen een (eventueel) ervaren negatief maatschappelijk klimaat, anti-islam debat, en afwijzing of minorisering van vluchtelingen, met name islamitische. Een beschermende factor in deze context wordt ook wel extra uitleg van de duider genoemd over asielprocedure of ambtelijke procedures in Nederland. Ook het adviesrapport van het LIV wordt als beschermende factor genoemd omdat daarin ofwel zorgen zijn weggenomen ofwel en/ook een advies wordt meegegeven over de eventuele passende verdere zorg- of interventies voor de casuspersoon.

In de categorie Asielprocedure wordt duidelijkheid als beschermende factor genoemd door de respondenten en het toegewezen krijgen van een verblijfsvergunning. In beide gevallen wordt er onzekerheid weggenomen of op zijn minst vermindert. Bij de categorie Maatschappelijk wordt ook nog genoemd dat het feit dat Nederland verschillende islamitische gemeenschappen kent kan bijdragen als beschermende factor. Casuspersonen uit de LIV-casuïstiek (tot nu toe) kunnen zich eventueel aansluiten bij lokale organisaties of moskeeën. Dit is niet in alle Europese landen het geval volgens de respondenten.

Bij de categorie Familie en hechting worden warme familiebanden als beschermende factor genoemd, evenals het zich op een positieve manier kunnen verhouden tot een vaderrol. Opvallend is dat in de interviews bij beschermingsfactoren niet genoemd is dat een mentale gezonde situatie een beschermingsfactor is. Er is wel benoemd dat het openstaan voor hulp een beschermende factor kan zijn. Dat zou kunnen betekenen dat mentale gezondheid (vaak) afwezig is bij cliënten. Dat wordt in ieder geval bevestigd door de risicofactoren die worden opgesomd, waaronder verschillende vormen van psychisch lijden en beperkte coping vaardigheden. Het hebben van een woning, inkomen en werk wordt tot slot nog genoemd bij de categorie sociaal economisch.

Tabel 10 Beschermingsfactoren in Nederland (interviews)

Beschermingsfactoren in Nederland

Culture of peace/ non – violence

- Een religieus/ levensbeschouwelijke stabiele socialisatie (ingepepeld in traditie en institutie)
- De verschuiving economische focus casuspersoon naar ook een levensbeschouwelijke invulling van een toekomst in Nederland

In contact met overheid en hulpverlening

- Identificatie met de duider en zijn geslaagde maatschappelijke positie
- Geruststelling, erkenning of bevestigen van vragen en ervaren onduidelijkheid over asielprocedures (door duider)
- Het adviesrapport van het LIV voor de opdrachtgever
- Luisterend oor van duiders
- Het accepteren van hulp door de casuspersoon

asielprocedure

- Gezinshereniging
- Duidelijke communicatie vanuit het COA over procedures en regels

Maatschappelijk

- De aanwezigheid van verschillende moslimgemeenschappen in Nederland

Familie en hechting

- Het hebben van een gezin geeft motivatie en stabiliteit voor bouwen van toekomst
- Vaders hebben een positieve voorbeeldfunctie voor kinderen
- Het hebben van een hechte familieband

Persoonlijk

- Het zich veilig voelen

Sociaal- economisch

- Hoog kennisniveau en/ of academische opleiding
- Woning
- Werk en inkomen

3.6 Samenvatting risico- en beschermingsfactoren dossiers & interviews

In de dossiers zijn risicofactoren terug te vinden die betrekking hebben op 1. Het land van herkomst, 2 Tijdens de vlucht en 3. In Nederland. In het land van herkomst zijn alle risicofactoren terug te brengen tot de categorie Culture of violence. Tijdens de vlucht gaat het niet om een specifieke categorie maar om het ervaren van dreiging en blootstelling aan mensenhandel- en criminele netwerken. In Nederland gaat het om zes categorieën, namelijk: Contact met overheid en hulpverlening, Asielprocedure, Maatschappelijk; Familie en hechting, Persoonlijk, met een belangrijk subcategorie Mentaal welzijn en vaardigheden, en tot slot Sociaal economisch.

In de dossiers zijn geen risicofactoren genoemd die duiden op een extremistische ideologie en gewelddadig gedrag op basis van extremistische ideologie (value based violence). In geen enkel dossier is sprake van een radicaliseringsproces. Wel waren er (in twee gevallen) zorgen over normatieve referentiekader, in het ene geval ging het om conservatieve opvattingen over met name genderrollen en religieuze praxis en in een ander geval van wij- zij denken. In beide gevallen was er echter geen sprake van radicalisering.

Ook uit de interviews komt naar voren dat er in de LIV casuïstiek geen (value based) radicalisering is vastgesteld. Sterker nog, in sommige gevallen hebben casuspersoonen zelfs afstand gedaan van geweld en hebben juist 'een hekel' aan de geweldsituatie die ze zijn ontvlucht. Wel zijn er in de LIV- casuïstiek zorgen geweest rond opvattingen en principes (vanuit een levensbeschouwelijk of religieus referentiekader) die casuspersoonen willen 'verdedigen'. De combinatie van psychisch leed en het blootgesteld (hebben ge)staan aan een culture of violence (in het land van herkomst) kan dan ook alsnog complexe en zorgelijke casuïstiek opleveren, terwijl er toch geen sprake is van radicalisering. Voorbeelden daarvan zijn bijvoorbeeld marteling, verlies van familieleden en/ of en vlucht wegens oorlogsgeweld. Een van de respondenten verwoordt dat als volgt:

'In de LIV casuïstiek was tot nu toe geen sprake van radicalisering. In ieder geval niet vanuit ideologisch perspectief (value based). Er waren wel zorgen over kwetsbaarheid, die mogelijk een voedingsbodem zou kunnen zijn voor radicalisering.'

Respondent B Casusregisseur LIV

De nadruk van de aanwezigheid van de risicofactoren ligt in het land van herkomst op de culture of violence waarbij in alle dossiers sprake was. In Nederland gaat het om de aanwezigheid van zes categorieën die meer of mindere mate ook voor alle dossiers gelden, met daarin specifiek de persoonlijke risico- en beschermingsfactoren. Hoogstwaarschijnlijk als gevolg van de culture of violence in het land van herkomst.

3.7 Methodisch werken op papier & in de praktijk

In de dossiers is bijna geen specifieke informatie te vinden over methodisch werken, behalve de algemene stappen of werkrandvoorwaarden die in formulieren zijn opgenomen. Zo zijn er bijvoorbeeld geen specifieke afwegingen te vinden ten aanzien van beoordelingen of reflecties op (samen)werken. In de dossiers zijn vooral resultaten of conclusie terug te vinden. Met name in de adviesrapporten waar een antwoord gegeven wordt op de centrale vraag of zorg van de melder/ opdrachtgever van een LIV-duiding.

In de interviews worden verschillende onderwerpen in het methodisch werken geadresseerd. De respondenten is tijdens de interviews ook specifiek gevraagd wat ze belangrijk vinden om terug te zien in het kader van de te beantwoorden hoofdvraag van dit onderzoek. Zij legden nadruk op de volgende zaken:

1. Het blijft waardevol om aan de voorkant de afweging te blijven maken in de LIV casuïstiek of er sprake is van psychopathologie of niet. Wel is het belangrijk om als zorgverlener mee te kijken over de schouders van de duidingsexpert in de gezamenlijke overleggen (MDO's), en soms in directe zin door het uitvoeren van een professioneel onderzoek. Daarbij moeten onbegrepen zaken niet te snel gemedicaliseerd worden;
2. In de dossiervorming en ook in een MDO, is het verhaal van de persoon zelf en de aanleiding van de signalering vanuit de keten het uitgangspunt: vanuit het LIV is het belangrijk om de casuspersonen proberen te begrijpen en er niet zo snel mogelijk een label op proberen te plakken. Het is echter belangrijk om ook realistisch en ethisch te zijn: niet iedereen kan bijvoorbeeld psychiatrisch gescreend worden, en dat is ook niet wenselijk;

'Als je kijkt naar hoe we de LIV casuïstiek inrichten en je bekijkt het door het oog van de persoon zelf, dan is het misschien wel een beetje raar als er opeens een psychiater op je stoep staat die met je komt praten over de vraag: hoe staat het in je leven? Dat zou in een normale situatie in Nederland heel raar gevonden worden. [...] Soms heb ik daarmee het (positieve) gevoel dat ik hierin een aanvullende rol mag aannemen, namelijk die van de Nederlander die graag uitdraagt dat betrokkene zich wel degelijk welkom en veilig mag voelen in ons land in de hoop dat escalatie in ieder geval uitblijft.'

Respondent C Psychiater

3. Het is belangrijk dat het LSE een afweging maakt over de inzet van het LIV. Als er gekozen wordt voor een 'sec' duidingsbenadering in plaats van het voeren van het goede gesprek wat blijft er dan over van het hulpverleningsperspectief? Van het goede gesprek voeren kan ook een preventieve werking uitgaan. Bovendien is het een 'menselijke' factor in het werk die door LIV/ LSE medewerkers belangrijk gevonden wordt;
4. Een coördinator van het LIV kijkt idealiter door meerdere brillen: zowel vanuit Forsa als Familieondersteuning én vanuit een adviestraject vanuit LIV. Daarmee kan ook beter gekeken worden of casuïstiek bijvoorbeeld binnen een andere plek van het LSE beter op zijn plek is. Van alle casussen zijn er twee doorgestroomd naar een Forsa traject. Een daarvan ging het om psychopathologie. En andere ging om een uitzetting. Zij zijn dus niet daadwerkelijk in een Forsa behandeling opgenomen;

Bij de aanmelding van de LIV casussen krijgen we soms feitelijke signalen binnen die wel degelijk zorgelijk kunnen zijn of CTER waardig. Bijvoorbeeld als het gaat om foto's van wapens of symbolen zoals vlaggen of uitspraken. Maar in alle gevallen in de LIV casuïstiek tot nu toe, blijken deze signalen in de context goed te duiden te zijn en is er geen sprake van ideologische radicalisering. Omdat de signalen aan de voorkant zo feitelijk zijn is het heel legitiem om deze verder uit te lopen. De praktijk leert echter tot nu toe dat er dus geen sprake is van ideologische radicalisering.' Respondent D

5. Het is belangrijk dat het LIV/LSE ook preventief in gesprek blijft met het COA en dat er, meer dan in de huidige situatie, ingezet gaat worden op het uitleren van kennis aan 'de voorkant' en in de keten zelf;
6. Eén van de blijven de dilemma's voor de inzet van (externe) duiders voor het LIV is de beperkte casuïstiek. De vraag is dan ook hoe legitiem het is om verschillende profielen te hebben in een expertpool. Tegelijkertijd is maatwerk belangrijk en een goede duiding heeft baat bij maatwerk. In dat geval blijft het belangrijk om een combinatie te kunnen maken tussen bijvoorbeeld geslacht/ gender, theologie en taal;

'In het begin hebben we de meeste casuïstiek aangenomen. Met name omdat we vanuit het LIV ervaring aan het opdoen waren en nog aan onze naamsbekendheid in de keten moesten werken. Daarin zijn we nu wel strenger geworden, met name het laatste jaar. We zijn strenger op de selectie geworden, vooral omdat uit de casussen geen radicalisering bleek. Je kunt je afvragen of we de goede afweging maken aan de voorkant.' Respondent B Casusregisseur LIV

7. Uit de interviews bleek dat respondenten vragen hebben over wat er met de informatie van het LIV gebeurt. Met name of dat toch gebruikt wordt door de IND in de asielprocedure;

'De formele lijn van de LIV- casuïstiek is dat een duiding en een traject geen invloed heeft op de asielprocedure of op de status. Informeel kan het wel invloed hebben, zowel positief als negatief. bijvoorbeeld omdat de cliënt kan zeggen: 'Ik ben in gesprek gegaan en ben positief beoordeeld in de duiding. In zo'n hypothetisch geval kan een persoon de LIV duiding gebruiken voor het aantonen van zijn goede wil of situatie. Terwijl een LIV traject daar niet voor bedoeld is. Het kan ook zijn dat een cliënt het signaal of de melding als stigmatiserend ervaart en daardoor juist gegriefd is. Ik weet verder ook niet wat de cliënt met de informatie doet. Bijvoorbeeld richting de IND.' Respondent D

3.8 Profiel van de (duidings)professional

In de dossiers is geen informatie aangetroffen die meer licht kan schijnen op het profiel van de duidings(professional) zelf. De duider trekt wel conclusies of geeft een advies, maar er wordt daarin geen informatie aangetroffen t.a.v. van het eigen functioneren of competentieprofiel. Een van de respondenten zegt daar over:

'Voor duiders is het belangrijk dat ze vrij uit kunnen schrijven tegelijkertijd hebben we een vaste methodiek of structuur nodig om te zorgen dat we eenduidig kunnen werken en om ervoor te zorgen dat er geen willekeur ontstaat.' Respondent D LIV coördinator

Er wordt wel melding gemaakt van bijvoorbeeld het inzetten of betrekken van een psychiater tijdens de interviews:

'Bij geen enkele LIV casus is sprake van 'harde' psychologische diagnostiek. Het gaat dan ook om een eerste toets van psychisch lijden/symptomen van bijvoorbeeld onverwerkt trauma zoals PTSS.' Respondent B Casusregisseur LIV

In de interviews is ook informatie verkregen over het profiel van de duider, en de competenties en voorwaarden die belangrijk worden gevonden:

1. Het belang van taal: ook het beheersen van dialecten. Met name omdat de moedertaal de taal van emotie is. Een van de duiders verwoordt dat met het volgende voorbeeld:

'Taal is heel erg belangrijk, ook het kennen van dialecten, voor een duidingsexpert. Daarmee kun je iemand in een bepaalde context plaatsen. Een mooi voorbeeld daarvan was een casus die het Nederlands heel goed beheerste en die zijn verhaal vertelde. Dat deed hij richting een andere professional waar ik bij was. Daarna vroeg ik aan hem zou je in je

eigen taal kunnen vertellen wat je net hebt gezegd. Binnen twee zinnen kwamen de tranen in zijn ogen. Taal is dus meer dan grammatica en vocabulaire. Het is ook een gevoel een cultuur en een denkwijze.' Respondent E Duider

2. Het belang van de geopolitieke context: omdat deze bepalend is voor de situatie waarin een casuspersoon zich bevindt en die ook de normatieve context vormt van het eigen levensbeschouwelijke/ ideologische referentiekader. Een van de respondenten omschrijft dat als volgt:

'In de werkwijze van duiden in de LIV casuïstiek is de geopolitieke context een van de meest belangrijke vragen om te beantwoorden. In het kort gezegd: 'Wat is de relatie tussen het Pentagon en het Kremlin?' Die relatie zegt namelijk alles over de geopolitieke context van dat moment en is essentieel om te kunnen begrijpen wat de achtergrond is en de achterliggende reden van bijvoorbeeld vlucht en of migratie (stromen). Het is ook nodig om eventueel gedachtengoed van de client (value based violence) te kunnen duiden in relatie tot deze geopolitieke context.' Respondent A Duider.

3. Belangeloos duiden: een van de duiders geeft tijdens een interview aan dat het belangrijk is om te duiden vanuit een belangeloos perspectief. Dat is ook een van de redenen is om als duider te werken via het LSE:

'Ik ben zeer wantrouwig naar alles wat te maken heeft met de radicaliseringsindustrie. Ik vind het belangrijk dat we hier binnen het LSE een duiding doen zonder belang, in plaats dat we het overlaten aan de markt. Daar is het geadresseerd door organisaties met een belang.' Respondent E Duider

4. Competenties: verder gaat het ook over competenties zoals omgaan met sociaal wenselijke antwoorden, het opbouwen van een vertrouwensband en een ethische grondhouding die gebaseerd is op transparantie. Bovendien geven respondenten ook aan dat het belangrijk is om aan zelfreflectie te doen en een onderscheid te kunnen maken wat van de ander is en wat van henzelf. Bijvoorbeeld door transparant te zijn over wat je raakt:

'Een terugkerend dilemma in deze casuïstiek is het sociaal wenselijke antwoord van cliënten. Dat is een dilemma dat in de hele vreemdelingenketen speelt en waar je als duider in de LIV casuïstiek meer helderheid over probeert te creëren. Daarvoor moet je een vertrouwensband op kunnen bouwen én tegelijkertijd een bepaalde ethiek aan de dag kunnen leggen. Je bent immers geen spion of van een inlichtingendienst.' Respondent A Duider

Respondenten hebben vertrouwen in elkaars werkzaamheden. Door respondenten die zelf niet als duider werken, wordt wel aangegeven dat er soms weinig zicht is op de werkzaamheden van een duider. Voor de medewerkers van het LIV LSE die daarin samen moeten optrekken is dat volgens deze casusregisseur soms best lastig:

'Ik vraag me af of we als casusregisseurs voldoende zicht hebben op het proces dat de duider met de cliënt ingaat. Ik heb alle vertrouwen in de kundigheid van onze duiders. Tegelijk kan ik niet zien wat het proces is of er voldoende of wordt doorgevraagd én of daarin de belangrijkste dingen worden vastgesteld. Het duiden is tot nu een vrij autonoom proces geweest. Maar als casusregisseur is zo'n traject moeilijk te regisseren in ik zou daar graag meer in willen kunnen sturen.' Respondent B Casusregisseur LIV

De respondenten zien het belang van duiding voor het LSE in het algemeen en LIV in het bijzonder. Zij onderkennen dat het hier gaat om een bepaalde en specifieke expertise. Omdat duiders in staat zijn om een gesprek aan te gaan volgens de respondenten, kunnen zorgen en signalen niet alleen goed geïdentificeerd worden, casuspersonen kunnen zich bijvoorbeeld ook gehoord en gezien voelen. Dat kan mogelijk een preventieve werking hebben volgens de respondenten. Een respondent verwoordt dat als volgt:

'Experts zijn nodig om zorgen weg te nemen in de casuïstiek. Daartoe voer je gesprekken. Dat is positief en dat krijgen we ook terug van personen in de casuïstiek, die zeggen: 'Wat fijn dat je gewoon met me in gesprek gaat, dat ervaar ik als positief. Ik ben vaak gewend dat er over me gesproken wordt of over mij geoordeeld zonder dat er met mij gesproken wordt.' Dat is ook vaak ook al een ervaring uit het land van herkomst.' Respondent E Duider

3.9 Integraal werken- en leren in de (vreemdelingen) keten

Tijdens de interviews is door respondenten aangegeven dat het LIV er speciaal is om in de vreemdelingenketen specifieke kennis en vaardigheden te bieden die in de keten zelf grotendeels ontbreken. Hoewel er de afgelopen jaren door de keten verschillende signalen zijn gemeld bij het LIV en het LIV ook daadwerkelijk casuïstiek heeft aangenomen, blijken deze signalen uiteindelijk geen betrekking te hebben op radicalisering. Dat is eerder in dit hoofdstuk al beschreven. Het LIV is er volgens respondenten echter ook om signalen en zorgen uit te sluiten. Ook als er (herhaaldelijk) geen sprake blijkt te zijn van radicalisering. Volgens sommige respondenten is het namelijk zo dat radicalisering namelijk wel voor kán komen. Volgens respondenten zijn er van de IND verschillende keren signalen ontvangen ruime tijd nadat er een incident of vermoeden was radicalisering. Volgens de respondenten heeft dat te maken met de werkdruk bij de IND en is er daarom soms voor gekozen om signalen op gezette tijden te delen. Daardoor is er onder andere een risico dat signalen niet recent zijn en dat introductie bij een casuspersoon moeilijker tot stand komt. Het LIV en de IND hebben de afgelopen jaren contact met elkaar gehad hierover en afspraken gemaakt over samenwerking. Uit de interviews blijkt dat respondenten zich kunnen verplaatsen in de werksituaties van ketenpartners. Wel denken zij dat het signaleringsvermogen van de keten in het algemeen nog versterkt of bijgesteld kan worden. Een te beperkte kijk op radicalisering, zoals beoordelen op uiterlijke kenmerken of focus op islam door training draagt daar aan bij. Een respondent verwoordt dat als volgt:

'Ik denk dat er bij de signalering in de vreemdelingenketen nog wel wat verbeterd kan worden. Professionals in de keten missen vaak een bepaalde basiskennis/ vaardigheden om tot een professioneel oordeel te komen. Dat heeft ook te maken met de verschillende trainingen die in het veld worden uitgezet en die vaak focussen op basiskennis van de islam in plaats van relevante risicofactoren voor radicalisering.' Respondent A Duider

Een van de dilemma's die tijdens de interviews genoemd werd is de beperkte hoeveelheid LIV- casuïstiek. Casussen zijn uniek omdat het altijd een ander persoon betreft, ondanks dat er vergelijkbare omstandigheden kunnen spelen. Zoals een blootstelling aan een culture of violence of een onzekere toekomst in Nederland. Omdat radicalisering over de personen zelf gaat en hoe zij zich verhouden en reageren op omstandigheden is er geen groot leeraanbod waar professionals uit de keten zich structureel op kunnen richten en van leren.

'Een ander terugkerend dilemma is dat de casuïstiek maar druppelsgewijs binnen komt. De hoeveelheid van de casuïstiek is dus ook bepalend voor het leervermogen van het LIV en de vreemdelingenketen. Je hebt te weinig data om gefundeerde conclusies te kunnen trekken.' Respondent A Duider

Aanvullend op de beperktheid van de casuïstiek, werd tijdens de interviews ook aangedragen dat gedrag van personen niet altijd herkend wordt in de keten. Dat werd ook al eerder in dit hoofdstuk aangekaart bij het methodisch werken op papier en de praktijk. Het gaat dan met name om gedrag waarbij een psychische oorzaak te vinden is, maar die niet altijd gezien of herkend wordt. In een specifieke casus verwoordt een respondent dat als volgt:

'Prikkelbaar zijn werd niet herkend als een expressie van rouwverwerking of trauma. Het werd door de culturele bril van de COA/keten medewerkers helaas onterecht geïnterpreteerd als uiting van brutaliteit of dreigend gedrag. Maatschappelijk gezien wordt boosheid in de onderlinge communicatie nogal eens gerationaliseerd en gebagatelliseerd waardoor eerder escalatie dan de-escalatie optreedt. Het omgaan met boosheid is in die zin vaak problematisch; dan is er weinig ruimte voor personen in de casuïstiek om zich gehoord te voelen omdat ze te snel gelabeld zijn als dreigend en de genoemde gevallen zelfs als potentieel radicaliserend. Als wij afwijkend gedrag, gedrag dat in de cultuur van herkomst heel geaccepteerd zou zijn, interpreteren als vijandig worden mensen onterecht gelabeld als bedreigend en dat is schadelijk. Degene die het betreft voelt zich niet gehoord en begrepen, en zal bewust of onbewust zijn boodschap met nog meer nadruk willen uiten waardoor escalatie dreigt.' Respondent C Psychiater

Ook in een andere casus werd een vergelijkbare situatie geschetst door een respondent. Waarbij er in dat geval contact met de keten leidde tot meer duidelijkheid. Niet door de inzet van een duider maar door de inzet van een LIV-coördinator:

'Van een casus kregen we een signaal vanuit het COA [...] Het COA had vraagtekens bij deze situatie en vroeg zich af of dit vanuit een radicaliseringsproces begrepen moest worden. Als coördinator heb ik toen geholpen om verhelderingsvragen te stellen. Dat helpt ook om tot een goede bejegening te komen in plaats van een label of een stigma. Ik vermoed dat er te veel taboe op radicalisering is waardoor ze personen vaak anders gaan bekijken én op microniveau anders gaan behandelen dan anderen.' Respondent D LIV coördinator

In de literatuur over de CTER beroepspraktijk kwam naar voren dat professionals druk kunnen ervaren in het werken met het fenomeen. Een van de respondenten verwoordt dat als volgt:

'Er is in het werken met deze thematiek veel angst en onzekerheid en (COA) medewerkers moeten in dat spanningsveld soms op hun tenen lopen. We zien daardoor over het hoofd dat het eigen gedrag bij kan dragen aan potentiële radicalisering of escalatie. Met name dus omdat het verder beperken van autonomie en vrijheid enorme triggers kunnen zijn voor vluchtelingen of asielzoekers die vanwege hun vlucht of hun land van herkomst getraumatiseerd zijn.' Respondent C psychiater

Door meerdere respondenten werd aangegeven dat de twee verschillende meldroutes verschillende knelpunten kennen. Zo werd er aangegeven dat bij meldingen die via het COA komen in de meeste gevallen wel al context kan worden meegegeven. Het COA kent in dat geval dan ook de casuspersoon om wie het gaat. In die meldingen zijn feitelijke signalen zoals afbeeldingen meestal niet aan de orde. In tegenstelling tot de meldingen vanuit het LRO die dat vaak wel hebben, maar waar juist vaker de context ontbreekt. Beide bevindingen blijken ook uit de dossiergegevens. Een melding die via het LRO bij het LIV binnenkomt heeft daarbij de 'beperking' dat het COA vaak nog niet weet om wie het gaat, terwijl het COA zelf in gesprek moet met de persoon. Dat geeft volgens respondenten wel eens handelingsverlegenheid bij medewerkers van het COA. Met name in hoe het gesprek te voeren over het verkregen signaal en de vraag of de casuspersoon mee wil werken aan een kennismaking met een LIV duider en/ of psychiater. De meldroute via het LRO geeft ook onduidelijkheid over de grondslag van informatiedelen en toestemming bij het LIV. Een respondent verwoordt dat als volgt:

'Voor het LSE is het beter als het COA zelf in gesprek gaat met de persoon met toestemming. Op die manier komen wij op een legitieme wijze in gesprek met de persoon. Ik denk dat we in zijn algemeenheid in de CTER casuïstiek teveel informatie delen. We hebben een cultuur gecreëerd dat we privacy sneller opofferen voor gemakkelijk delen. Deze casuïstiek vraagt eigenlijk om maatwerk en dus om tijd en geld. We komen veel dilemma's tegen die een oorzaak hebben in het methodisch werken tussen zorg en veiligheid, bijvoorbeeld als het gaat om informatie delen. Het gaat enerzijds om wetgeving zoals AGV en anderzijds om veiligheid. Vanuit Fier kijken we vooral ook als zorgorganisatie.' Respondent D LIV coördinator

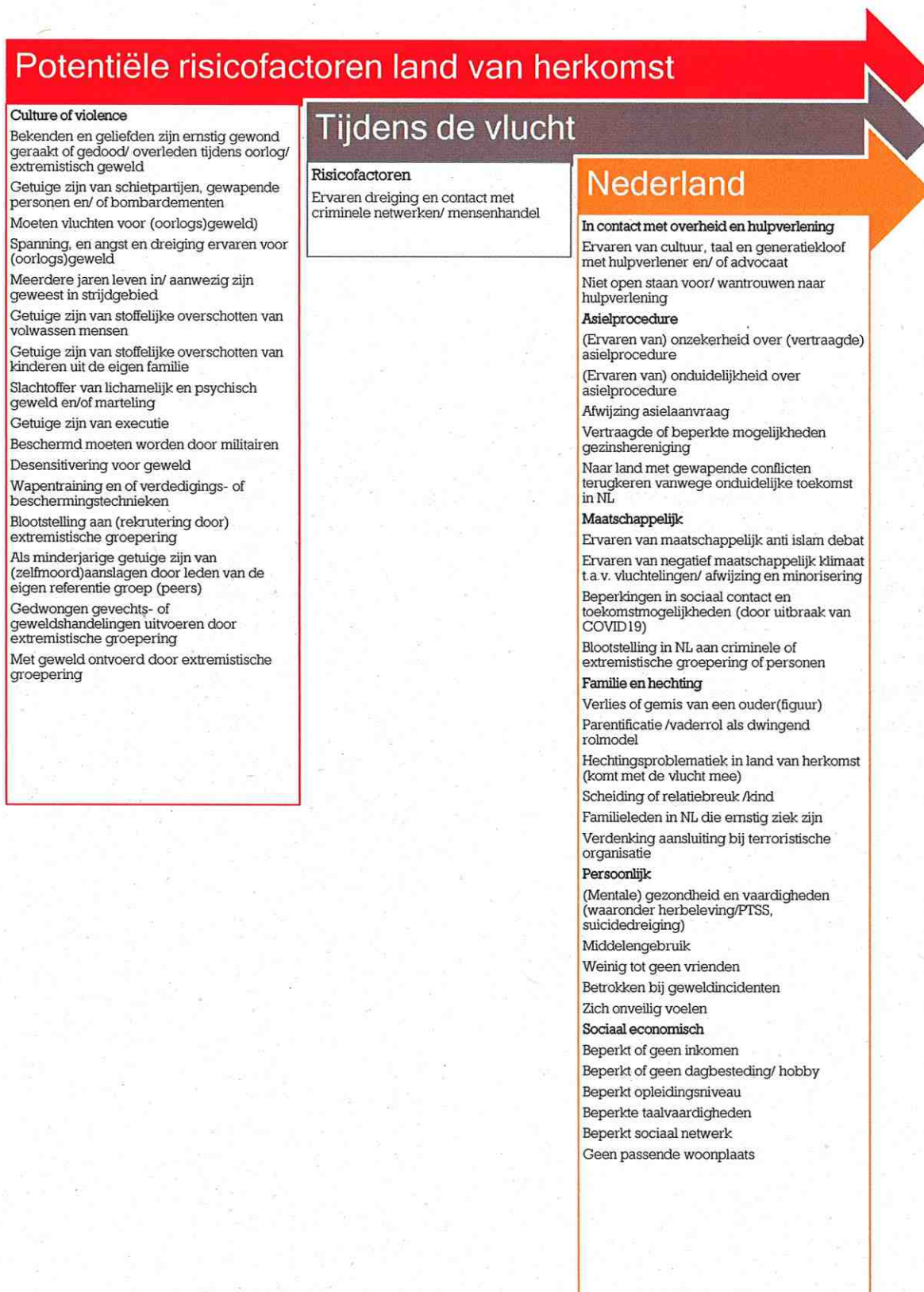
In een aantal interviews kwam zoals al aangegeven dus ook naar voren dat gedrag van de vreemdeling soms niet goed geduid wordt in de keten. Bijvoorbeeld omdat zorgen over de persoon geen indicatie zijn van radicalisering maar 'normale' symptomen betreffen van bijvoorbeeld PTSS of andere trauma gerelateerde symptomen of klachten.

3.10 Samenvatting: overzicht potentiële risico- en beschermingsfactoren

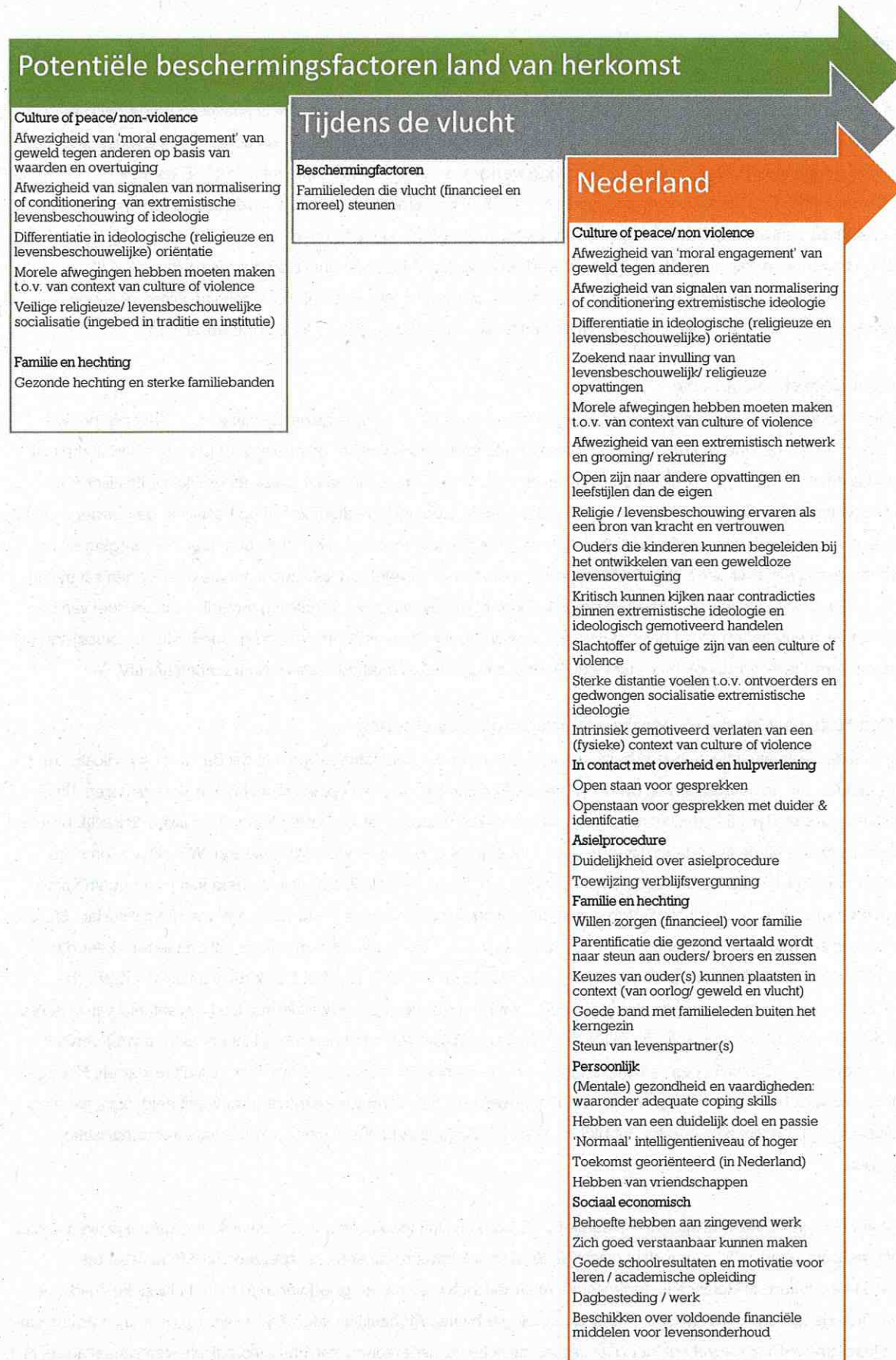
In deze paragraaf wordt nogmaals stilgestaan bij de resultaten ten aanzien van de risico- en beschermingsfactoren in het land van herkomst, tijdens de vlucht en in Nederland. De aanwezigheid van de risico- en beschermingsfactoren leidt tot een soort zandlopermodel in de tijd, waarbij in het land van herkomst de grote mate van blootstelling aan geweld vooropstaat, tijdens de vlucht een beperkte mate van risico- en beschermingsfactoren, terwijl in Nederland juist de nadruk ligt op de grote mate van bestaan van risico- en beschermingsfactoren. Vooral t.a.v. de gevolgen van de blootstelling aan geweld in het land van herkomst en een onzekere toekomst in Nederland. Hoewel de verschillende demografische situaties door de tijd verschillen, zijn de risico- en beschermingsfactoren niet perse gebonden aan plaats of tijd. Bijvoorbeeld omdat de effecten van het blootstaan aan geweld meegaan met de persoon, ondanks dat de blootstelling aan geweld zelf is opgehouden te bestaan. Daarom wijzen de verschillende pijlen in figuur 3.1 en 3.2 tot hetzelfde moment in de tijd, namelijk het heden.

Figuur 3.1: Potentiële risicofactoren

Figuur 3.2 Potentiële beschermingsfactoren

4 Conclusie

4.1 Inleiding en leeswijzer

In dit hoofdstuk worden de bevindingen uit de dossier en interviews in samenhang besproken en in de context van inzichten uit de literatuur. Daarmee geeft dit hoofdstuk samen met het Hoofdstuk Discussie antwoord op de centrale vraag: Welke risico- en beschermingsfactoren voor mogelijke radicalisering blijken uit de LIV-casuïstiek (2018-2021) en hoe kan deze informatie bijdragen aan de toekomstige werkwijze van het LIV, zowel binnen het LSE als in de vreemdelingenketen? De conclusie is opgebouwd uit de volgende paragrafen, namelijk: over dossier en opbouw (paragraaf 4.2); conclusie t.a.v. risico- en beschermingsfactoren (paragraaf 4.3); conclusie t.a.v. de criteria bij aanmelding van de LIV- casuïstiek (paragraaf 4.4); methodisch werken (paragraaf 4.5); dilemma's bij duiden (paragraaf 4.6); signaleren, werken- en leren in de (vreemdelingen) keten (paragraaf 4.7) het veiligheidsrisico van vreemdelingen die tijdens een LIV traject uit beeld raken (paragraaf 4.8) en tot slot: vreemdeling in de keten (paragraaf 4.9).

4.2 Over dossiers en opbouw

Samengevat kan worden gesteld dat de dossiers op onderdelen informatie opleveren. Ze zijn echter niet opgebouwd rond een vast format (ook niet in een digitaal systeem), met uitzondering van het adviesrapport (niet ingebed in digitaal systeem). Informatie, weging en beslissingen ten aanzien van vermoedens en signalen van mogelijke radicalisering, doelen, interventies en gewogen uitkomsten ten aanzien van de ideologische duiding zijn op basis van de dossiers niet tot nauwelijks navolgbaar. Uit de interviews blijkt dat er wel over doelen gesproken wordt en ook over de afwegingen. Dit vindt echter meestal plaats in een MDO. Dit MDO wordt meestal niet vastgelegd. Informatie uit die overleggen zat niet in de dossiers. T.a.v. de plannen van aanpak en de ontbrekende gegevens is een verklaring mogelijk dat het doel van een LIV-duiding niet in een genormeerd beoordelingskader is vastgesteld én er geen eenduidige methodische benadering is vanuit de duiders. Deze wordt ook (nog) niet afgedwongen door de het methodische werken binnen het LIV.

4.3 Conclusie t.a.v. risico- en beschermingsfactoren radicalisering

Op basis van de hoeveelheid aanwezige risicofactoren zou verondersteld kunnen worden dat de kans op radicalisering hoog zou moeten zijn. In de dossiers en de interviews blijkt namelijk vaak een opeenstapeling van deze factoren. Uit de literatuur en analysekader blijkt dat het nooit gaat om een enkele factor maar om samenhang daartussen. Tegelijk blijkt uit zowel de dossiers als uit de interviews dat er in geen enkel geval sprake was van radicalisering. Wel zijn er soms om zorgen over een problematische ideologie in combinatie met de (vermoedelijke) aanwezigheid van psychopathologie. De aanwezigheid van de hoeveelheid factoren staat dus niet gelijk aan de kans dat er sprake is van radicalisering. Sterker nog, in de dossiers waarin de maximale score op culture of violence vastgesteld wordt, is de uitkomst iedere keer dat er geen sprake is van radicalisering. Een hoge score op bootstelling aan oorlogsgeweld, ook die vanuit extremistische groepen, zou dus ook opgevat kunnen worden als een contra- indicatie voor radicalisering. De hoeveelheid van factoren kunnen wel een voedingsbodem zijn. Uit de literatuur blijkt dat (blootstelling of bereidheid tot het plegen van) geweld zowel een trigger kan zijn om in een radicaliseringsproces te komen, als een trigger om daar juist uit te komen. Het gaat in die literatuur vaak om (crimineel) groepsgeweld, of geweld vanuit overheidsautoriteiten (bijvoorbeeld demonstraties waar politie ingrijpt) en niet zozeer over het bloostaan aan oorlogsgeweld, als of niet vermengd met extremistische strijdgroepen.

In de dossiers is sprake van één sjiitische casuspersoon, die zou zich ideologisch waarschijnlijk niet aangesproken voelen door het jihadisme zoals de literatuur dat omschrijft. En was ook sprake van een casuspersoon uit Afghanistan die weliswaar in een culture of violence is opgegroeid, maar die zich ook minder goed verhoudt tot het klassieke jihadisme dat zich buiten de landsgrens beweegt. Omdat de ideologie binnen Afghanistan vooral gericht is op de 'verdediging' van de eigen landsgrens. Dus hoewel het hier gaat om islamitische casuspersonen, zijn hun ideologische referentiekaders niet passend bij het klassieke jihadisme zoals waar de aangehaalde literatuur het over heeft.

In de literatuur over psychische gezondheid onder vluchtelingen, bleek dat leeftijdsspecifieke reacties op schokkende gebeurtenissen bij adolescenten bijvoorbeeld kunnen inhouden: een radicale gedragsverandering ondergaan, woede kunnen ervaren en uitten, alcohol- en drugsgebruik en risicovol gedrag. Deze reacties zijn ook teruggevonden in de dossier. Mogelijk zijn zij dus geen specifieke risicofactoren maar een gevolg van het meemaken van schokkende gebeurtenissen.

In de dossiers en in de interviews zijn beschermingsfactoren terug te vinden die betrekking hebben op 1. Het land van herkomst, 2 De vlucht en 3. In Nederland. Bij de beschermingsfactoren wordt de afwezigheid van (internalisering van gewelddadige extremistische) ideologie zoals moral engagement van geweld tegen anderen en normalisering of conditionering van extremistische levensbeschouwing wel genoemd terwijl deze als risicofactor niet als dusdanig aangetroffen.

Op basis van dit onderzoek kan geen conclusie getrokken worden over de mogelijke positieve effecten van de beschermingsfactoren t.a.v. de risicofactoren als verklaring voor de afwezigheid van radicalisering. In algemene zin kan wel worden verondersteld dat beschermingsfactoren een dempende werking hebben op risicofactoren. Uit de casuïstiek blijkt vooral een psychisch lijden in Nederland maar ook veerkracht van casuspersoon, zeker gezien de ingrijpende en schokkende gebeurtenissen die zij hebben meegemaakt.

Valt opvalt is dat risicofactoren ook beschermingsfactoren kunnen zijn en andersom. Bijvoorbeeld geen contact hebben met een eigen kind, maar tegelijk (mede daardoor) wel een goede toekomst voor het eigen kind willen. Maar ook parentificatie met de vaderrol is zowel positief en als negatief uit te leggen. Afhankelijk van de context krijgen deze factoren dus betekenis. Dat betekent dat sommige factoren zowel een risicofactor kunnen zijn als een beschermingsfactor. Dat pleit ervoor om risicofactoren alleen in de context te beoordelen. En niet als op zichzelf staande factor van betekenis. Sommige risicofactoren kunnen bovendien bij afwezigheid juist ook een beschermingsfactor zijn, zoals een woning, inkomen, stabiele mentale gezondheid, etc. Over beide factoren kan in ieder geval gezegd worden dat de context uiteindelijk bepalend is voor of een factor een risico is of als bescherming kan dienen.

Misschien zou het LIV daarom beter kunnen spreken van *potentiële* risico- en of beschermingsfactoren. Ten eerste omdat voor een deel van de factoren geldt dat de afwezigheid van een risicofactor ook een beschermingsfactor zou kunnen zijn. Maar belangrijker nog is dat een factor pas betekenis krijgt in de context van het moment. Dat wil zeggen een context met een specifieke plaats en omstandigheden, zowel op individueel persoonlijk niveau, sociale (groeps-) niveau als samenlevingsniveau en op internationaal niveau. Met name in de context van het leven in een diaspora. Als er in die omstandigheden iets verandert, kunnen de potentiële risico- en beschermingsfactoren een andere betekenis krijgen. Het blootgesteld zijn aan een culture of violence zou mogelijk ook een contra-indicatie kunnen zijn voor de LIV casuïstiek. Het is immers vaak ook de reden waarom mensen gevlucht zijn. Tegelijk geldt dat vaak als aanleiding voor zorgen en signalen in de keten, zowel feitelijk als vermoeden. Mede vanwege de complexiteit van mensen, hun gedrag en motivatie is het belangrijk om altijd die context als uitgangspunt te nemen binnen het LIV.

4.4 Conclusie t.a.v. de criteria bij aanmelding van de LIV-casuïstiek

In de werkwijze van de LIV casuïstiek (2021) worden vier criteria gehanteerd. (Deze zijn ook beschreven in Hoofdstuk 2.) Namelijk:

1. Asielzoekers en statushouders;
2. Vermoeden dat ze hebben verbleven in strijdgebied*;
3. Sprake van (mogelijke) radicalisering;
4. (Psychische) ondersteuning kan het middel zijn om radicalisering tegen te gaan/te voorkomen.

De casuspersonen van de LIV casuïstiek betreffen inderdaad asielzoekers en statushouders (criterium 1). In alle gevallen zijn de onderzochte dossiers betrekking op personen die inderdaad verbleven hebben in oorlogs- dan wel strijdgebied of in gebieden met een sterke aanwezigheid van extremistische groeperingen (criterium 2). De veronderstelling in de LIV werkwijze (2021) t.a.v. van verblijf in een strijdgebied wordt echter niet bevestigd door de resultaten van dit onderzoek. Die veronderstelling luidt immers:

*Personen die uit strijdgebied komen en op een dusdanige manier in aanraking zijn geweest met oorlogsgeweld dat hun geweldsdrempel laag is. Dat maakt hen kwetsbaar voor radicalisering, gebruik van geweld en ronseling en/of het voortzetten van terroristische activiteiten uit thuisgebied'. (LIV 2021)

In geen van de dossiers, nog in de interviews, is vastgesteld dat het verblijf in strijdgebied of blootstelling aan een culture of violence ook leidt tot een daadwerkelijke kwetsbaarheid voor radicalisering, gebruik van geweld en ronseling en/ of het voortzetten van terroristische activiteiten uit thuisgebied. Zelfs niet als de casuspersoon in kwestie daadwerkelijk geweldhandelingen verricht heeft. Bijvoorbeeld: in een geval ging het om iemand die ontvoerd was door een extremistische groepering en gedwongen geweldshandelingen moest verrichten. In een tweede geval ging het om een minderjarige die opgroeide bij een gezin waarvan de vader onderdeel was van een terroristische groepering maar die zonder vader gevlucht is samen met zijn moeder die het geweld afkeurde. En tot slot een persoon die zich gedwongen voelde om zich aan te sluiten bij verschillende groeperingen in het land van herkomst om het eigen leven te 'redden'. Wat deze casussen gemeen hebben is dat ze weliswaar blootgesteld zijn aan een culture of violence én daadwerkelijk ook zelf geweld hebben gepleegd, maar dat dat in alle gevallen geen autonome keus was: ontvoering, geboren worden in een culture of violence en moeten overleven in een oorlogsgebied.

Uit de literatuur over triggerfactoren en radicalisering blijkt dat het ervaren van geweld zowel een trigger richting een radicaliseringsproces kan zijn als een trigger voor een de-radicaliseringsproces. (o.a. Feddes et al., 2015; Dijkman, 2021a) De voorwaarde is dan meestal wel dat er ook sprake is van een geïnternaliseerde vorm van value based violence. Met andere woorden, geweld dat ondersteund wordt door een ideologie die het goedkeuren of het plegen van geweld jegens zichzelf of anderen aanmoedigt of predikt. In gedwongen geweldssituaties lijkt dat niet het geval te zijn.

Het derde criterium; sprake van mogelijke radicalisering (criterium 3) past wel bij de aanname dat een verblijf in een strijdgebied, en eventueel in combinatie met psychische risicofactoren kan leiden tot een radicaliseringsproces. Op basis van literatuur over triggerfactoren en voedingsbodems is een de optelsom van factoren vaak een indicatie voor een grotere kans op radicalisering. Toch blijkt dat niet uit dit onderzoek.

De risicofactoren die in dit onderzoek gevonden zijn, worden in de literatuur als mogelijke voedingsbodem dan wel trigger gezien voor een radicaliseringsproces. De vraag is echter of dat voor deze specifieke casuïstiek terecht is. Immers blootstaan of (moeten) deelnemen aan een culture of violence (in het land van herkomst) is immers vaak ook de reden van een vlucht. De risicofactoren die gevonden zijn (tijdens de vlucht en in Nederland) hebben naar alle waarschijnlijkheid een directe relatie met de gevolgen van die vlucht. Zowel de risicofactoren op het gebied van een lage sociaal economische status (SES) als van verandering in familierelaties en hechting, als acculturatieproblemen (ook levensbeschouwelijk) en psychische problemen. Een toekomst die onzeker is en geworteld is in een vlucht uit een eerder bestaan waar geweldsaspecten aanwezig waren, maakt echter dat de optelsom van risicofactoren echter nog steeds niet aanwijsbaar leidt tot een radicaliseringsproces.

T.a.v. het vierde criteria lopen duiding en interventie enigszins door elkaar. Voor een goede duiding kan het inderdaad noodzakelijk zijn om een psychiatrische of psychologische screening in te zetten (in de praktijk is dat een indicatie/ screening en geen classificatie a.d.h.v. bijvoorbeeld de DSM). En de inzet van een (in de meeste gevallen) duider of psychiater kan inderdaad een positief effect hebben op de casuspersoon in het gevoel gehoord en gezien te worden, en

de ruimte om het eigen verhaal en eventuele zorgen te kunnen vertellen. Maar inzet van een duider of psychiater uit de expertpool van LIV heeft niet als primaire doel radicalisering tegen te gaan. Doelen worden sowieso niet structureel geformuleerd in de dossiers. Dat blijkt uit zowel de dossiers als uit de interviews. Als criteria is het dan ook niet helemaal passend geformuleerd gezien de resultaten van het onderzoek. Het is wel duidelijk dat er wat verwarring over deze preventieve inzet is. Niet voor niets geven respondenten aan dat ze graag willen weten wat er nog van het 'menselijke' aspect overblijft als het LIV zich specifiek gaat richten op het duidingsopdracht. In het Hoofdstuk Discussie en toekomst wordt hier nader op ingegaan.

De criteria van het LIV zijn gericht op risico- factoren maar hebben geen criteria t.a.v. de beschermingsfactoren voor radicalisering. Over de effecten van de combinatie van de afwezigheid van radicalisering mét de aanwezigheid van beschermingsfactoren kunnen geen harde conclusies worden getrokken op basis van dit onderzoek. Aannemelijk is wel dat ze in het algemeen bijdragen aan bescherming. Gezien de specifieke vaak gewelddadige context waar de casuspersonen uit komen, is hun vermogen om ondanks de gevolgen daarvan wellicht die van een bijzondere menselijke veerkracht. Het leidt in ieder geval niet tot value based violence zoals gevreesd. Psychische, morele, fysieke, sociale en economische schade is er wel, maar vooral voor de casuspersonen zelf.

Gezien de vele risicofactoren die in de LIV casuïstiek aanwezig zijn, zou op basis van de literatuur over triggerfactoren (o.a. Feddes et al 2015) en de eigen aanmeldcriteria verwacht mogen worden dat de kans op een daadwerkelijk radicaliseringsproces sterk aanwezig is. Immers de casuïstiek van het LIV laat ook zien dat er zowel in het land van herkomst als tijdens de vlucht, als in Nederland een behoorlijke hoeveelheid van voedingsbodems en triggerfactoren aanwezig zijn. Toch laten de resultaten van dit onderzoek zien dat in de optelsom daarvan in deze casuïstiek dus niet leidt tot een radicaliseringsproces. Zowel niet op basis van de dossieranalyse als uit de interviews. Daar wordt dat beeld ook expliciet bevestigd.

4.4.1 'Gekleurde' instroom van casuïstiek bij het LIV

Voor de onderzoeksresultaten geldt de kanttekening dat de instroom van de LIV casuïstiek aan de voorkant gefilterd is: er komen geen casussen binnen die bijvoorbeeld (al) onderdeel zijn van een strafrechtelijke procedure. Tevens is een indicatie van (dreigend) geweld door de casuspersoon een contra-indicatie voor het aannemen van een casus. Bijvoorbeeld incidenten op een COA-locatie waar de politie in en eerder stadium al betrokken is.

Uit de evaluatie van AEF (2021) bleek ook dat ketenpartners het LIV om verschillende redenen inschakelen:

'Zowel opdrachtgevers als sparringpartners benadrukken de waarde van de expertise van het LIV. De reden om het LIV wel of niet in te schakelen, verschilt wel enigszins per partij. Het COA schakelt het LIV in wanneer er zorgen bestaan over radicalisering en sprake lijkt te zijn van psychische problematiek. Dit gebeurt met het doel om een casus rond een bewoner beter te duiden. Het COA kiest er nadrukkelijk voor om dit niet te doen wanneer de veiligheid duidelijk in het geding is. In het laatste geval worden de veiligheidsdiensten ingeschakeld. Ook de IND kiest voor ondersteuning vanuit het LIV wanneer er niet alleen signalen van radicalisering, maar ook van psychische problematiek zijn. Gemeenten en professionals in AZC's kijken in hun keuze om wel of niet het LIV in te schakelen minder naar psychische problematiek. Vooral wanneer zij er zelf (in samenwerking met bijvoorbeeld jongerenwerkers en gedragsdeskundigen) niet uitkomen of er wel of geen sprake is van radicalisering, wordt het LIV ingeschakeld.' (AnderssonElffersFelix, 2021. P.14)

4.5 Methodisch werken

Het LIV lijkt op basis van de inhoud van de casuïstiek vooral de functie vervuld te hebben om daadwerkelijk CTER-casussen uit te sluiten. Bijvangst daarbij is dat het contact met duiders en de hulpverleners, zoals een psychiater, mogelijk bijgedragen hebben aan het zich gehoord en gezien voelen door de casuspersonen. De inzet van experts uit de

expertpool van het LIV t.a.v. de duidingen lijken daarmee tot nu toe een kruising te zijn geweest tussen duiding en interventie.

4.5.1 *Methodisch werken op papier*

In de adviesrapporten van het LIV/ LSE wordt aangegeven dat de weging plaats heeft gevonden maar de onderbouwing van de afweging niet terug te vinden in dossiers. Dat wil niet zeggen dat de afweging niet inhoudelijk is gemaakt, maar er is i.i.g. geen verslag van. Volgens respondenten worden de afwegingen standaard in een afsluitend MDO gedaan en worden daar geen notulen van gemaakt. Het is voor methodisch werken en voor samenwerking in de keten en de signalering, belangrijk dat begrippen beter omschreven worden. Dat geldt ook voor de (typologie) van risico- en beschermingsfactoren.

4.5.2 *Methodische werken in de praktijk en integratie LSE LIV*

Een terugkerend dilemma is de beperkte hoeveelheid casuïstiek die er voor handen is om methodisch werken structureel op toe te passen. Dat zou betekenen dat methodisch handelen eerder theoretisch en hypothetisch geoefend zou moeten worden. Dat vraagt een ander soort manier van werken, namelijk een waarbij de dagelijkse werkpraktijk ook structurele ruimte in ingelast voor het werken met bijvoorbeeld scenario's. Dat kan binnen de eigen organisatie van het LIV/LSE maar ook binnen de (vreemdelingen) keten. Voordeel is dan dat professionals structurele oefening krijgen in signaleren, handelen en bejegenen en professionele oordeelsvorming. Bijvoorbeeld t.a.v.:

1. Violence based values (referentiekader);
1. Problematisch gedrag in de zin van ander delegitimeren of zelf dehumaniseren op basis van violence based values (ideologisch gemotiveerd gedrag);
2. Problematisch gedrag in de zin van ander delegitimeren of zelf dehumaniseren zonder basis in violence based values (gedrag);
3. Psychische problematiek (die duiding van referentiekader of (ideologisch gemotiveerd) gedrag kan beïnvloeden of veroorzaken);
4. Problematisch gedrag in de zin van gewelddadig (deze krijg het LIV niet binnen omdat het een contra indicatie is aan de voorkant).

Het nieuwe werkmodel (LSE, 2021) biedt een heldere koers bij het inzetten van verbeteringen in het methodisch werken. In het werkdocument zijn duidelijke richtlijnen en concrete criteria opgesteld die gaan helpen bij meer onderbouwingen en afwegingen in het LIV werkproces waardoor er meer transparantie en navolgbaarheid zal ontstaan.

4.6 *Dilemma's bij duiden*

Omdat radicalisering uiteindelijk ook om de complexiteit en onvoorspelbare gedrag van mensen gaat (Dijkman, 2021 a) is het niet uit te sluiten dat de LIV duidingsinterventies/ gesprekken invloed hebben gehad op de casuspersoon. In ieder geval ten aanzien van de ideologie c.q. levensbeschouwelijke opvattingen, maar zeker ook ten aanzien van het algemene welbevinden van de persoon. Met name vanwege het luisterde oor en wellicht ook het meer helderheid kunnen verschaffen ten aanzien van (asiel)procedures en regels. Ook een positieve identificatie met de duider t.a.v. de maatschappelijke positie kan daarbij geholpen hebben. Het doel van het LIV is echter om een duiding te doen en daarover en advies rapport uit te brengen. Het LIV heeft (in de onderzochte dossiers) niet als doel om zelf interventies in te zetten t.a.v. van de casuspersoon. Wel kan het zo zijn dan een familieondersteuningstraject wordt aanbevolen of een exit-traject via het LSE waar ook het LIV onder valt. Beide zijn dan in het kader van een vrijwillige (hulpverleners)relatie.

Het LIV is gericht op individuele duidingen en niet op groepsduidingen. Twee van de onderzochte dossiers betroffen personen die door de IND gekwalificeerd werden als lid van een groep van mannen, waarbij expliciet de vraag werd gesteld in het LIV dossier wat de individuele rol van de persoon was t.o.v. de groep. Eigenlijk een groepsduiding aan de hand van een individuele setting. Deze vraag lijkt niet te passen bij de individuele duidingsbenadering van het LIV.

4.7 Signaleren, werken – en leren in de (vreemdelingen) keten

Van Wijk en Bolhuis (2016; 2017) zijn in hun onderzoeken uitvoering ingegaan op de dilemma's die de vreemdelingenketen ervaart bij het signaleren van mogelijke radicalisering, in het bijzonder jihadisme. De korte contactmomenten, de beperkte training, de indicatorenlijsten die door minder opgeleide professionals niet goed gebruikt kunnen worden, de potentiële stigmatisering van asielzoekers/ statushouders enzovoorts, blijft de context waarin de signalering tot stand komt. Het LIV is in die zin ook een uitbestede organisatie voor duiding en inzet van specifieke kennis die te specialistisch is voor de gehele keten.

De opdrachtgevers van de LIV casussen hebben niet zelf de expertise om te kunnen duiden of bepaalde signalen goed in te kunnen schatten. Het LIV is er dus ook om een signaal of risico uit te sluiten. Ook als dat betekent dat er dus geen sprake is van radicalisering. Dat wil niet zeggen dat er nooit sprake kan zijn van radicalisering, omdat een duiding ook een momentopname is en beperkt houdbaar in de tijd. De IND meldt alle mogelijke CTER-signalen bij de AIVD.

Er is op basis van de onderzoeksdata geen sprake van geïnternaliseerde ideologische geweldsmotivatie bij casuspersonen op basis van de blootstelling aan de culture of violence in het land van herkomst. Symptomen van psychisch lijden die daardoor wel worden veroorzaakt worden echter waarschijnlijk niet altijd als zodanig geduid door ketenorganisaties. Het gaat dan met name om suïcidaal en agressief gedrag, bijvoorbeeld vanwege een Post Traumatische Stresstoornis (PTSS).

Uit de interviews blijkt dat sommige respondent vragen hebben over het gebruik van de informatie uit de LIV dossiers t.a.v. de asielpcedure. Zij vermoeden dat deze info informeel wel degelijk invloed heeft op de procedure. Door een van de leden van klankbordgroep (IND) is aangegeven dat de IND geen informatie van het LIV ontvangt.

4.8 Het (veiligheids)risico van vreemdelingen die tijdens een LIV traject uit beeld raken

Asielzoekers die geen recht hebben op een verblijfsvergunning en die vermeend dader zijn (zowel criminologisch als terroristisch) maar die niet uitgezet kunnen worden (bijvoorbeeld om praktische of juridische redenen), kunnen een eventueel (veiligheids)risico vormen (Van Wijk & Bolhuis, 2017). Dit risico wordt in twee van de onderzochte LIV dossiers ook specifiek geadresseerd en eveneens in het algemeen door de respondenten tijdens de interviews. Ondanks dat het niet helemaal duidelijk is of het in deze twee specifieke LIV casussen personen betreft die inderdaad niet uitzetbaar zijn, stellen Van Wijk en Bolhuis (2017) dat het aannemelijk is dat de groep asielzoekers die in een dergelijke limbo situatie terecht komen de komende jaren zal toenemen. Echter, het maken van een sluitend beleid t.a.v. niet uitzetbare (vermeende) daders wiens asiel is afgewezen is weerbarstig en druist tegen de politieke mores van het moment. Tegelijk is het wegnemen van zoveel mogelijk criminogene factoren bij deze risicogroep wel logisch vanuit veiligheidsperspectief. Bijvoorbeeld door het geven van een tijdelijk verblijfsvergunning, onder strikte voorwaarden. Nederland zou daarmee geen uitzondering zijn t.o.v. van andere landen in Europa, zoals Duitslands, Engeland, Noorwegen en Zweden. Deze landen variëren in de voorwaarden die worden gesteld en de striktheid ervan, bijvoorbeeld als het gaat om huisvesting, zich kunnen verzekeren, meldplicht etc.

4.9 Tot slot: vreemdeling in de keten

Uit het onderzoek ontstaat het volgende vierledige beeld: ten eerste een keten die gericht is op vreemdelingen (asielzoekers en statushouders) en die de gezamenlijk de taak heeft binnen het LIV om die specifieke vreemdeling die mogelijk radicaliseert en daarmee een gevaar voor zichzelf en anderen kan zijn, te identificeren en te signaleren. Hier gelden uitsluitingscriteria voor (zoals eventuele lopende strafzaken of een geweldsindicatie aan de voorkant). Dat betekent dus dat de LIV casuïstiek niet alle potentiële CTER casuïstiek in de vreemdelingenketen betreft. Ten tweede de vreemdeling binnen de LIV casuïstiek zelf die zich regelmatig ongehoord voelt en niet (goed) begrepen wordt (door de keten) in zijn gedrag. Ten derde de inzet van het LIV als keteninterventie om die identificatie te bevestigen of te ontkrachten door een ideologische duiding te doen op de vreemdeling maar daar tot nu toe geen radicalisering aantreft.

Ondanks zorgen rond levensbeschouwelijke opvattingen (referentiekader) in combinatie met psychosociale problematiek. En tot slot de vreemdeling die als vreemdeling vast zit in de keten van (onbedoeld maar onwenselijk) potentieel stigma en het label van potentieel gevaar. Dat is onwenselijk omdat stigma weer kan bijdragen aan een mogelijk radicaliseringsproces.

In het volgende hoofdstuk worden een aantal bevindingen in discussievorm besproken.

5 Discussie & toekomst

5.1 Inleiding en leeswijzer

In dit hoofdstuk worden een aantal conclusies van het onderzoek voorzien van discussie en aanbevelingen. Deze discussie en aanbevelingen dragen bij aan het leerdoel van dit onderzoek. De onderwerpen die hier aan bod komen zijn: de context van ontstaan van LIV (paragraaf 5.2); grondslag voor het LIV en gevolgen voor de inrichting en signalering in de keten (paragraaf 5.3); preventie in de vreemdelingenketen en de potentiële rol van het LIV (paragraaf 5.4); onderzoek tussen theorie en praktijk (paragraaf 5.5); en toekomstig dossier- en casuïstiek onderzoek (paragraaf 5.6).

5.2 De context van het ontstaan van het LIV: grip op onzekerheid en risico's

De aanleiding voor het opstarten en inrichten van het LIV is vooral een politiek-beleidsmatige. Mede op basis van zorgen vanuit de media, de Tweede Kamer en later ook de veiligheidsketen. Gezien de resultaten van dit onderzoek kan de vraag gesteld worden in hoeverre de LIV-duiding en advies op dit moment bijdraagt aan een werkelijk bestaand probleem. Dit onderzoek doet weliswaar geen algemene uitspraken over het bestaan van radicalisering en CTER-casuïstiek in de vreemdelingenketen, het doet wel een uitspraak over de casussen die bij het LIV zijn binnengekomen, aangenomen, geduid en van een adviesrapport zijn voorzien aan de opdrachtgever. Daaruit blijkt geen radicalisering.

Een kanttekening daarbij is dat sommige casuïstiek zich aan de voorkant al uitfiltert omdat gebruik van geweld of incidenten met een geweld een contra-indicatie zijn om de casuïstiek aan te nemen bij het LIV. Bovendien bevinden zich in de LIV-casuïstiek geen casussen die zich al in strafrechtelijk traject bevinden. Het wil ook niet zeggen dat het niet nuttig kan zijn om een LIV duiding te doen. Het LIV kan namelijk ook uitsluiten dat er sprake is van CTER casuïstiek. Maar gezien de bevindingen over de risico- en beschermingsfactoren en de uitkomsten van de LIV duidingen en adviezen is het wel gerechtvaardigd om een heroverweging te doen als het gaat om de proportionele inzet, de legitimiteit, de werkwijze van signalering in de keten en het LIV. De vraag is namelijk ook hoe legitiem het is om op basis van summere signalen een traject op te tuigen dat ook inbreuk kan doen op de persoonlijke levenssfeer van asielzoekers en statushouders. Privacy en andere mensenrechten kunnen daarmee (onbedoeld) buiten proportioneel geraakt worden. Stigma ligt ook op de loer, en dat is vanuit het oogpunt van radicalisering dan weer ongewenst omdat het mogelijk bij kan dragen aan (een context) van radicalisering.

Vanuit het paradigma van veranderende complexiteit is het verklaarbaar dat ook de vreemdelingenketen zoekt naar houvast en grip op een grillig fenomeen. Het willen uitsluiten van risico's is ook een gevolg daarvan. De illusie en druk op creëren van veiligheid gaat vooral ook over de vraag wie er verantwoordelijk is (en wil zijn) als het uiteindelijk toch een keer mis gaat. In die behoefte wordt informatie vaak het ultieme controlemiddel. Terwijl het hebben van steeds meer informatie niet perse leidt tot effectieve interventies en controle. Er gaat immers geen automatische rode vlag omhoog als er sprake is van te ver doorgevoerd beleid. Dus wanneer is het genoeg? Nederland heeft inlichtingendiensten die democratisch gecontroleerd een specifieke taak hebben als het gaat om informatiestromen. Het kan zeer onwenselijk zijn als de vreemdelingenketen, die uit veel meer partners dan inlichtingendiensten bestaat, daar onbedoeld een verlengstuk van wordt. De actualiteit rondom (vermeende) schending van asielzoekers, m.n. privacy, is hierin ook relevant. Evenals de onderzoeken die wijzen op de beperkte capaciteit van de IND waardoor kwaliteit in de uitvoering onder druk staat (Inspectie Justitie en Veiligheid, 2022). Een wellicht effectievere interventie is om meer bewustwording te organiseren in de vreemdelingenketen t.a.v. behoefte aan grip: het niet direct op de behoefte van grip en controle acteren, daar anders mee omgaan, of op zijn minst bewust mee omgaan. Dat is ook een verantwoordelijkheid van het financierende ministerie van het LIV en van de politiek. Dat kan het LIV niet alleen maar het is wel de context waarin zij opereert.

In de komende paragrafen wordt daarom aandacht besteed aan concrete handelingsopties t.a.v. de hierboven geschetste context:

5.3 Grondslag voor het LIV en mogelijke gevolgen voor inrichting en signalering (in de keten)

Uit eerder recent onderzoek bleek dat ondanks toenemende signalen van de IND t.a.v. mogelijk jihadisme, de ambtsberichten van de AIVD in dezelfde periode niet sterk is (Bolhuis 2017; 2016). Daar werden door de onderzoekers twee mogelijke verklaringen voor gegeven. Namelijk: enerzijds dat signalen uit de keten niet relevant bleken, anderzijds dat de AIVD alleen berichten kan delen met de keten die gestoeld zijn op harde intelligence. Dat laatste ontbreekt vaak vanwege de problematische / beperkte inlichtingen mogelijkheden in landen van herkomst.

De resultaten van dit onderzoek zouden in ieder geval ondersteunend kunnen zijn aan die eerste verklaring. Namelijk dat de signalen uit de keten niet relevant zijn. In de casuïstiek is immers geen sprake van (value based) radicalisering (richting het jihadisme). Ook andere vormen van ideologie zijn niet aangetroffen. Wel zijn er in de casuïstiek zorgen (geweest) om problematische normatieve opvattingen in combinatie met een kwetsbare positie.

Dat roept een aantal nieuwe vragen op. Allereerst de vraag: wat is de kwaliteit van de signalering in de vreemdelingenketen? En dan vooral, wordt er op de juiste indicatoren gesignaleerd en kan dat überhaupt in de veelal korte contactmomenten? Eerder onderzoek liet daarin al knelpunten zien (Bolhuis 2016; 2017) Maar ook, hoe wordt de afweging gemaakt voordat de signalen bij het LIV terecht komen?

Ten tweede de vraag, als de signalering in de keten wel beter/anders zou kunnen, zou dat dan ook nieuwe en extra casuïstiek opleveren? Die vraag is relevant omdat als er nu in de huidige manier van signaleren de afgelopen jaren (sinds 2017) signalen gemist zouden zijn, er wellicht sprake had moeten zijn van (ernstige) incidenten en een eventuele toename van ambtsberichten vanuit de AIVD. Dat lijkt echter niet het geval. In het jaarverslag van de AIVD over 2021 wordt geen specifieke aandacht besteed aan (jihadistische) terroristische dreiging onder asielzoekers (AIVD, 2022).

Ten derde roept het de vraag op of het LIV aan bij de aanmelding van signalen uit de keten de juiste afweging maakt om casuïstiek aan te nemen. Het zou op basis van de resultaten van dit onderzoek legitiem zijn om signalen en zorgen aan de voorkant beter uit te vragen bij de melder. En dan met name beter in de zin van: meer op context doorvragen bij meldingen uit de meldroute van het LRO, en juist meer op feitelijkheden bij meldingen vanuit de gemeente/ COA. En daarnaast meer een normerend afwegingskader hanteren voor de signalen en meldingen in de afweging, dat ook beter onderbouwen en vastleggen. In paragraaf over toekomstig dossieronderzoek zijn suggesties opgenomen.

AnderssonElffersFelix stelde in 2021 vast dat de capaciteit van het LIV voldoende is voor haar opdracht maar niet flexibel genoeg bij een eventuele toename van de casuïstiek. Op basis is de uitkomsten van onderzoek is de vraag gelegitimeerd of dat op dit moment (nog) een probleem is. Immers de casuïstiek die door het LIV behandelt is laat geen radicalisering zien. Ondanks dat dit onderzoek geen uitspraken doet over de kwaliteit van functioneren van het LIV is op basis van de inhoud van de casussen wel een heroverweging nodig t.a.v. van de instroom van casussen.

Gezien de resultaten van het onderzoek lijkt het voor de hand liggend om de inzet van het LIV anders in te richten, dan wel af te schalen. Dat is enerzijds legitiem gezien de resultaten van de casuïstiek (geen (jihadistische) radicalisering), anderzijds betekent afschalen een mogelijk risico is voor het op peil houden van een professionele standaard, heel specifiek t.a.v. uitlopen van signalen en het ideologisch duiden. Herinrichting of afschalen zou ook het signaal in de keten kunnen geven dat er nooit sprake zou kunnen zijn van radicalisering. Bovendien is het niet gezegd dat de inzet van het LIV niet op andere fronten een positieve bijvangst heeft gehad. Zoals uitsluiten van een risico, luisterend oor, en aandacht voor de samenwerking bij CTER, een kennisdeling t.a.v. van het fenomeen. Dat betekent dat er een afweging gemaakt moet worden tussen enerzijds zoals het nu lijkt een potentieel buitenproportionele inbreuk maken op de persoonlijke levenssfeer van asielzoeker als vermeende daders (door het LIV) en anderzijds risicobeheer voor het voorkomen van daderschap. De vraag is wat dan nog proportioneel is.

Onder herinrichten/afschalen van het LIV zou ook verstaan kunnen worden, de ambitie van het LSE om het LIV beter te integreren in de brede organisatie middels de inzet van het nieuwe werkmodel. Het werkmodel zou dan op de volgende punten ingezet moeten worden of nog passender gemaakt / aangescherpt kunnen worden t.a.v. de LIV casuïstiek:

1. Strikter uitgelopen aan de voorkant bij binnenkomst van zorg of signaal, op basis van een aangescherpt afwegingskader. Daarin ook opnemen wat de contra-indicaties zijn en welke gevolgen dat kan hebben;
2. Duidelijk omschreven moet worden in het afwegingskader op welke aanwezige beschermingsrisico factoren en uitsluitingscriteria getoetst gaat worden bij aanname van de casuïstiek;
3. Om professionele capaciteit op orde te houden is het belangrijk dat het LSE/ idealiter samen met de keten blijft oefenen in het signaleren;
4. Bijhouden van trends en ontwikkelingen t.a.v. de verschijningsvormen van radicalisering.

Het LIV zou kunnen overwegen om signalen via het LRO niet rechtstreeks via het LIV te laten lopen maar via het COA. Dan moet het COA eerst in gesprek met de persoon zelf. Dat zou wellicht minder onzekerheid geven bij de inzet van het LIV en het contact met de potentiële casuspersoon. Het LIV zou dan het COA daar eventueel wel bij kunnen begeleiden vanuit een advieskant.

Hoewel iemand gedrag kan vertonen dat als onwenselijk kan worden ervaren (en mogelijk ook reële schade kan opleveren aan de persoon zelf of aan de omgeving), is het wel belangrijk dat er ok vanuit psychologisch oogpunt gesignaleerd kan worden. Op basis van de resultaten uit dit onderzoek kan namelijk wel voorzichtig geconcludeerd worden dat meldingen van casussen bij het LIV soms vals positief zijn, mede door het onjuist interpreteren van signalen van psychisch lijden. Het LIV kan overwegen om samen met de keten in te zetten op herkennen van trauma en uitleren van traumasensitief werken. Dat is niet hetzelfde als een 'softe' benadering, maar recht doen aan het kunnen plaatsen van iemands gedrag op dat moment. Dit is met name voor locaties van het COA van belang. Maar kan ook gelden voor de korte contactmomenten van de KMar en de IND.

5.4 Preventie in de vreemdelingenketen en de potentiële rol van het LIV

In de huidige vorm is LIV een andersoortige dienst dan Familieondersteuning, het Lotgenotencontact en Forsa die door het LSE worden aangeboden. Deze zijn immers allemaal gericht op een interventie die voorziet in een behoefte en vrijwillige deelname aan een hulpverleningsrelatie/ traject die/dat uit is op een concrete verandering bij de (situatie van) de persoon of groep in kwestie. Het LIV richt zich niet alleen op een hele specifieke doelgroep en keten, namelijk asielzoekers en de vreemdelingenketen, het heeft in de kern tot doel om een ideologische duiding te doen bij een persoon. Daarmee is het geen interventie die gericht is op verandering zoals bij de eerder genoemde diensten wel het geval is.

Uit de interviews bleek dat 'het iets kunnen betekenen voor mensen en hun toekomst' een belangrijke motivatie van professionals is om bij- en vanuit het LIV te werken. Ook gezien het zorgprofiel van hostorganisatie Fier en de profielen van de leden van de expertpool van het LIV is dat goed verklaarbaar. Het LIV 'terugbrengen' naar de kern van duiden na een strikte uitvraag aan de voorkant, kan die motivatie wellicht ongeadresseerd laten. De inzet van het nieuwe werkmodel van het LSE voorziet wel in een gemengde en gedifferentieerde inzet van medewerkers waardoor er andere diensten zijn waarbij deze motivatie geadresseerd wordt. Maar mede gezien de moeizame signalering in de keten én de aanwezigheid van risico indicatoren die uit dit onderzoek komen, kan het de moeite waard zijn om samen met de partners in de keten na te denken over de wenselijkheid van een preventieve inzet vanuit LIV en hoe deze te organiseren.

Met andere woorden kan het LIV ook meer preventief van betekenis zijn? Met name voor (jonge) mensen die vanuit een culture of violence een nieuw bestaan moeten opbouwen in een samenleving die vaak wezenlijk anders is als het land van herkomst en daarbij de nodige uitdagingen tegenkomen. (Vergelijkbaar met problematiek van kindsoldaten). Het gaat dan om (culturele) acculturatie problemen, ook in contact met overheid en hulpverlening, binnen de asielprocedure,

psychisch lijden t.a.v. verlies, trauma en rouw, ontworteling, de ontwikkeling van een normatief referentiekader en religieuze socialisatie en de sociaal (economische) positie en toekomst in de samenleving. Daarmee kan het LIV/ LSE zich focussen op de primaire zorgtaak en toch legitiem en bijdrage leveren vanuit de expertise van CTER. Bovendien kan op die manier wellicht een preventievere werking uitgaan van het LIV. Dat vraagt waarschijnlijk wel om (ook) een ander financierend ministerie, bijvoorbeeld Volksgezondheid Welzijn en Sport.

Een optie voor de volwassen doelgroep van het LIV zou kunnen zijn, om vanuit dezelfde gedachte als het Lotgenotencontact, wel een dergelijke optie aan te bieden in de vreemdelingenketen. Bijvoorbeeld door de inzet van de 7Roses Methodiek. Dit is een evidence based methodiek voor slachtoffers van een culture of violence, m.n. marteling, maar kan ook voor een bredere doelgroep worden ingezet. Daarmee kan het LIV ook iets betekenen voor volwassen asielzoekers en statushouders die uit een culture of violence komen en hier gesignaleerde moeite vinden om een toekomstperspectief vast te houden en te organiseren. Ook in onzekere toekomst kan er gewerkt worden met identiteit, zingeving, sociaal netwerk etc. Daarbij kunnen gecertificeerde docenten, trainers en hulpverleners samen met het LSE/ LIV kijken naar beter herkennen van signalen van radicalisering. Een dergelijk aanbod zou naast de specifieke ideologische duiding kunnen blijven staan. Expertise hierover is ook te vinden bij Arq, als deelnemende partner in de expertpool van het LIV.

5.5 Onderzoek tussen theorie en praktijk: realist impact evaluation bij complexe verandering

Een van de bevindingen van dit onderzoek is dat risicofactoren ook beschermingsfactoren kunnen zijn en andersom. Dat betekent dat context wellicht nog belangrijker is dat al te vinden is in de literatuur over radicalisering (in de context van asiel en vluchtelingen. De context geeft betekenis aan feiten, ervaringen en gedrag die op zichzelf ofwel een probleem kunnen lijken of juist niet. Vanwege het belang van die context die ook snel kan veranderen is onderzoek vanuit een realistische benadering op zijn plaats. Met name de *realist impact evaluation* kan een goede methode zijn om casuïstiek zoals die bij het LIV binnenkomt en behandeld wordt verder te onderzoeken. Realist impact evaluation richt zich op interventies die moeilijk te evalueren zijn vanwege de diversiteit en complexiteit, waar meer traditionele evaluatiemethoden niet afdoende zijn. Samengevat kan realist impact evaluation omgeschreven worden:

Realist evaluation is a member of a family of theory-based evaluation approaches which begin by clarifying the 'programme theory': the mechanisms that are likely to operate, the contexts in which they might operate and the outcomes that will be observed if they operate as expected. Realist approaches assume that nothing works everywhere for everyone: context makes a big difference to programme outcomes. A realist evaluation asks not 'what works?' but 'how or why does this work, for whom, in what circumstances?' Realist impact evaluation is most appropriate for evaluating new initiatives or programmes that seem to work but where 'how and for whom' is not yet understood; programmes that have previously demonstrated mixed patterns of outcomes; and those that will be scaled up, to understand how to adapt the intervention to new contexts.' (Westhorp, G. 2014 P. 3)

5.6 Toekomstig dossier & casuïstiek onderzoek LIV

Voor toekomstig dossieronderzoek naar radicaliseringscasuïstiek is het belangrijk dat gegevens goed gedocumenteerd en onderbouwd zijn. Dat betekent dat de volgende gegevens idealiter in ieder geval (meer) aanwezig zouden moeten zijn:

1. *Dossieropbouw/ samenstelling* met daarin: ingevuld aanmeldformulier, afwegingskader inclusief toetsings- of succescriteria voor de duiding (zie punt 3), plan van aanpak, separate gespreksverslagen en een duidingsrapport, notulen van MDO's met daarin de afwegingen die gezamenlijk gemaakt zijn, een afsluitend adviesrapport voor de opdrachtgever met daarin een onderbouwd advies;
2. *Algemene dossiergegevens* zoals jaar, aanmelding, opdrachtgever, professionele betrokkenen, leeftijd; land van herkomst, duur/afsluitdatum etc.;
3. *Gespreksverslagen van duidingsgesprekken of een duidingsrapport*, met daarin een onderscheid tussen:

- o Narratief/ verhaal van de geduide; interpretatie van de duider; onderbouwde conclusie t.a.v. de zorg en de signalen waarmee de duiding aanvang genomen heeft;
  - o De (gespreks)interventies die de duider ingezet heeft, waarom en met welk resultaat. Dat is met name van belang omdat de duider vaak zijn eigen instrument is en persoonlijke relatie tussen de duider en geduide van invloed in op (het resultaat) van de duiding;
  - o Verder zou in de verslaglegging ook opgenomen moeten zijn in welke mate voldaan is aan de succes- of toetsingscriteria van een duiding, met andere woorden: waar moet een duiding aan voldoen wil er gesproken worden van een succesvolle duiding, criteria t.a.v.: proces van de duiding, relatie met de geduide, ingezette interventietechniek/methode, verslaglegging, onderbouwing van conclusie en advies aan het LIV/ opdrachtgever;
  - o Inhoudelijke toetsing van de aanwezigheid van bekende risico- en beschermingsfactoren (die idealiter in een afwegingskader zijn opgenomen) en de eventuele aanwezigheid van een radicaliseringsproces. En optekening van eventuele risico- en beschermingsfactoren die buiten de bekende categorieën vallen;
4. *Verslaglegging van psychiater*: met daarin een onderscheid tussen het narratief/ verhaal van de geduide; de interpretatie daarvan door de psychiater vanuit het perspectief van de psychiatrie; een onderbouwde afweging t.a.v. de zorg en of signalen waarmee de casus aanvang heeft genomen en conclusie t.a.v. de indicatie van het psychisch welbevinden van de casuspersoon.

Op deze wijze kan er systematischer gekeken worden naar: de aanwezigheid van risico- en beschermingsfactoren, de eventuele relatie tussen deze factoren, en de plaats/ moment van voorkomen. Het eventuele radicaliseringsproces en de vraag naar oorzaak, gevolg en context.

Gezien de literatuur over- en de praktijkervaringen met mensen die radicaliseren, blijft het grillige materie. De vraag is dus gerechtvaardigd in hoeverre er (steeds) gekeken moet worden naar algemene en/ specifieke factoren die aanleiding kunnen zijn voor een eventueel radicaliseringsproces. Wat in ieder geval duidelijk is dat dat vooral ook afhangt van de context. De grilligheid van mogelijke radicalisering zelf is moeilijk te voorspellen, maar dat radicalisering grillig verloopt is wel een te voorspellen zekerheid.

6 Onderzoeksmethode

6.1 Inleiding en leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethode uiteengezet en onderbouwd. Daarin wordt stilgestaan op *welke wijze* tot een antwoord gekomen is op de vraag- en doelstelling van het onderzoek. Dit gebeurt in de volgende paragrafen: 2.2 Inrichting onderzoeksproces; 2.3 Analyse kader; 2.4 Dossieranalyse; 2.5 Interviews; en 2.6 Privacy & ethische afwegingen.

6.1.1 Matrix onderzoeksvragen en vindplaats van de resultaten

Nr.	Deelvraag	Vindplaats in Hoofdstuk
1	Wat zegt de literatuur over risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering?	Analysekader en Conclusie
2	Wat zegt de literatuur over risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering in de vreemdelingenketen?	Analysekader en Conclusie
3	Welke algemene risico- en beschermingsfactoren bij mogelijke radicalisering zijn terug te vinden in de LIV-casuïstiek?	Resultaten en Conclusie
4	Welke specifieke risico- en beschermingsfactoren (vanuit de context van de vreemdelingenketen) bij mogelijke radicalisering zijn terug te vinden in de LIV casuïstiek?	Resultaten en Conclusie
5	Zijn er potentiële risico- en beschermingsfactoren gevonden in de LIV casuïstiek die nog niet in de literatuur/ theorie terug te vinden zijn? Zo ja, welke?	Resultaten en Conclusie
6	Hoe ziet het primaire werkproces van de huidige LIV methodiek er uit: aanmelding, duiding, advies en afsluiting, overdracht en doorverwijzing?	Analysekader en Conclusie
7	Hoe verhouden de genoemde risico- en beschermingsfactoren die in de huidige LIV methodiek genoemd worden zich tot de inzichten uit deelvraag 1 en 2? (Ter inzicht in de afweging aan de voorkant bij afwegingskader)	Conclusie en Discussie
8	Hoe ziet het primaire werkproces van de nieuwe LSE brede duidingsmethodiek er uit?	Analysekader en Conclusie
9	Passen de gevonden risicofactoren- en beschermingsfactoren voor mogelijke radicalisering bij de doelstelling en werkwijze van de huidige LIV-methodiek. Waarom wel/niet? (Vraagt dat bijvoorbeeld om aanscherping van criteria in het afwegingskader?)	Conclusie en Discussie
10	Op welke wijze kan de LIV-casuïstiek geïntegreerd worden in de nieuwe algemene duidingsmethodiek van het LSE? En zo ja, op wat? (Vraagt dat bijvoorbeeld nog om aanpassing van de nieuwe werkwijze of inrichting van het multidisciplinair overleg (MDO) en over welke tijdsperiode idealiter?)	Discussie
11	Welke inzichten kunnen gedeeld worden/ uitgeleerd in de vreemdelingenketen ter bevordering van de signalering en de integrale samenwerking?	Discussie

6.2 Inrichting onderzoeksproces

6.2.1 *Onderzoeksstappen en iteratief karakter*

Het onderzoeksproces ziet er in eerste instantie als volgt uit (stappen): 1. het schrijven van onderzoeksvoorstel met daarin een eerste literatuurscan, een concept analysekader; 2. een eerste bijeenkomst van de klankbordgroep (zie sub paragraaf 2.2.2) ter toetsing van het onderzoeksvoorstel; 3 dossieranalyse; 4. de interviews; 5. eventueel nog bijsturing van theoretisch kader als dossiers en interviews daartoe aanleiding geven; 6. concept eindrapportage; 7. tweede klankbordgroep; 8. definitief rapport en 9. Eventuele presentatie/ leersessie voor LIV, LSE en keten. Daarnaast zijn er maandelijks overleggen met de opdrachtgever geweest voor de organisatie van het onderzoek.

Dit onderzoek heeft een (licht) iteratief karakter. Dat wil zeggen dat op basis van een eerste onderzoeksstap nieuwe relevante informatie naar voren kon komen die van invloed kon zijn op de te nemen volgende stap. Bijvoorbeeld omdat dossiers nieuw licht kunnen schijnen op de theorie en daardoor de interview vragenlijst aangepast moet worden, etc. Na het dossieronderzoek bleek bijvoorbeeld dat de oudste casuspersoon in de onderzochte dossiers zesendertig jaar was de jongste zestien jaar. De grootste groep was tussen de achttien en achtentwintig jaar oud. Omdat het hier voor een groot deel om betrekking jonge mensen gaat is daarom ook naar literatuur over psychische gezondheid gekeken van vluchtelingenkinderen en adolescenten.

6.2.2 *Klankbordgroep*

Dit onderzoek heeft zowel een inventariserend doel als ook een leerdoel. Om deze doelen te kunnen bereiken is er onder andere een klankbordgroep ingericht. Deze klankbordgroep bestond uit vier personen die geselecteerd zijn vanwege hun: 1. betrokkenheid bij de LIV casuïstiek; 2. de ontwikkeling van de werkwijze (duiden) binnen het LSE breed; of 3. als partner van het LIV/LSE in de vreemdelingenketen. Daarnaast is tijdens de bijeenkomsten ook de inhoudelijk projectleider LIV (voorzitter) en de manager van het LSE (in de rol van opdrachtgever) aanwezig geweest.

De klankbordgroep heeft een adviserend mandaat richting de opdrachtgever en de onderzoeker gehad, zowel op de methode- als op de inhoud van het onderzoek. De klankbordgroep was daarnaast bedoeld om toe te zien op een integer en onafhankelijk onderzoeksproces. Met het instellen van de klankbordgroep is ook de kans op draagvlak voor de (leer)uitkomsten vergroot. Immers zijn de betrokkenen onderdeel van het werken met de LIV casuïstiek, LSE of keten en belanghebbenden bij de resultaten van het onderzoek.

De bijeenkomsten werden voorgezeten door de manager van het LIV/ projectleider LIV en de onderzoeker heeft in deze klankbordbijeenkomsten eventuele onderzoeksvragen of dilemma's ingebracht. De klankbordgroep is twee keer (online) bij elkaar gekomen. De agenda voor de bijeenkomst is voorbereid door de onderzoeker en eventueel aangevuld door de opdrachtgever. Besluiten die tijdens de klankbordgroep genomen werden, werden genoteerd door de onderzoeker en/of iemand van het LSE. Deze besluiten werden achteraf via de mail gedeeld met de leden en inhoudelijk verwerkt in de verslaglegging van het onderzoek.

Tijdens de eerste bijeenkomst is het concept-onderzoeksvoorstel besproken met daarin op hoofdlijnen een introductiehoofdstuk, methodische onderbouwing en analysekader. Na de eerste bijeenkomst heeft de onderzoeker het concept-onderzoeksvoorstel tot een definitief onderzoeksvoorstel aangepast en is op basis daarvan het dossieronderzoek gestart. De tweede en laatste bijeenkomst stond in het teken van feedback op het concept eindrapport en meedenken over de aanbevelingen. In de bijlage is een overzicht opgenomen van de functies en organisaties van de klankbordleden.

6.3 Literatuur & analysekader

Om tot een zorgvuldige beantwoording te komen van de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek is een analysekader gemaakt op basis van een literatuurscan en documentatie van het LIV/ LSE. Er is voor de meeste elementen voor dit onderzoek beperkte literatuur voorhanden. Met name t.a.v. radicalisering in de context van asiel en vluchtelingen. Dit analysekader is inhoudelijk uitgewerkt als hoofdstuk 1. Op basis van dit analysekader zijn de (concept) dossiervragenlijst en de (concept) interviewvragenlijst opgesteld. Na de eerste klankbordgroep bijeenkomst is dit analysekader bijgesteld en uitgewerkt. Op basis daarvan is ook opnieuw naar de vragenlijst voor de dossiers en de interviews gekeken en zijn deze op een aantal punten aangepast. Met name de scherpstelling van de operationalisering van de begrippen zoals die in de hoofd- en deelvragen genoemd zijn en specificering in de hoofd- en deelvragen. Met dit analysekader zijn de bevindingen in de dossiers en de interviews geanalyseerd/ gespiegeld. Het draagt daarmee ook bij aan de doelstelling van het onderzoek.

6.3.1 Doelstelling onderzoek

Om te leren van de inhoud van de casuïstiek (risico- en beschermingsfactoren) en deze lessen te verwerken in toekomstige werkwijzen, zowel binnen het LIV specifiek, LSE breed als in de (vreemdelingen) keten op een effectieve, legitieme, doelmatige en ethische manier. Het gaat dan concreet om:

1. Vast te stellen of de criteria die nu gebruikt worden voor het aannemen van LIV-casuïstiek aangescherpt of aangepast dienen te worden (bijstellen van het afwegingskader);
2. Vast te stellen of het primaire werkproces van de huidige LIV- methodiek (van aanmelding tot afsluiting of doorverwijzing of (warme) overdracht) aangescherpt of aangepast dient te worden;
3. Hoe de integratie van de LIV-methodiek in de brede LSE werkwijze vormgegeven kan worden. Met name op het aspect van organiseren en duiden, d.w.z. het kunnen inschatten van risico- en beschermingsfactoren;
4. Welke expertise en competenties nodig zijn om de risico-en beschermingsfactoren goed in te kunnen schatten in het werken met LIV-casuïstiek;
5. Het delen van kennis uit dit onderzoek en uitleren daarvan in de (vreemdelingen)keten ter bevordering van het effectief, legitiem, doelmatig en ethisch werken met radicaliseringscasuïstiek.

6.3.2 Literatuurselectie

In het Hoofdstuk Analysekader wordt ingegaan op onderwerpen zoals die uit de hoofd- en deelvragen gedestilleerd zijn. Deze onderwerpen worden zoveel mogelijk benaderd vanuit recente (na 2000 en met nadruk op periode vanaf 2015) literatuur of theorie die uitgaat of rekening houdt met veranderende complexiteit, en dan met name het belang van context. Bijvoorbeeld inzichten uit de literatuur over psychisch lijden en het belang van de omstandigheden. Mensen beschikken over een breed palet aan mogelijkheden om zich te verhouden tot hun omgeving en hun omstandigheden. Eventuele intergenerationele overdracht van (value based) geweld, trauma en ander psychisch leiden is dan niet zozeer afhankelijk van genen maar vooral van de omgevingsfactoren.

Om de resultaten van de dossiers en interviews te kunnen analyseren wordt er in dit hoofdstuk ingegaan op theorie over:

- Radicalisering als veranderend complex fenomeen en de implicatie voor werken met CTER
- Risico- en beschermingsfactoren bij radicalisering
- Risico en beschermingsfactoren t.a.v. psychische gezondheid van vluchtelingen
- Duidingscriteria en risicotaxatie
- Werken – en leren in de vreemdelingenketen bij CTER

Op basis van de bovenstaande theorie en informatie ten aanzien van de elementen uit de hoofd- en deelvraag, kunnen de volgende topics worden onderscheiden. Op basis daarvan zijn de dossiervragenlijst en de interviewvragenlijst samengesteld.

Kernonderdelen analysekader

1. Algemene gegevens dossiers en casuïstiek
2. Risico- en beschermingsfactoren radicalisering
3. Methodische werken binnen het LIV/ LSE
4. Samenwerken – leren in de vreemdelingenketen

Topics

- Algemene gegevens uit dossiers en interviews
- Risicofactoren radicalisering
- Beschermingsfactoren radicalisering
- Werkwijze LIV-casuïstiek
- Profiel (duidings)professional
- Integratie LIV-casuïstiek binnen LSE
- Integraal leren- en samenwerken (vreemdelingen) keten
- Overig

Het uitgewerkte analysekader is opgenomen als conclusie in Hoofdstuk 1.

6.3.3 Ordening van onderzoeksresultaten m.b.t. indeling risico- en beschermingsfactoren

In zowel de dossiers als uit de interviews zijn een grote hoeveelheid risico- en beschermingsfactoren naar voren gekomen. In de literatuur blijken verschillende indelingen op risico- en beschermingsfactoren. Er is in dit onderzoek voor gekozen om de risicofactoren zoveel mogelijk naar de indeling van bestaande indelingen te ordenen, met de toevoeging dat het om factoren in drie verschillende situaties gaat. Omdat het in dit onderzoek gaat om vluchtelingen die zich demografisch verplaatst hebben, is er voor gekozen om zowel de risico- als beschermingsfactoren in te delen naar de verschillende verblijfplaatsen van de casuspersoon. Dat wil zeggen dat de factoren ingedeeld zijn in drie hoofdcategorieën: namelijk factoren die spelen in het land van herkomst, factoren tijdens de vlucht en factoren in Nederland. Op die manier wordt inzichtelijk waar welke factoren relevant zijn. Dat is belangrijk voor het kunnen doen van een onderbouwde ideologische duiding maar ook voor methodisch werken en signaleren in de keten.

De risicofactoren die uit de dossiers naar voren komen zijn niet altijd als zodanig geformuleerd, vaak gaat het ook om 'platte informatie' die niet voorzien is van context, een weging of label. Soms worden risicofactoren, evenals beschermingsfactoren verschillend geformuleerd maar gaan ze over hetzelfde. Bijvoorbeeld: een dak boven je hoofd, of het hebben van een woning. In dat geval is er voor gekozen om deze samen te voegen tot een formulering, in dit voorbeeld tot: woning.

Er is in de dossiers en tijdens de interviews gebruik gemaakt van verschillende begrippen en terminologie die niet perse eenduidig gebruikt worden of waar iedereen hetzelfde onder verstaat. Met het aanbrengen van de categorieën van risico- en beschermingsfactoren is getracht zowel zoveel mogelijk recht te doen aan begrippen en terminologie die gebruikt is, als het indelen in een meer overzichtelijke structuur voor de lezer. Ook met het oog op de leervraag van het onderzoek dat er van de inventarisatie van de risico- en beschermingsfactoren eenduidiger gewerkt kan worden.

Omdat het hier om een inventariserend onderzoek gaat is ervoor gekozen om alle risico- en beschermingsfactoren die in de dossiers en in de interviews genoemd zijn te noteren. Ook als een risico- of beschermingsfactor maar een keer genoemd werd of maar een keer voorkwam.

6.4 Dossieronderzoek

In deze paragraaf staat informatie over de selectiecriteria van de dossiers en het selectieproces, inclusief verwijzing naar de dossiervragenlijst – topics.

6.4.1 Selectiecriteria- en proces

Het LIV behandelt casuïstiek sinds 2017. In totaal zijn er eenenveertig LIV-casussen die aanmerking komen voor dit dossieronderzoek (Totale N = 41) In de bijlagen is de uitgebreide casusselectie terug te vinden. Voor dit onderzoek zijn tien casussen geselecteerd (N=10 en daarmee ca. 25% van de totale N) op basis van de volgende criteria:

- Jaartal: (Totale N= 4) 2018; 2019; 2020; 2021
- Land van herkomst: (Totale N=9)
- Duider (geanonimiseerd) (Totale N= 4)
- Opdrachtgever (Totale N = 2)

Jaartal: de casuïstiek van het LIV wordt behandeld sinds 2018. Voor dit onderzoek is het dan ook relevant om binnen alle jaartallen een selectie te maken van de casuïstiek die in het betreffende jaar een aanvang heeft genomen.

Land van herkomst: omdat dit onderzoek kwalitatief van aard is, is er voor gekozen om het selectie criterium Land van herkomst het zwaarst te laten wegen. De meeste casussen die behandeld zijn komen betreffen herkomstlanden Syrië en Irak. Maar omdat dit onderzoek een leer karakter heeft en als doel heeft om toekomstig werken aan te laten sluiten bij het doel van LIV, en de werkwijze van het LSE breed, is het relevant om zoveel mogelijk verschillende landen van herkomst als uitgangspunt te nemen. Vanuit de visie op het onderzoek en vanuit het theoretisch kader dat radicalisering een contextfenomeen is, is een land van herkomst een relevante context om op te selecteren.

Duider (geanonimiseerd): in dit onderzoek is een evenredige verdeling van de verschillende duiders van belang. Uit de literatuur blijkt dat duiden waarschijnlijk verbonden is met de professionele vaardigheden van de persoon. Ook als er met een gestandaardiseerde werkwijze/ methodiek gewerkt wordt, is bijvoorbeeld de relatieopbouw met de casuspersoon essentieel en zijn sommige vaardigheden onvervreemdbaar van de persoon. Deze gelijke verdeling voorkomt ook de mogelijke indruk dat het hier gaat om een beoordeling van het functioneren van een duider, zoals ook in hoofdstuk Introductie is aangegeven.

Opdrachtgever: de casuïstiek van het LIV komt via verschillende routes en opdrachtgevers. Een evenredige verdeling van opdrachtgevers is van belang om iet te kunnen zeggen over factoren van radicalisering, maar ook over de route van aanmelding etc.

6.4.2 Selectieproces dossiers

In totaal zijn er voor dit onderzoek 10 dossiers geselecteerd. Eerst is bepaald hoeveel dossiers er per jaar geselecteerd kunnen worden. Dit aantal is bepaald op basis van het aantal trajecten dat er in het desbetreffende jaar zijn gedraaid (naar ratio). Vervolgens is gekeken naar welke dossiers bruikbaar zijn. Bruikbaar betekent in dit geval dat de drie criteria (land van herkomst, opdrachtgever en duider) bekend zijn. Vervolgens is de selectie van de casussen gedaan op basis van een prioritering in de criteria, waarbij eerst gekeken is naar land van herkomst, daarna naar opdrachtgever, en tot slot naar de duider. Het uitgebreide selectieschema van de dossiers is opgenomen in de bijlagen.

6.5 Interviews

6.5.1 Aard van de interviews

De interviews zijn verdiepend van aard en zijn gehouden aan de hand van een semi- gestructureerde vragenlijst (topics). Deze topics zijn vastgesteld op basis van het analysekader en worden mogelijk verder aangevuld met nieuwe inzichten vanuit de dossieranalyse. De interviewvragenlijst is te vinden in de bijlagen, evenals het privacy statement.

De interviews zijn online afgenomen in verband met de coronamaatregel van thuiswerken. De kwaliteit van het interview was vooral afhankelijk van de opzet (vragenlijst) en de vaardigheden van de onderzoeker, daarbij is een beveiligde online omgeving niet beperkend geweest. Er is de respondenten de mogelijkheid geboden om in een face to face setting het interview af te nemen indien dat voor de privacy noodzakelijk werd geacht door de respondenten op het kantoor van het LSE, aangesloten op de dagen dat er ook dossieronderzoek plaatsvond. Hier is geen gebruik van gemaakt.

6.5.2 Selectiecriteria respondenten

De respondenten van dit onderzoek zijn geselecteerd op basis van de onderstaande criteria:

- Werkzaam als externe LIV duider: N = 3
- Werkzaam als interne LIV coördinator/ casemanager LIV: N = 2
- Werkzaam als zorgexpert (psychiater): N= 1
- Werkzaam als projectleider LIV: N=1

Het totaal aantal respondenten komt daarmee op N = 7

Eén duider heeft afgezien van het interview. Reden onbekend. De LIV projectleider heeft voortijds een nieuwe functie gekregen. Daarmee komt de daadwerkelijke N op 5.

6.6 Privacy & ethische afwegingen

Onderzoek gaat gepaard met afwegingen op het gebied van privacy en ethiek. Zeker wanneer onderzoek direct gaat over mensen en hun situaties, er organisatiegevoelige informatie gedeeld wordt en er sprake is van veiligheidsvraagstukken (zoals bij CTER). Er zijn voor dit onderzoek dan ook verschillende uitgangspunten gehanteerd en maatregelen genomen om tot een zo'n zorgvuldig mogelijke resultaat en verslag te komen. Deze uitgangspunten en maatregelen zijn:

Kwaliteit- en integriteit: de onderzoeker voert met deze opdracht een (toegepast) wetenschappelijk onderzoek uit en conformeert zich in het algemeen aan de kwaliteits- en integriteitsrichtlijnen van het Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)² en specifiek voor de richtlijnen die gebruikelijk zijn binnen het wetenschapsgebied van de (Organisatie) Antropologie³. In deze richtlijnen zijn bepalingen te vinden over onder andere: (de mate van) transparantie van onderzoek, verantwoording van resultaten en onderzoeksproces, belangenverstrengeling, financiering van onderzoek vanuit publiek geld en dataopslag.

Geheimhoudingsovereenkomst en contract: de onderzoeker heeft een geheimhoudingsverklaring ondertekent die door de opdrachtgever is opgesteld en die specifiek gericht is op het bezoeken van de locatie van het LSE. De onderzoeker is daardoor gehouden aan geheimhouding richting derden over alles wat haar ter ore- of onder ogen komt op het kantoor van het LSE tijdens het doen van dossieronderzoek. Daarnaast heeft de onderzoeker een contract getekend met daarin bepalingen over onder andere: dataopslag- en verwerking, intellectueel eigendom, en publiciteit.

² <https://www.knaw.nl/nl/thematisch/ethiek/wetenschappelijke-integriteit>

³ <https://antropologen.nl/ethical-guidelines>

Dossierinzage: de opdrachtgever is verantwoordelijk voor het aanleveren van contact- en onderzoeksgegevens (dossiers) conform de Algemene Wet Gegevensbescherming (AVG). De geselecteerde dossiers zijn daarom gelakt en geanonimiseerd door de opdrachtgever. Dat geldt zowel voor persoonsgegevens van de geduide (casus persoon) als van de duider in de casus, en voor eventuele informatie die het risico op herleidbaarheid tot de casus persoon vergroot. De onderzoeker bestudeert de geselecteerde en geanonimiseerde dossier alleen op fysieke locatie van het LSE. Deze dossiers zijn in papieren versie beschikbaar gesteld aan de onderzoeker en bleven ten alle tijden op kantoor.

Privacy statement respondenten: alle respondenten kregen van de onderzoeker een privacy statement bij de uitnodiging voor een interview. Daarin wordt verwezen naar het zogenaamde *informed consent* principe (een interview vindt alleen plaats op vrijwillige basis en de respondent kan gebruik van het recht deze toestemming in te trekken), hoe de interviews verwerkt worden (samengevat, geanonimiseerd en gecodeerd) en wie daar inzage in heeft (alleen de onderzoeker en de respondent). Indien de onderzoeker een quote van een respondent heeft gebruikt in het eindrapport, is deze geanonimiseerd opgenomen maar met functietitel vermelding en met schriftelijke toestemming van de respondent. Zie voor het privacy statement de bijlagen.

Beveiligde data opslag: de onderzoeker maakt bij dit onderzoek gebruik van data. Het gaat dan om dossierinformatie en informatie uit interviews. Deze informatie wordt digitaal opgeslagen in een beveiligde (online) omgeving van Microsoft. De onderzoeker slaat handmatige aantekeningen tijdens de dossierinzage op kantoor op, op een beveiligde online Microsoft omgeving via laptop of tablet. Een eventuele papieren versie wordt gefotografeerd en eveneens beveiligd opgeslagen. Voor iedere respondenten is een codering aangebracht en deze codering wordt gebruikt in het verslag van het interview zodat deze niet te herleiden is naar een persoon. Na afloop van het onderzoek is de onderzoeker gehouden aan de bewaartermijn vanuit de richtlijnen voor (toegepast) wetenschappelijk onderzoek.

Publicatie: de onderzoeker zorgt voor een digitaal schriftelijk eindrapport dat volledig is geanonimiseerd en niet herleidbaar is naar individuele personen. De opdrachtgever en onderzoeker overleggen (met de klankbordgroep) over de wenselijkheid van een openbare publicatie. Zij houden daarbij zowel de leerdoelstelling van het onderzoek (binnen het LIV, SLE en keten) als de richtlijnen voor integer onderzoek voor ogen.

6.7 Beperkingen onderzoek

Ieder onderzoek vindt plaats binnen een bepaalde context en vanuit een bewuste vraag. Dat betekent dat er beperkingen aan een onderzoek zitten en dat geldt ook voor dit onderzoek. Onderstaand zijn een aantal beperkingen benoemd en hoe deze, indien mogelijk, (beperkt) ondervangen zijn:

- Selectie dossiers is aan de opdrachtgever: dit is ondervangen door vooraf criteria vast te stellen door de onderzoeker in overleg met de opdrachtgever;
- Geen casuspersonen betrokken: de stem van casus personen is niet gehoord in dit onderzoek want hun dossiers worden door de onderzoeker anoniem verwerkt. Vanuit ethisch oogpunt binnen de antropologische wetenschap is het aan te bevelen om hier rekenschap van te geven en in een eventueel vervolg te zorgen voor een beter inzicht in de (beleving) van risico- en beschermingsfactoren van casuspersonen zelf, door hen, indien mogelijk, te betrekken bij onderzoek. Uiteraard met inachtneming van privacywetgeving;
- Informatie op basis van dossiers, d.w.z. verslaglegging: ondervangen door interviews, maar geen mailverkeer en andere opslag van informatie;
- Geen respondenten uit de keten: enigszins ondervangen door klankbordgroep samenstelling;
- Dit onderzoek is kwalitatief van aard en geen kwantitatief onderzoek: er worden daarom geen uitspraken gedaan over hoeveel en hoe vaak (bijvoorbeeld over het voorkomen van risico- en beschermingsfactoren). Deze beperking is deels ondervangen door de visie op onderzoek: namelijk radicalisering als veranderend complex fenomeen, dat gebonden is aan en verandert in de context waarin het zich voordoet. Juist dat uitgangspunt zorgt

ervoor dat er een antwoord gezocht wordt op de vraag hoe er effectief, legitiem en ethisch gewerkt kan worden met die veranderende complexiteit, in plaats van een focus op uitspraken over algemene geldigheid en representativiteit. Radicalisering (CTER) blijft in die zin een getalsmatig beperkt fenomeen, terwijl de impact ervan groot kan zijn.

Bijlagen

Lijst van afkortingen en termen

AMV	Alleenstaande Minderjarige Vreemdeling
AVIM	Afdeling Vreemdelingenpolitie, Identificatie en Mensenhandel (Politie)
COA	Centraal Orgaan opvang asielzoekers
(C)PTSS	(Complexe) Post Traumatische Stress Stoornis
CTER	Contra-Terrorisme Extremisme Radicalisering
DGM	Directoraat Generaal Migratie ministerie van Justitie en Veiligheid
DT&V	Dienst Terugkeer en Vertrek
GC A	Gezondheidscentrum Asielzoekers
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst
KMar	Koninklijke Marechaussee
LIV	Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen
LSE	Landelijk Steunpunt Extremisme
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid
SES	Sociaal Economische Status

Literatuurlijst

- Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. (2022). *AIVD jaarverslag 2021*. Den Haag: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- AnderssonElffersFelix (AEF). (2021). *Evaluatie Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen*. Utrecht: AEF
- Campelo et al. (2020). *Who are the European youths willing to engage in radicalization? A multidisciplinary review of their psychological and social profiles*. Cambridge University Press. Geraadpleegd van: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-psychiatry/article/who-are-the-european-youths-willing-to-engage-in-radicalisation-a-multidisciplinary-review-of-their-psychological-and-social-profiles/119A57FA8989D3A84D1415AA31A8246B>
- Dijkman, A. & Gielen, A-J. (2021) *Pionieren in veranderende complexiteit. Evaluatie van de Persoonsgerichte aanpak contra-terrorisme, extremisme en radicalisering (PGA CTER)*. Den Haag: gemeente Den Haag.
- Dijkman, A. (2021a). *'De radicaliseringsindustrie', van pionieren naar professionaliseren*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Dijkman, A. (2021b). *Extreem kundig. Verkenning naar toekomstbestendige professionaliteit in het werken met radicalisering en extremisme – Gemeente Amsterdam*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Dijkman, A. (2021c). *Samen doen, samen leren. Verkenning naar leer- en ondersteuningsbehoeften van Aandachtsfunctionarissen Radicalisering*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisatie Expertise Unit Sociale Stabiliteit. (Niet gepubliceerd).
- Draaisma, D. (2016). *Als mijn geheugen me niet bedriegt*. Historische Uitgeverij Groningen.
- Feddes, A. R., Nickolson, L., & Doosje, B. (2015). *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces*. Den Haag: Expertise-unit Sociale Stabiliteit en Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Gielen, A-J. (2020). *Cutting through complexity: Evaluating Countering Violent Extremism*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Inspectie van Justitie. (2022). *Tijd voor kwaliteit. Een onderzoek naar de Algemene Asielprocedure*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Kruglanski, A. & Belanger, J.J. & Gunaratna, R. (2019). *The Three Pillars of Radicalization: Needs, Narratives, and Networks*. Oxford University Press.
- Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV). (2021). *LIV werkmethode* (intern werkdocument) Zeist: Landelijk Steunpunt Extremisme
- Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE). (2021). *Werkkaders duurzame en kwalitatieve duidingen van extremistisch gedrag*. (intern werkdocument) Zeist: Landelijk Steunpunt Extremisme.
- Lloyd, M. (2019). *EXTREMISM RISK ASSESSMENT: A DIRECTORY*. CREST University of Birmingham. Geraadpleegd van: <https://crestresearch.ac.uk/download/2404/19-019-01.pdf>
- Marsman et al. (2020) Do Current Measures of Polygenic Risk for Mental Disorders Contribute to Population Variance in Mental Health? *Schizophrenia Bulletin* vol. 46 no. 6 pp. 1353–1362, 2020. Geraadpleegd van: <https://academic.oup.com/schizophreniabulletin/article/46/6/1353/5872550?login=false>
- NCTV. (2019). *Rapportage Integrale aanpak terrorisme december 2017 - april 2019*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- NCTV. (2022a). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland DTN april 2022*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- NCTV. (2022b). *Contrastrategie Terrorisme 2022 – 2026*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Noordegraaf, M., Heres, L., Terpstra, N., Bos, A., & Kolthoff, E. (2020, oktober). *Krachtig lerende netwerken: Samenwerkend leren in interorganisatorische netwerken voor de aanpak van terrorisme en criminaliteit*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum WODC en Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Pharos (2017). *Psychische problematiek bij vluchtelingkinderen en -jongeren. Handreiking*. Utrecht: Pharos. Nijmegen: Radboud Universiteit.

- Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisation. (2020). *Professionele Oordeelsvorming* (4). Geraadpleegd van <https://magazines.platformjep.nl/jepzine/2020/04/index>
- RAN. (2019). EX POST PAPER. RAN Policy & Practice Event 11 DECEMBER 2019 Rome, Italy. *Preventing radicalisation of asylum seekers and refugees*. Geraadpleegd van: https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/page/preventing-risk-radicalisation-asylum-seekers-and-refugees-and-far-right-mobilisation-against-asylum_en
- Ranstorp, M. (2016). RAN Centre of Excellence. RAN ISSUE PAPER. *The Root Causes of Violent Extremism*. Geraadpleegd van: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2016-12/issue_paper_root-causes_jan2016_en.pdf
- Sieckelink, S. & Gielen, A-J. (2018) RAN ISSUE PAPER. *Protective and promotive factors building resilience against violent Radicalisation*. RAN Centre of Excellence. Geraadpleegd van: https://pure.uva.nl/ws/files/33181089/ran_paper_protective_factors_042018_en.pdf
- Sieckelink, S. en Gielen, A-J. (2019). *Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren. Inzetten op Beschermende factoren*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid/ ESS/ Platform JEP. Geraadpleegd van: https://www.platformjep.nl/binaries/platformjep/documenten/publicaties/2020/02/03/veerkracht-bevorderen-bij-opgroeiende-jongeren/JEP+Veerkracht+DEF_jan2020.pdf
- Sieckelink, S., & Gielen, A-J. (2019) *Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren. Inzetten op beschermende factoren*. Den Haag: Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisation
- Van de Weert, A. & Eijkman, Q. A. M. (2017). *De lokale jongerenwerker over de wirwar van het signaleren van radicalisering versus extremisme*. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie.
- Van der Bos, K. (2019). *Waarom mensen radicaliseren. Hoe waargenomen onrechtvaardigheid radicalisering, extremisme en terrorisme aanwakkert*. Amsterdam: Prometheus.
- Van der Heide, L., Van der Zwan, M., & Van Leyenhorst, M. (2019, september). *The Practitioner's Guide to the Galaxy - A Comparison of Risk Assessment Tools for Violent Extremism*. ICCT. Geraadpleegd van: <https://icct.nl/publication/the-practitioners-guide-to-the-galaxy-a-comparison-of-risk-assessment-tools-for-violent-extremism/>
- Van Halderen, R. C., Vosters, N., Janssen, J., & Claes, B. (2022). Ondersteunen van verandering en terugkeer. Een raamwerk voor exitprogramma's voor geradicaliseerde (ex-)gedetineerden *PROCES*, 101(2), 65-79. <https://doi.org/10.5553/proces/016500762022101002002>
- Van Wieringen et al. (2021). *Van ouder op kind. Een verkennende studie naar de intergenerationele overdracht van jihadistisch gedachtegoed binnen de gezinscontext*. Leiden: Universiteit Leiden. Den Haag: WODC.
- Van Wijk, J., & Bolhuis, M. (2017) Asielzoekers als (vermeende) daders in *Tijdschrift voor Veiligheid* (16) 2/3. doi: 10.5553/TvV/187279482017016002002. Uitgeverij Boom Criminologie.
- Van Wijk, J., & Bolhuis, M. (2016) *Jihadisme en de vreemdelingenketen. De signalering van vermoedelijke jihadisten onder asielzoekers en jihadistische activiteiten in en rond asielzoekerscentra nader onderzocht*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum WODC.
- Wainryb, C. and Pasupathi, M. (2008). Developing Moral Agency in the Midst of Violence: Children, Political Conflict, and Values. LA. Karawan et al. (eds.), in *Values and Violence, Intangible Aspects of Terrorism*. SpringerScience-Business Media B.V.
- Weenink, A. (2019). *De Syriëgangers*. Politie Landelijke Eenheid Dienst Landelijke Informatieorganisatie Analyse & Onderzoek – Team CTER
- Wijn, R., & Hemert, D. (2021, februari). *Verkenning risicotaxatie voor Contra Terrorismen, Extremisme en Radicalisering: Kansen en uitdagingen*. Soesterberg: TNO. Geraadpleegd van: <https://repository.tno.nl/islandora/object/uuid%3A4b93f861-cae5-4c82-9a05-b295e16d51c6>
- Withorp, G. (2014) *Realist Impact Evaluation: an introduction*. Overseas Development Institute. Geraadpleegd van <https://odi.org/en/publications/realist-impact-evaluation-an-introduction/>

Onderbouwing & proces dossierselectie

	Totaal aantal LiV-trajecten	Aantal te selecteren dossiers (naar ratio)	Bruikbare dossiers	Criteria dossiers	Selectie dossiers
2017	0	0	-	-	-
2018	4*	1	- 19	Syrië/gemeente/Duider A	- 19
			Totaal: 1		
2019	6	2	- 24 - 31 - 35 - 39 - 36 - 25	Irak/gemeente/Duider A Syrië/gemeente/Duider B Syrië gemeente/Duider D Somalië/COA/Duider A Syrië/COA/Duider A Irak/gemeente/Duider A	- 24 - 31
			Totaal: 6		
2020	17	5	- 49 - 50 - 64 - 74 - 76 - 34 - 54 - 65 - 45 - 55 - 60 - 63 - 71 - 51 - 52 - 53 - 72	Syrië/gemeente/Duider B Syrië/COA/Duider B Syrië/COA/Duider B Syrië/COA/Duider B Syrië/COA/Duider B Syrië/gemeente/Duider A Egypte/COA/Duider A Syrië/COA/Duider A Syrië/gemeente/Duider C Syrië/gemeente/Duider C Syrië/gemeente/Duider C Syrië/COA/Duider C Syrië/COA/Duider C Syrië/COA/Duider C Syrië/COA/Duider C Afghanistan/COA/Duider C Syrië/COA/Duider C	- 34 - 51 - 72 - 53 - 52
			Totaal: 17		
2021	14**	2	- 115 - 126 - 80 - 85 - 86 - 116 - 130 - 89 - 95 - 96*** - 97 - 98	Syrië/COA/Duider B Syrië/COA/Duider B Libanon/COA/Duider A Mali/COA/Duider A Nigeria/COA/Duider A Syrië/COA/Duider C Syrië/COA/Duider C Syrië/gemeente/Duider C Syrië/COA/Duider B Syrië/COA/Duider A Syrië/COA/Duider C Syrië/gemeente/Duider C	- 85 - 89
			Totaal: 14		
TOTAAL	41	10	37		

Selectie casusdossiers LiV-onderzoek

- Opdrachtgever heeft de datum van aanmelding als startpunt genomen (als de casus is aangemeld in 2017 maar afgerond in 2018 is deze casus in het jaar 2017 gerekend).
- 10 casussen die geen datum van aanmelding hebben. Van deze 10 geldt:
  - o 4 geen inzet
  - o 6 consultatie
- In 2021 staan bij 2 casussen (119 en 124) dat er een LiV traject ingezet is; en bij status casus staat er geen inzet. Deze trajecten zijn wel gestart, maar zijn voortijdig afgebroken. Deze zijn uit de telling gehaald.

* In 2018 zijn drie dossiers niet bruikbaar (dossiernummer 5, 9 en 13) omdat er geen informatie is over opdrachtgever, land van herkomst. Er zijn geen dossiers te vinden op de o:schijf.

** Van de 14 casussen in 2021 lopen er nog een aantal casussen. Dit betekent dat de dossiers niet compleet zijn. De casussen die zijn afgesloten zijn 80, 85, 86, 89 en 98 (5 casussen in totaal). De selectie van de casussen waren dus onder deze 5.

*** Casus 96 en 97 zijn twee casussen in één (het gaat om twee broers). Maar voor allebei is wel een apart casusnummer.

	LIV-traject	Consultatie	Trajectadvies	Geen inzet	TOTAAL
2017	0	3	1	1	5
2018	4	3	4	7	18
2019	6	2	2	6	16
2020	17	7	3	13	40
2021	14	9	5	14	44
TOTAAL	41	24	15	41	123

	LIV-traject	Opdrachtgever	Duider	Land van herkomst
2017	0	-	-	-
2018	4	- Gemeente (1) - Onbekend (3)	- Duider A (1) - Duider E (3)	- Syrië (1) - Onbekend (3)
2019	6	- Gemeente (4) - COA (2)	- Duider A (4) - Duider B (1) - Duider D (1) -	- Irak (2) - Syrië (3) - Somalië (1)
2020	17	- Gemeente (5) - COA (12)	- Duider A (3) - Duider B (5) - Duider C (9)	- Afghanistan (1) - Egypte (1) - Syrië (15)
2021	14	- Gemeente (2) - COA (13) - Onbekend (2)	- Duider A (5) - Duider B (3) - Duider C (6)	- Syrië (12) - Libanon (1) - Mali (1) - Nigeria (1) - Irak (1)
TOTAAL	41	- Gemeente (12) - COA (27) - Onbekend (5)	- Duider A (12) - Duider B (9) - Duider C (15) - Duider D (1) - Duider E (3)	- Syrië (31) - Irak (3) - Somalië (1) - Afghanistan (1) - Egypte (1) - Libanon (1) - Mali (1) - Nigeria (1) - Onbekend (3)

Dossiervragenlijst – topics

0. Algemeen

- a) Nummer dossier:
- b) Jaartal:
- c) Afsluitdatum
- d) Opdrachtgever:
- e) Duider (code geanonimiseerd):
- f) Land van herkomst:
- g) Geboortjaar / leeftijd

1. Dossieropbouw

- a) Is er een aanmeldformulier? JA/NEE
- b) Is er een duidingsrapport? JA/NEE
- c) Zijn er losse gespreksverslagen duider JA/NEE
- d) Is er een samenvattend adviesrapport? JA/NEE
- e) Gesprek met psychiater JA/NEE
- f) Verslag psychiater JA/NEE
- g) Wordt er in het dossier verwezen naar andere gedocumenteerde informatiebronnen over de casus? ZO JA, WELKE/NEE

2. Risicofactoren radicalisering

- a) Welke risicofactoren worden in het dossier beschreven/genoemd?

3. Beschermingsfactoren radicalisering

- b) Welke beschermingsfactoren worden in het dossier beschreven/genoemd?

4. Werkwijze LiV-casuïstiek

- a) Welke elementen uit het afwegingskader komen terug/ worden benoemd in het dossier?
- b) Wat is er de dossiers terug te vinden van de LiV-werkwijze: route van aanmelden, duiden, multidisciplinair overleg (MDO) en afsluiten/ overdracht of doorverwijzen?

5. Integratie LiV binnen LSE werkwijze

- a) Wat is er terug te vinden in de dossier t.a.v.
- b) het LiV afwegingskader
- c) Multidisciplinair overleg (MDO)
- d) Specifieke aspecten van de LiV werkwijze die belangrijk zijn om te behouden
- e) Aandachtspunten

6. Profiel van de (duidings)professional

- a) Wordt er in het dossier specifiek verwezen naar een professioneel profiel? JA/NEE En ten aanzien van:
  - o Kennis: namelijk
  - o Competenties: namelijk
  - o Houding: namelijk
  - o (Terugkerende) dilemma's en eventuele oplossingen: namelijk

7. Integraal leren- en werken in de (vreemdelingen) keten

- a) Wordt er specifiek gerapporteerd over het integraal leren- en samenwerken in de keten, ten aanzien van:
  - o Signalering en aanmelding casus
  - o Samenwerken tijdens duiding van casuïstiek
  - o Welke soort professionals zijn betrokken in de casus: duider, psychiater, klinisch psycholoog etc.
  - o Afsluiten, overdracht of doorverwijzing casus
  - o Taal en beroepsperspectief van partners
  - o Terugkerende dilemma's en oplossingen
  - o (Effectieve) vormen van leren en samenwerken

8. Overig

[Ruimte voor opmerkingen en aantekeningen onderzoeker]

Semi gestructureerde interviewvragenlijst – topics

Introductie

- Introductie onderzoeker:
- Doel van het onderzoek: inventarisatie en leren van risico- en beschermingsfactoren LIV-casuïstiek voor het werken daarmee, zowel binnen LIV/LSE en (vreemdelingen) keten
- Privacy statement: per mail toegestuurd
- Verslaglegging: samenvatting ter akkoord per mail, idem bij gebruik van quote
- Proces van het onderzoek: oplevering rapport half/eind mei, publicatie (in de keten) en leersessie n.t.b.
- Toestemming interview: JA/NEE
- Ontwerp vragenlijst: deze vragenlijst is ontworpen voor onderzoek naar specifiek (het werken met) LIV-casuïstiek. In alle gevallen is de vraag gericht op die context, tenzij expliciet anders vermeld.

0. Algemeen

- b) Naam respondent (in codering):
- c) Functie:
- d) Werkzaam sinds: (evt. relevant voor werkervaringsjaren bij professioneel profiel)
- e) Hoeveel heeft u casussen ongeveer geduïd of behandeld: (evt. relevant voor werkervaringsjaren bij professioneel profiel)

1. Risicofactoren radicalisering

- a) Welke risicofactoren bent u in de LIV-casuïstiek tegengekomen? (Waar respondent specifiek bij betrokken was);
- b) Bent u daarnaast nog andere risicofactoren tegengekomen? Bijvoorbeeld in het samenwerken met interne en externe collega's tijdens een MDO of in de keten? (Controlevraag t.o.v. andere interviews);
- c) Bent u risicofactoren tegengekomen/heeft u opgemerkt die u niet kent uit de literatuur en die wel aandacht behoeven of verder uitgediept moeten worden? Zo ja, welke en waarom?;

2. Beschermingsfactoren radicalisering

- a) Welke beschermingsfactoren bent u in de LIV-casuïstiek tegengekomen? (Waar respondent specifiek bij betrokken was);
- b) Bent u daarnaast nog andere beschermingsfactoren tegengekomen? Bijvoorbeeld in het samenwerken met interne en externe collega's tijdens een MDO of in de keten? (Controlevraag t.o.v. andere interviews);
- c) Bent u beschermingsfactoren tegengekomen/heeft u opgemerkt die u niet kent uit de literatuur en die wel aandacht behoeven of verder uitgediept moeten worden? Zo ja, welke en waarom?

3. Werkwijze LIV-casuïstiek

- a) Zijn er volgens u verbetermogelijkheden aan te brengen in het huidige afwegingskader voor (het aannemen van) de LIV-casuïstiek? Zo ja, welke en waarom?;
- b) Zijn er volgens u verbetermogelijkheden aan te brengen in de huidige werkwijze van de LIV-casuïstiek? (route van aanmelden, duiden, multidisciplinair overleg (MDO), en afsluiten/ overdracht en doorverwijzing) Zo ja, welke en waarom?

4. Profiel van de (duidings)professional

- a) Over welke algemene kennis moet een (duidings)professional beschikken volgens u?
- b) Over welke specifieke kennis moet een (duidings)professional beschikken volgens u?
- c) Over welke algemene competenties moet een (duidings)professional beschikken volgens u?
- d) Over welke specifieke competenties moet een (duidings)professional beschikken volgens u?
- e) Welke houding moet een (duidings)professional tonen in het werken met LIV-casuïstiek? Waarom?
- f) Zijn er terugkerende dilemma's in het duiden van LIV-casuïstiek? Zo ja, welke? En heeft u daar oplossingen voor/ ideeën over?

5. Integratie van LIV-casuïstiek binnen de LSE werkwijze

- a) Wat is er voor nodig om de LIV-casuïstiek in de toekomst op te nemen/onder te brengen in de LSE werkwijze op een effectieve, legitieme, doelmatige en ethische manier, ten aanzien van:
- o Multidisciplinair overleg (MDO)
  - o Afwegingskader (inhoudelijke criteria)
  - o Werkwijze (procesroute)
  - o Inzet en expertise van (duidings)professionals (functieprofiel)
  - o Facilitering (van de integratie) binnen het LSE (facilitering en organisatie)
  - o Samenwerken in de keten (uitgangspunten en organisatie)
  - o Overig

6. Integraal leren – en samenwerken in de (vreemdelingen) keten

- a) Wat zijn uw ervaringen in het integraal samenwerken in de keten bij LIV-casuïstiek, ten aanzien van:
- o Signaleren en aanmelden van LIV-casuïstiek
  - o Samenwerken tijdens duiding van LIV-casuïstiek
  - o Afsluiting/ overdracht en doorverwijzing van LIV-casuïstiek
  - o (Dilemma's rond) beroepsperspectief en wettelijke kader van ketenpartners
- b) Zijn er volgens u terugkerende dilemma's in het integraal samenwerken bij LIV-casuïstiek? Zo ja, welke en met welke gevolgen? Heeft u daar oplossing voor/ ideeën over?
- c) Wat is er voor nodig om in de toekomst samen te kunnen leren van LIV-casuïstiek in de keten?

7. Overig

- a) Zijn er nog onderwerpen of inzichten die niet aan de orde zijn gekomen maar die wel belangrijk kunnen zijn voor dit onderzoek? Zo ja, welke en waarom?

Afsluiting

- Dank voor uw deelname en het delen van uw expertise.
- U krijgt een samenvatting van dit interview per mail. Graag uw akkoord of aanvullingen retour.
- Mocht er een quote worden gebruikt uit uw interview dan wordt deze u specifiek voorgelegd ter goedkeuring. Een quote wordt altijd anoniem opgenomen en dient ter illustratie (vignet) van onderzoeksinformatie.
- Overige afspraken:

Format LIV: IND Ministerie van Veiligheid en Justitie

(Dit overzicht is een opsomming van de gegevens die de IND kan invullen bij casuïstiek voor het LIV in het formulier: Format LIV (2020). De gegevens in het formulier zijn geanonimiseerd. De sub vragen/ gegevens op niveau drie zijn niet verwerkt in dit overzicht)

Gegevens betrokken vreemdeling⁴

Datum indiening format nv⁵

Geboortjaar

Geboorteplaats

Nationaliteit (en)

Status (kruis aan)

- In bezit van vva bep
- In bezit van vvr bep
- In bezit van vva onbep
- In het bezit van vvr onbep
- In procedure, namelijk:
- Anders, namelijk:

Motivatie voorleggen vreemdeling

Procedurele informatie uit het dossier van de vreemdeling

Procedure overzicht

Afdoening lopende procedures en beslistermijn

---

⁴ Niveau 1

⁵ Niveau 2. Deze sub vragen zijn voor een groot deel verder gespecificeerd in extra sub vragen/ gegevens.

Privacy statement respondentent interviews

Beste respondent, (d.d. 8 februari 2022)

U bent door het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE) uitgenodigd om bij te dragen aan een inventariserend dossieronderzoek naar de casuïstiek van het Landelijk Interventieteam Vreemdelingenketen (LIV). Deze casuïstiek wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van het LSE. Het onderzoek heeft als doel om inzicht te krijgen in de risico- en beschermingsfactoren bij radicalisering in de vreemdelingenketen. Deze inzichten kunnen op hun beurt bijdragen aan het effectief, legitiem, doelmatig en ethisch integreren van de LIV-casuïstiek binnen de werkwijze van het LSE én aan het integraal leren- en samenwerken in de vreemdelingenketen.

Het LSE heeft een externe onderzoeker Annebregt Dijkman (Sherazade Advies) opdracht gegeven om het onderzoek uit te voeren en de resultaten daarvan in een digitaal eindrapport op te nemen. Zowel het LSE als de onderzoeker hechten aan een zorgvuldig onderzoeksproces. U wordt daarom in deze privacy verklaring geïnformeerd over wat dat voor u betekent:

- U wordt uitgenodigd door de opdrachtgever voor een online interview met de onderzoeker van circa 1 uur;
- Voor dit onderzoek wordt uitgegaan van het zogenaamde *informed consent* principe. Dat wil zeggen dat u vrijwillig meedoet aan het onderzoek en daarvoor schriftelijk en/of mondeling toestemming aan de onderzoeker geeft. U doet dat door de uitnodiging te accepteren. De onderzoeker zal u bij aanvang van het interview nogmaals mondeling uw toestemming vragen. U mag ten alle tijd uw toestemming intrekken, ook als het onderzoek al van start is, of na het interview;
- U persoonsgegevens (naam, email en telefoonnummer) worden door de onderzoeker alleen gebruikt ten bate van het organiseren van het interview, het toesturen van deze privacyverklaring en de samenvatting van het interview;
- Het interview wordt online gehouden in een beveiligde Microsoft Teams omgeving en niet opgenomen;
- Het interview wordt door de onderzoeker samengevat en per mail aan u toegestuurd ter controle en voor akkoord. U kunt uw opmerkingen c.q. aanpassingen tot twee weken na het interview doorgeven aan de onderzoeker. In verband met de strakke planning gaat de onderzoeker daarna uit van uw akkoord. U ontvangt een week voor dat moment een herinnering per mail;
- De opdrachtgever krijgt geen rechtstreekse inzage in de samenvatting van het interview. Daarmee organiseren we een zo groot mogelijke veilige ruimte om u uit te kunnen spreken;
- Uw bijdrage wordt anoniem verwerkt in het eindrapport en uw bijdrage is niet herleidbaar. Uw algemene functienaam wordt wel opgenomen in een bijlage met daarin een overzicht van de deelnemende respondenten;
- Indien de onderzoeker een quote van u wil gebruiken als illustratie (vignet) bij de onderzoeksresultaten dan wordt u daar per mail om toestemming voor gevraagd;
- Alle data van het onderzoek worden door de onderzoeker beveiligd en digitaal opgeslagen en bewaard conform de richtlijnen van (toegepast) wetenschappelijk onderzoek;
- De onderzoeker wordt geadviseerd door leden van een klankbordgroep. Hierin hebben zowel interne- als externe medewerkers van het LSE zitting als enkele functionarissen uit de vreemdelingenketen. De klankbordgroep heeft een adviserend mandaat en denkt mee over de onderzoeksvraag, de methode van onderzoek, het theoretisch kader, de uitvoering en de optekening van de resultaten. De klankbordgroep krijgt ook geen directe inzage in de samenvatting van uw interview;
- Het eindrapport wordt digitaal opgeleverd en t.z.t. vrijgegeven door het LSE (binnen de keten). De publicatiedatum wordt nader bepaald en wordt in principe vergezeld door een (online) presentatie/ leersessie voor partners van het LSE in de vreemdelingenketen;
- De onderzoeker tekent een geheimhoudingsverklaring en contract van de opdrachtgever met daarin onder andere bepalingen over privacy en gegevensverwerking;
- De onderzoeker werkt met de richtlijnen van het Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en van de beroepsvereniging van Antropologen. U kunt deze richtlijnen vinden op: <https://www.knaw.nl/nl/thematisch/ethiek/wetenschappelijke-integriteit> en <https://antropologen.nl/ethical-guidelines/>
- Mocht u vooraf vragen hebben dan kunt u de onderzoeker bereiken via: telefoonnummer en email adres.

Het wordt door het LIV/LSE en de onderzoeker zeer gewaardeerd dat u uw tijd en expertise wilt inzetten voor het gestructureerd kunnen leren de LIV-casuïstiek. Dank daarvoor.

Hartelijke groet,
Annebregt Dijkman
Sherazade Advies

Overzicht respondenten

Totaal overzicht respondenten geanonimiseerd: functie en organisatie

1. Externe duider LSE/LIV 1
2. Externe duider LSE/LIV 2
3. Interne casemanager en casusregisseur LIV
4. Interne coördinator LIV
5. Externe psychiater LSE/LIV

Samenstelling klankbordgroep

1. Coördinator LIV – voorzitter klankbordgroep (x 3 verschillende personen)
2. Manager LSE – lid klankbordgroep
3. Professor/ externe onderzoeker & behandelaar LSE – lid klankbordgroep
4. Externe supervisor duiding LSE 1 – lid klankbordgroep
5. Medewerker COA – lid klankbordgroep
6. Medewerker IND – lid klankbordgroep

Over de auteur

Annebregt Dijkman MSc is zelfstandig onderzoeker en adviseur op het gebied van radicalisering, extremisme en inclusie (Sherazade Advies). Ze is opgeleid als organisatieantropoloog aan de Vrije Universiteit Amsterdam (MSc) en als docent islam aan de Educatieve Faculteit Amsterdam (BEed). Ze richt zich specifiek op de professionalisering en innovatie van de CTER- beroepspraktijk. Dat doet ze vanuit een hybride professionele rol als wetenschappelijk onderzoeker, adviseur & trainer. Ze heeft bijna twintig jaar werk- en onderzoekservaring en hanteert een multidisciplinaire en mensgerichte onderzoeksbenadering naar 'best practice' & 'best people' in de context van de veranderende maatschappelijke opgave. Op basis van onderzoek en praktijkwerk levert ze aan opdrachtgevers theoretisch- en empirisch getoetste bouwstenen voor werkwijzen, scenario's voor organisaties en de criteria & voorwaarden waaronder professionals zo optimaal mogelijk kunnen werken.

Haar opdrachtgevers zijn ministeries, gemeenten en uitvoeringsorganisaties. Bijvoorbeeld het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE) en het Rijksopleidingsinstituut tegengaan Radicalisering (OIDJI). Annebregt Dijkman is sinds 2017 verbonden als externe adviseur aan Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisation (JEP) van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Daar ontwikkelde ze onder andere de Werkateliërs delen van informatie bij vermoedens van radicalisering (2018) en deed onderzoek naar de behoeften van aandachtfunctionarissen radicalisering (2021). Voor het Veiligheidshuis Haaglanden ontwikkelde ze toekomstscenario's voor de doorontwikkeling van het Landelijke Flexteam Radicalisering (2021). In 2020-2021 deed ze een verkenning naar toekomstbestendige professionaliteit in het werken met radicalisering en extremisme binnen de gemeente Amsterdam (2021). In 2012 onderzocht ze potentiële radicalisering van moslimvrouwen in Amsterdam.

Annebregt Dijkman was werkzaam als familieondersteuner bij gezinnen waarbij sprake is van radicalisering en uitreis naar- of overlijden in een jihadistisch strijdgebied (LSE 2015-2016). Ze onderzocht onder andere de voorwaarden voor lotgenotencontact (2016-2017) en ze is tevens medeontwikkelaar en trainer van het Dynamisch beoordelingskader (DBK) in opdracht van de NCTV en gemeente Den Haag (2014). Voor het Centrum Jeugd & Gezin Den Haag verzorgde ze de deskundigheidsbevordering voor de radicaliserings- casuïstiek (2016-2017). In 2020- 2021 evalueerde ze de Haagse Persoonsgerichte aanpak-CTER. Eerder onderzocht ze al in opdracht van de gemeente Den Haag wat het voor eerstelijnsprofessionals betekent om te werken met radicaliseringscasuïstiek.

Bij Amsterdam University Press publiceerde ze het boek 'Heb je een boze moslim voor mij?' over inclusieve journalistiek (2018). In 2021 kwam daar ook haar meest recente boek uit: '*De radicaliseringsindustrie, van pionieren naar professionaliseren*'. Annebregt Dijkman is sinds 2018 lid van de wetenschappelijke adviesraad voor het anti-radicaliseringsbeleid van burgemeester Halsema van Amsterdam.